

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO TELEVİZYON VE SİNEMA ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE TELEVİZYONUN İLK YILLARINA İLİŞKİN
SOSYO-KÜLTÜREL BİR İNCELEME

Doktora Tezi

Canan Dural TASOUJİ

Ankara-2015

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO TELEVİZYON VE SİNEMA ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE TELEVİZYONUN İLK YILLARINA İLİŞKİN
SOSYO-KÜLTÜREL BİR İNCELEME

Doktora Tezi

Canan Dural TASOUJİ

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Sevilay ÇELENK

Ankara-2015

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO TELEVİZYON VE SİNEMA ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE TELEVİZYONUN İLK YILLARINA İLİŞKİN
SOSYO-KÜLTÜREL BİR İNCELEME

Doktora Tezi

Tez Danışmanı:

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı İmzası

.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

Tez Sınav Tarihi .....

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (...../...../200...)

Tezi hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

.....

İmzası

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
TABLolar LİSTESİ.....	iii
GÖRSELLER LİSTESİ	iv
EKLER LİSTESİ	v
KISALTMALAR	vi
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	5
MEDYA TARİHİ YAZIMI VE TELEVİZYON TARİHİ ÇALIŞMALARI.....	5
1.1. Yayıncılık Tarihi Çalışmalarının Değerlendirilmesi	5
1.2. Yayıncılık Tarihi Yazımında Sosyo-Kültürel Tarih Anlayışının Etkileri....	15
1.3. Gündelik Hayat ve Gündelik Nesnelerin Kültürel Tarihi	27
1.4. Türkiye’de Yayıncılık Tarihi Çalışmaları.....	31
İKİNCİ BÖLÜM	38
1960-70’LERDE TÜRKİYE’NİN SİYASİ, SOSYO-EKONOMİK VE	
KÜLTÜREL İKLİMİ	38
2.1. 1960-70’lerde Türkiye’nin Siyasi, Sosyo-Ekonomik ve Kültürel İklimi	38
2.2. Türkiye’de Radyo Yayınlarının Başlangıcı ve Gelişimi.....	50
2.3. Türkiye’de Televizyonun Öncüsü: İTÜ-TV	54
2.4. TRT Ankara Televizyonu Yayına Başlıyor	59
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	67
TELEVİZYON HATIRALARININ PEŞİNDE	67
3.1. Araştırmanın Yöntemi	67
3.1.1. Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Teknikleri ve Örneklem.....	68
3.2. Yeni Teknolojilerin Benimsenmesi: Türkiye’de	
Radyo Dinleyicisi Olmaktan Televizyon İzleyicisi Olmaya Giden Yol.....	80
3.2.1. Anılarda Radyo Deneyimi	82
3.2.2. İTÜ-TV: Televizyonu Beklerken Deneyimlenenler.....	94
3.2.3. Ankara’da Televizyonun İlk Günlerine Dair Hatırlananlar.....	103
3.3. Televizyonun Türkiye’de Sosyal Alana Dâhil Olması	106
3.3.1. Televizyon ile Tanışma ve İlk Yayınların İzlenmesi	107
3.3.2. Bir Cihaz Olarak Televizyona Alışma:	
Televizyonun Kullanımı, Bakımı ve Tamiri.....	119
3.4. Televizyon İzleme Alanları.....	124
3.4.1. Kamusal alanlar; Vitrinler, Meydanlar, Mahalle Dükkânları.....	124
3.4.2. Ev Ortamı	127
3.4.3. Televizyonla Eve Giren Mobilya	136
3.5. Cinsiyet İlişkileri ve Televizyon İzleyiciliği.....	144
3.6. Televizyon Programları; İçerik ve İzleyici İlişkisi	148
SONUÇ.....	174
KAYNAKÇA	179

ÖZET	190
ABSTRACT	191
EKLER	192

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: 45- 54 Yaş Arası Katılımcıların Haritası	73
Tablo 2: 55-64 Yaş Arası Katılımcıların Haritası	75
Tablo 3: 65- 74 Yaş Arası Katılımcıların Haritası	76
Tablo 4: 75-84 Yaş Arası Katılımcıların Haritası	77
Tablo 5: 90 Yaş ve Üstü Katılımcıların Haritası.....	78

GÖRSELLER LİSTESİ

Görsel 1: Prof. Dr. Adnan ATAMAN Televizyon vericilerini basına tanıtırken.....	96
Görsel 2: Ses Dergisi, 15 Ocak 1962, Selda Akkor	101
Görsel 3: Hürriyet, 6 Haziran 1965	103
Görsel 4: Hürriyet, 25 Şubat 1966	104
Görsel 5: Milliyet, 02 Şubat 1968	106
Görsel 6: Akşam, 22 Ekim 1931	109
Görsel 7: Milliyet, 16 Ağustos 1979	110
Görsel 8: TV Radyo Dergisi, 26 Şubat 1969	112
Görsel 9: Ses Dergisi, 18 Eylül 1971	118
Görsel 10: Kendi Kendine Televizyon Nasıl Çalışır.....	120
Görsel 11: Radyo TV Dergisi, 20 Kasım 1968	121
Görsel 12: 15 Ocak 1969, Radyo TV Dergisi	121
Görsel 13: Radyo Televizyon Dergisi, 22 Haziran 1975	122
Görsel 14: Milliyet, 7 Şubat 1958	125
Görsel 15: Ses Dergisi, 18 Haziran 1971	126
Görsel 16: Hürriyet, 19 Ocak 1968	127
Görsel 17: Milliyet, 30.01.1970	129
Görsel 18: Ses Dergisi, 18 Eylül 1971	133
Görsel 19: Ses Dergisi, 17 Nisan 1972	140
Görsel 20: Ses Dergisi, 30 Nisan 1972	140
Görsel 21: Hürriyet, 24 Haziran 1968.....	144
Görsel 22: Akbaba, 6 Eylül 1972.....	147
Görsel 23: Hey, 3 Ocak 1973	151
Görsel 24: Hey, 3 Ocak 1973	151
Görsel 25: Hürriyet, 20 Temmuz 1969	152
Görsel 26: Saklambaç, 21 Kasım 1975	155
Görsel 27: Günaydın, 7 Kasım 1976.....	156
Görsel 28: Hürriyet, 25 Haziran 1974.....	157
Görsel 29: Radyo TV Dergisi, 1 Ocak 1969	161
Görsel 30: Günaydın, 31 Ekim 1974.....	162
Görsel 31: Vatan, 11 Mayıs 1973	166
Görsel 32: Necefli Maşrapa.....	171
Görsel 33: Radyo Televizyon Dergisi, 30 Haziran 1975, ...	173
Görsel 34: Cumhuriyet, 10 Mart 1972	173

EKLER LİSTESİ

EK-1: DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME FORMU.....	192
EK-2: SAHA ARAŞTIRMASI DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME FORMU	193

KISALTMALAR

AP Adalet Partisi

BBC British Broadcasting Corporation

CHP Cumhuriyet Halk Partisi

DP Demokratik Parti

DPT Devlet Planlama Teşkilatı

İTÜ İstanbul Teknik Üniversitesi

İTÜ-TV İstanbul Teknik Üniversitesi Televizyonu

MBK Milli Birlik Komitesi

OECD Ekonomik Kalkınma İşbirliği Örgütü

PTT Posta ve Telgraf Teşkilatı Genel Müdürlüğü

TİP Türkiye İşçi Partisi

TMMOB Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği

TRT Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu

TTTAŞ Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi

TÜSİAD Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği

TV Televizyon

YTP Yeni Türkiye Partisi

GİRİŞ

Bu çalışmanın konusu, Türkiye’de ulusal ölçekli televizyon yayınlarının başladığı ilk dönemi ve yaşanan ilk televizyon deneyimlerini kapsamaktadır. Türkiye’de yaşayan ilk televizyon izleyicilerinin hatıraları incelenerek Türkiye’de televizyonun sosyo-kültürel tarih anlatısını oluşturmak amaçlanmaktadır. Türkiye’de televizyonun tarihi, toplumsal gelişim süreci ile birlikte düşünülerek gündelik hayat pratikleri üzerinden incelenebilir.

Çalışma kapsamında dünyada ve Türkiye’de genel olarak yayıncılık tarihi özel olarak da televizyonun tarihine yönelik yapılmış olan araştırmalardan oluşan mevcut literatür incelenecek ve çalışmanın kuramsal temelleri oluşturulacaktır. Bireylerin hayatlarına dâhil olan televizyon, sosyal ve kültürel bir araçtır ve içinde yaşanan gündelik hayatın tarihini de izlenebilir hale getirmektedir. Yayıncılık tarihi konusunda yapılan çalışmaların, radyo ve televizyon programcılığı ve yayıncılık politikalarını kapsayıcı nitelikte olduğu, kurumsal tarih boyutunun dışına çıkamadığı ve bu çalışmalarda sosyal tarih ya da kültürel boyutun geri planda bırakıldığı görülmüştür. Yayıncılık kurumunun anlatısına yer verilen bu tür çalışmaların yazılacak yeni bir televizyon tarihi anlatısına öncülük edeceği düşünülmektedir. Bu tez çalışması, sosyo-kültürel bir inceleme olarak, Türkiye’de televizyonlu ilk yıllardaki gündelik hayat tarihine yakından bakmakla birlikte, izleyicilerin hatıralarından beslenmektedir. Çalışma bu yönüyle alanda var olan yayıncılık tarihi anlatılarından farklı olarak televizyon etrafında kurulan yaşamın tarihi üzerinde durması ve toplumsal gelişim sürecini takip etmesi açısından önem taşımaktadır.

Televizyon tarihi çalışmalarında ihmal edilen aracın gündelik hayata dâhil olması genel olarak yayıncılık tarih yazımıyla ilişkili bir sorunun da devamı niteliğindedir. Bu alışma, Türkiye’de televizyonun tarihine ilişkin çalışmaların, aracın tarihini yazarken göz ardı ettiği, medyayı toplumsal gelişim içinde dşunme meselesine yoğunlaşması ve televizyon tarihi çalışmaları bakımından bir gereklilik olan ve boş bırakılan bu alanı doldurma amacını gütmektedir.

Bu alışma televizyon ve gündelik hayat ilişkisini, Türkiye’ye televizyonun geldiği 60’ların sonu ve 70’lerin ortalarına kadar geçen sreye odaklanarak anlatacaktır. Televizyonun gündelik hayata dâhil olma aşamaları, biçimleri ve gündelik yaşamı dönüştürücü boyutu bu çalışmada ışık tutulacak meselelerdir ve çalışmanın bu yönüyle, televizyon tarihi yazımında eksik bırakılan yönü doldurmayı hedeflediği için alan için önemli olduğu düşünülmektedir.

Çalışma kapsamında Türkiye’de televizyonun gelişine tanıklık eden ilk izleyicilerle derinlemesine görüşmeler yapılacaktır. Döneme dair yaşananların ortaya çıkarılmasında bireylerle yapılacak görüşmelerin yapılandırılmamış olması onların tanıklıkların doğal süreçte kaydedilmesi için önemlidir. Çalışmanın temel çabası Türkiye’de televizyon yayınlarının başladığı dönemi bugün içinden anlamaktır. Bu kapsamda bugün içinden dne dair hatırlananların ortaya çıkarılması, bu alanda bir kolektif belleğin varlığına işaret edebilmektedir. Farklı yer ve zamanlardan toplanan hatıralar Türkiye’de televizyon izleyiciğine dair ortak bir söylem olup olmadığı konusunda yol gösterici olacaktır.

Televizyonun Türkiye’de ulusal yayınlara başladığı dönem 1960’ların sonu ve 1970’lerin ortalarına kadar geçen süre olsa da, televizyonun ilk yıllarına ilişkin bu çalışmada, televizyon öncesi bir dönemi de kapsamak adına, gerek teknoloji, altyapı ve araç gerekse kullanım bağlamı olarak televizyona en yakın olan radyo, radyo yayıncılığı ve programcılığı ve Türkiye’de televizyona dair denemelere değinilecek, radyo yayıncılığının nasıl başladığı, radyo programcılığının öncelikleri, dinleyicinin radyoyla nasıl ilişkilendiği ve radyo deneyiminin televizyona nasıl taşındığı, ilk televizyon yayınları olarak İTU-TV ve üniversite televizyonunun Türkiyeli izleyiciyi ulusal yayınlara nasıl hazırladığına yer verilecektir.

Türkiye’de televizyonlu günlere dair bireysel tanıklıkların, dönemin gündelik hayatında yaşanan toplumsal gelişmeler ve anı kitapları, programlar ve belge niteliği taşıyan arşiv taramaları ile birlikte ele alınması, televizyonun gündelik hayat pratikleri içine nasıl yerleştiği, izleyicinin bu araçla nasıl ilişki kurduğu, araçla tanışmadan önce nasıl bir tasavvur geliştirdiği, bu aracın hangi beklentilerine yanıt üretebildiği, programcılığın, televizyon anlatılarının dönemin toplumsal yaşamının, izleyicinin ve domestik hayatın içine nasıl kökten ve yeni bir değişiklik olarak dâhil olduğu, ilişkileri nasıl dönüştürdüğü ve bütün bunların anlaşılmasının gerek o gün gerekse bugün Türkiyeli izleyici ile televizyonun ilişkisine dair ne söylediği sorularına, yayıncılık ve televizyon tarihi çalışmalarının geri planda bıraktığı aracın toplumsal gelişim süreci içindeki yerini anlamaya çalışarak cevap verecektir.

Bu tez çalışması üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm literatür taraması medya tarihi yazımı, tarih disiplinde yaşanan dönüşümler, sosyo-kültürel tarih yazımı ve medya tarihi alanına katkısı, medya, kültür ve gündelik hayat ekseninde

televizyonun sosyo-kültürel tarih yazımı meselelerinin tartışıldığı kuramsal kısımdır. Çalışmanın ikinci bölümünde Türkiye’de televizyonlu günlerin siyasi, sosyo-ekonomik ve kültürel alanında yaşanan gelişmelere yer verilerek televizyonun dahil olduğu dönemin gündelik hayat anlaşılmaya çalışılacaktır. Araştırmanın üçüncü ve son bölümünde öncelikle çalışmanın yöntemine dair bilgi verilecek sonrasında ise saha kısmında yapılacak derinlemesine mülakatlar ile toplanacak televizyona dair bireysel tanıklıklar ve yapılan arşiv taramasında elde edilen veriler, Türkiye’de ulusal televizyon deneyiminin yaşandığı 60’lı yılların sonu ve 70’li yılların ortalarında yaşanan toplumsal gelişmeler ve medya ve televizyon tarihi çalışmaları alanındaki kuramsal dayanaklar ışığında oluşturulacak tematik kategoriler altında analiz edilerek değerlendirilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MEDYA TARİHİ YAZIMI VE TELEVİZYON TARİHİ ÇALIŞMALARI

1.1. Yayıncılık Tarihi Çalışmalarının Değerlendirilmesi

Daniel Dayan ve Elihu Katz'ın "The Live Broadcasting of History" adlı çalışmasını hatırlatarak, yaşam, yayıncılık ve tarihi bir araya getirmenin karşısındaki engeli 'zaman' olarak tanımlayan Paddy Scannell (2004:130), esas engelin, evrenin tarihi- kozmolojik zaman ve dünyadaki doğal yaşamın tarihi olmadığını, dünya üzerinde insanlığın varoluşunun tarihi olduğunu söylemektedir. Tarih yazımı bir şekilde toplumların dünya üzerindeki varoluşunun anlatısıdır; toplumların tarihselliği, süreç içerisinde tarihin yapımına katılarak, tarihi göstererek, kaydederek ve tarih yazıcıları olarak üstlendikleri ikili rolle ortaya çıkmaktadır. Scannell (2004:130), "Tarihin öznesi nedir?" sorusuna, "bireyler, toplumsal kurumlar (ulus devlet, dini kurumlar, kültür ve sanat faaliyetleri) ve insanlığın kendisi ya da dünya tarihi" şeklinde cevap vermekte, tarihin nesnesini ise tarihin içinde yaşandığı olaylar olarak tanımlamaktadır. Olay yaşanmaz ise tarih de yoktur. Bu bağlamda tarih yazıcılığının görevi, tarihsel olayların anlatısını yazmaktır. Scannell "Broadcasting Historiography and Historicality" çalışmasında tarihsel olayların olduğu zamanda ve olduğu haliyle yayınlanmasının gereğini hatırlatarak tarih yazımında toplumun özne olarak vazgeçilemez olduğunu vurgulamış ve tarih yazımının alt alanı olarak gördüğü medya tarihi çalışmalarındaki farklı anlatılar üzerine James Curran'ın değerlendirmesine dikkat çekmiştir.

Medya tarihi çalışmalarını “Rival Narratives of Media History” (2002a) adlı çalışmasında değerlendiren James Curran, bu çalışmalardaki altı tür anlatıdan bahsetmektedir. Bunlar, *liberal, feminist, halkçı (popülist), özgürlükçü, antropolojik ve radikal* anlatılardır. *Liberal anlatı*, İngiliz medya tarihinin en eski yorumudur. Anayasal hükümetin kademeli gelişimi ile kaydedilen araştırma geleneğinden ortaya çıkmıştır. Liberal medya tarihçilerinin temel tezi demokratikleşme sürecinin kitle medyasının orta çıkması ile güçlendiğidir. 20.yy’ın ikinci yarısında devlet lisansının bitmesiyle gazeteler sayıca ve dağıtımda artış göstermiş ve kamu erişimi genişlemiştir. Bu sayede hükümet sistemi daha açık ve hesap verebilir bir hale gelmiştir. Medya kamu erişimini genişlettikçe, siyasi topluluğun genişlemesine de katkı sağlamıştır. Liberal yorumlarla örtüşen üç iddiadan ilki, basının hükümetten, politik partilerden ya da toplumsal çıkarlardan bağımsız olduğudur ve bu basının halkın sesi olmasını sağlar. İkincisi, basın demokrasinin gerçekleştirilmesinde sosyal grup dinamiğinin araç niteliği taşımasıdır. Üçüncüsü, toplumun devamlılığının sağlanması için basını bir tür tartışma forumu olarak görür. Bu üç yorum da basın demokrasinin olgunlaşması sürecine hizmet etmektedir. Bazı liberal tarihçilere göre radyo ve televizyonun ortaya çıkışı 20.yy da kamu görüşünü yaygınlaştırdı. Kamu hizmeti yayıncılığının gereği olarak güncel haber programlarının, televizyon yayınları en çok takip edilen saatlerde yayınlanması, ulusu elitler ve diğer halk olarak ikiye bölen bilgi uçurumunu ortadan kaldırmaktadır. 1930’larda radyoda, politikacılar gündelik konular hakkında demokratik mesajlarını iletirken 1950’lerde televizyon ekranları aracılığı ile politikacıların halka hesap verebildiği sembolik olarak görülmektedir. Liberal tarih anlayışında iki yüzyıl içinde bir yandan medya özgürleşirken diğer yandan medyayı takip eden halkında güçlenme süreci

izlenebilmektedir. Bu anlayışta vurgulanan medya aracılığı ile insanların seslerini duyurmaları ve iktidarın karar alma süreçlerinde halkın etkisini arttırmaya yardımcı olması üzerinde durulmuştur (Curran, 2002a: 4-7). Kadının ilerleyişi temasından beslenen *feminist medya tarihi* anlatısı, 1853'teki kadına şiddet suçlarına uygulanmaya başlayan Ağır Ceza Hareketi'nden 1970' lerde Cinsiyet Ayrımcılığı ve Eşit Ücret Hareketi'ne kadar geçen sürede kadın haklarına dair devrim niteliğindeki gelişmeler, kadın hareketleri ve kümülatif toplumsal devrimlerle medyanın bağlantısını oluşturmaktadır. Anlatılardaki ilk protesto patriarkal kültürü destekleyen popüler kültüre karşı yapılmış ve edebi türlerde yeni bir kültürel form oluşturulmuştur. 17.yy'da ev işlerinde profesyonelleşme ve güzellik sırlarına yer veren orta sınıf kadın dergilerinde ve popüler kadın gazetelerinde erkekleri kazanmaya çalışan, ev işlerine hâkim, iyi görünümlü ve iyi anne olmaları ile öne çıkarılan kadınlar, 1780'lerde yapılan kölelik karşıtı protestolar, 1860'larda İngiltere'de gerçekleşene ilk organize kadın hareketi ve 1968'de Londra'daki Kadınların Özgürlük Çalıştay'ı ile kadınları aşağı konuma iten geleneksel erkek görüşü zedelenerek, televizyon dizilerinde, komedilerde yer alan kadınlar basmakalıp rollerden farklılaşmış, ana akım kadın dergilerinde daha özgür kadına işaret edilmiştir. Tüm bunlar kadının artan ekonomik gücü ve prestijini içine alan ve 20.yy'ın sonlarında yazılan medya tarihinin güçlü yorumuna işaret etmektedir (Curran, 2002a:8-13). Medya tarihi çalışmalarındaki *halkçı (popülist) yorum*, sosyal tarihin iki ana anlatısı olan tüketim toplumu ve kümülatif özgürleşme sürecini birbirine bağlamaktadır. Popülist medya tarihinin ortaya çıkışı İngiltere'nin kültürel elitlerine (bunlar Viktorya çağı aydınlarıyla özdeşleştirilir) karşı yapılan halk isyanlarını izler. Kitle eğitimi, halk kütüphaneleri ve kamu hizmeti radyosu için

kültürel standartları arttıran elitlere cevap olarak kitle kültürü gelişmiştir. Popülist tarih, pazarın güçlenmesini ve popüler talebe cevap vermesi için medyayı zorlayan daha az talepkâr halkın baskısı sırasındaki popülerleştirilmiş momentleri tanımlamaktadır. Medya tarihinin *özgürlükçü* yorumu kaynağını 19.yy'ın son çeyreğinden itibaren yaşanan Hıristiyanlık karşıtı süreç ile İngiltere'de dini inançların sarsılması ve bunun yanında bireyselleşme hareketinin farklı yaşam biçimlerini beraberinde getirmesinden almıştır. Bu özgürlük yanlısı hareketleri sosyal patolojik boyutta gören gelenekselcilerin özgürlükçüler ile olan ve temelde cinsel azınlıkları hedef alan savaşı İngiliz medyasına da yansımıştır (Curran, 2002a: 14-22). Farklı uluslardan, çeşitli tarih, din, gelenek ve kültürlerden oluşan İngiliz imparatorluk ruhu, insanlık, onur, cesaret ve kahramanlık üzerine inşa edilen muhafazakâr bir tema ve ruhların korunması, başarı, ahlaki liderlik üzerine inşa edilen özgürlükçü tema olmak üzere iki tema etrafında şekillenmiştir. 19.yy'ın sonlarında ulusun üstünlüğü sentezinde birleşen bu temalar 1930'lu ve 40'lı yıllara kadar mizah dergileri, popüler edebiyat metinleri ve filmlerde yer alırken (Curran, 2002a:145), 1950 ve 1960'lardaki göç dalgası ve imparatorluğun çözülmesi ile siyahi ve Asya kökenliler televizyon ve filmlerde yer aldı. Medya metinlerinde de böylece çok kültürlü ve çok etnik yapılı bir kültürel kimlik anlayışı gelişerek medya tarihinin *antropolojik yorumu* oluşturuldu. Anaakım İngiliz kültürüne karşı gey ve lezbiyen sineması, Bollywood filmleri, feminist yayınlar, etnik topluluk radyosu, kablo TV ve bağımsız plak şirketleri gibi oluşumlar ile azınlık medyası ortaya çıkmış oldu. Medya tarihindeki antropolojik, özgürlükçü, halkçı- popülist, feminist ve liberal anlatılarda ortak nokta, medya alanında yaşanan gelişmeler ve iyileşen durumların anlatılması olmuştur. Liberal tarihte özgürleşen medyanın halkı güçlendirdiği, popülist anlatıda

medyanın eğlendirici yönü, feminist yorumda kadının iyileşen konumu işaret edilmiş, özgürlükçü yorumda medya toplumsal toleransa tanık olmuş, antropolojik yorumda da İngiliz kültürel kimliği daha az tutucu bir şekilde tekrar tanımlanmıştır. *Radikal anlatıda* ise medyanın gelişmesinin insanın ilerlemesini geri götürdüğüne vurgu yapar (Curran, 2002a: 33-39). Bu anlayışın örneklerinden Habermas, 18yy'da oluşan kamusal alanın eleştirel ve rasyonel tartışmalarda şekillenen ve hükümet üzerinde etkili olan kamuoyunun oluşmasına zemin oluşturduğunu belirtmiş ve kamusal anlayışın düşüşüne ve yükselişine işaret etmiştir. 19.yy'ın ortalarında medya sahipliğinin muhafazakâr ya da liberal işadamlarının eline geçmesi ile radikal perspektif farklılaşmış kamu işlerinde eğlenceye doğru kayılmıştır. Radikal medya tarihi anlatılarının temel tezi, devletin ve pazarın medya alanı üzerinde ikili bir kontrol sistemi oluşturmasıdır. Radikal gelenek ayrıca, liberal görüşün medyanın hükümet kontrolünden kurtarılması görüşüne, temellendiği güç ilişkilerini göz önünde tutarak medyanın tamamen özgürleşeceği görüşüyle karşı çıkmıştır (Curran, 2002a: 33-39).

Curran bu anlatılara bir yedincisini de ekler; medyanın dönüştürücü etkisinin *teknolojik determinist anlatısı* (Curran, 2002a: 51). Radikal anlatı dışında kalan diğer tüm anlatıların ilerlemeci/olumlayıcı bir anlayış doğrultusunda şekillendirildiğini belirten Curran, radikal anlatının ise medya tarihinin yalnızca olumlama bir perspektifle anlatılamayacağını ortaya koyduğunu belirtir. Ancak medya tarihi anlatılarında liberal/ilerlemeci anlatıların hâkimiyeti söz konusudur. Liberal tarihte özgürleşen medyanın halkı güçlendirdiği, popülist tarihte insanların istedikleri medya eğlencesini talep ettiği ve elde ettiği, feminist tarihte medyanın kadının artan özgürleşmesine cevap verdiği, özgürlükçü ve antropolojik açıklamada ise medyanın

toplumsal toleransı arttırma ve ulusu toplumsal olarak daha kapsayıcı bir şey olarak temsil etme noktasına geldiği/getirdiği vurgulanmaktadır. Radikal anlatıda ise medyanın gelişmesinin ilerlemeci/olumlamacı bir yaklaşımla anlatılmasının sorunlu yanlarına odaklanılırken, medyanın gelişmesinin aslında öyle söylendiği gibi insanı ilerletmediğini ya da özgürleştirmediğini gösteren bir anlatı kurulmaktadır. Bu anlamda radikal anlatı medyanın daha fazla özgürlük, demokrasi, popüler güç ve haz getirdiği şeklindeki anlatılara karşıttır. Sonuç olarak, kendilerine göre kısıtlılıkları olsa da, bu anlatılar medya tarihini modern toplumların gelişimi içine yerleştirerek ele almaları ve medyanın modern toplumun oluşumu sürecindeki yerine işaret etmeleri açısından ortak bir önem taşırlar (Curran, 2002a:51-54).

Curran'ın medya tarihindeki farklı anlatılara dikkat çekmesi medya tarihini yaşanan toplumun tüm süreçleriyle birlikte düşünmeyi gerektirmektedir. Curran'ın değindiği medya tarihi anlatılarının her biri ayrı ayrı önemli parçalara değinmişlerdir, bu bağlamda bu anlatıları birlikte düşünmek medya tarihi yazımında toplumdaki daha genel süreçleri, yaşanan gelişme ve dönüşümleri dikkate alarak bütünlüklü bir tarih anlatısı oluşturmak için gereklidir (Adaklı, 2006: 11). James Curran (2002b), medya tarihinde amaçlanan bütünlükçü anlatıya ulaşamamış yaklaşımları değerlendirdiği "*Rival Narratives of Media History*" adlı çalışmasında medya tarihi anlatılarında eksik bırakılan toplumsal boyutun sebep olduğu üç sorundan bahsetmektedir. Curran, bu sorunlardan ilkinin medya tarihi anlatılarında araçların tarihinin büyük yer kaplaması şeklinde açıklar. Gazete, sinema, radyo ve televizyon gibi araçların tarihini anlatan çalışmalar bu tür tarihlere dendir. Medya tarihi anlatılarında araç merkezi tarih çalışmalarının hâkimiyetine Nerone (2006a: 100) da dikkat çekmiş ve iletişim çalışmalarının öncü kuşağında, araçlar tarihi olarak okunan

bir medya tarihi üretimi olduğunu saptamıştır. Medya tarihi çalışmalarında Curran'ın saptadığı ikinci sorun ise medyanın merkezi konuma yerleştirilmesidir. Bu çalışmalar aracın içeriği ile sınırlandırılmış, aracın toplum içindeki gelişimi ve toplumsal düzene dâhil olması ile ilgili konuları göz ardı etmiştir. Medya tarihi çalışmalarındaki son sorun ilk iki sorunun sonucunda ortaya çıkmıştır ve tekil araca bağlı kalma durumunun ana akım medya tarihine olan ilginin azalması ile sonuçlandığını gösterir. Medya tarihi çalışmalarında toplumsal yönün eksikliğini medyanın tarihsel yönünün anlaşılmasında ya da eksik bırakılması olarak gören Curran (2002b: 149) İngiliz medyasına dair yeni bir tarih anlatısı oluşturmanın temelini, İngiliz medya tarihinin modern İngiliz toplumunun gelişimi içine yerleştirilerek yazılmasında görmektedir. Medya tarihi yazımında toplum ile olan ilişkinin göz ardı edildiğine ve yayıncılık alanındaki değişimlerle, toplumda yaşanan uzun dönemli değişimlerin birlikte ele alınması gerektiğine değinen Curran'ın İngiliz medya tarihine yönelik tespiti medya tarihi çalışmalarında toplumsal gelişmelerin göz ardı edilmesinden kaynaklanan sorunlara işaret etmektedir. Curran'ın medya tarihi çalışmalarında eksik bulunduğu toplumsal ve tarihsel boyutun eklenmesi, yayıncılık tarihi alanının ancak tarih disiplininin kendi içinde yaşadığı dönüşümlerden¹ etkilenmesi ile mümkün olmuştur.

---

¹ **Tarih disiplininde yaşanan dönüşümleri şöyle özetleyebiliriz:** Toplum içinde yaşanan gelişim ve dönüşümler ile yayıncılığın gelişmesinin birlikte düşünülmesi yayıncılık tarihi çalışmalarının ihmal ettiği bir nokta olmuş ve yayıncılığın tarihselliği ve toplumsal gelişim süreci ile birlikte anlaşılması sosyo-kültürel tarih çalışmaları ile sağlanabilmiştir. Sosyo-kültürel tarih yazımı, tarih disiplininin sosyal bilimlerin diğer alanları ile yakınlaşması sonucunda ortaya çıkan dilbilimsel ve kültürel dönemeç yaklaşımları ile tarih yazımında yaşanan dönüşümlere paralel gerçekleşmiştir. Dilbilimsel ya da anlatısal dönemeç olarak bilinen bu yaklaşımlardan ilkinde tarihin bir disiplin olmaktan bir anlatı olmaya doğru yöneldiği görülmektedir. Tarihin bir anlatıya dönüşmesi hakkında George Iggers (2003: 122), Roland Barthes'e gönderme yapar ve Barthes'in tarih ile edebiyat arasındaki ayrımı göz ardı ederek gerçek ile kurgusal arasındaki ayrımı da gözardı ettiğine dikkat çeker ve yeni tarih yaklaşımında tarih edebi metinler gibi bir anlatı olarak görülür. Dönemecin dilbilimsel yönü ise

Medya tarihi çalışmalarına değerlendirirken John Nerone ise bu anlatıları sınıflandırırken aynı zamanda iki tür medya tanımı yapmıştır. İlk tanımda medya, iletişim kurmak için kullanılan materyal ve teknolojiyi ifade eder. Bu kullanımda medya; kağıt, radyo dalgası ve söylenen sözdür. Bu tanım, kitle iletişiminin bir yolu olarak medya tanımı yapılmadan çok önceleri ressamların, mühendislerin,

---

dilbilimci Ferdinand De Saussure (1998)' e ait olan "Dilimizin sınırları dünyamızın sınırlarıdır" sözü ve insanın kullandığı dilin değil insanın düşüncelerinin belirleyici olduğu fikri dilbilim disiplininin sınırlarını aşarak diğer sosyal bilim alanlarında etkili olmuştur. Geçmiş anlatırken edebiyattan daha güçlü olan tarih alanı yerine, daha çok edebi anlatımlar üzerinde etkili olan dilbilimsel ya da anlatsal dönemecin yanında tarih yaklaşımında etkili olan diğer bir yenilik ise siyasi tarih yaklaşımının uğradığı dönüşüm olmuştur. Devlet adamalarının, askeri ve siyasi olayların yanı sıra yaşanmaya devam eden sıradanlık tarihini konu alan coğrafya, mekân, zaman, iklim ve sıradan insan tarih anlatılarında yerlerini bulmuşlardır. Her gün yaşadığımız hayatımız, biz hiç farkında olmadan akıp giderken içinde barındırdığı tüm olgular onu beslemektedir. Biz bu olguları her an çevremizde olmaları sayesinde görmesek de, onlar sıradanlıklarını korumaktadırlar. Gündelik yaşamın akademik araştırmaların dışında bırakılması ile günlük pratikler geri planda kalmıştır. Gündelik yaşamın sıradanlaştırılması, adeta farkında olmadan yaşanması toplumlarda var olan eşitsizliklerin sürdürülmesinin yollarından biridir. Gündelik yaşamın sıradanlaştırılması, toplumsal yaşamın güven esasına dayalı bir şekilde sürdürülmesi açısından gerekli görülebilir. Gündelik yaşamı oluşturan içinde bulundurduğu gizemidir ve bu gizemin açık hale gelmesi ortaya çıkaracağı tedirginlik ile güven ortamını sarsar bir nitelikte olabilir. Gündelik hayatın sıra dışı özelliklerinin farkına varmak sıradanlığın var olduğunun da farkına varılmasını sağlar (Tekeli, 2000: 45). Bu doğallık ve sıradanlığın tarihte yer alması ilk kez tarih yazımında dönüşümleri getiren Annales Ekolü'nde görülür. Tarihin diğer sosyal bilim disiplinleri ile ortak bir tarih yazımı çalışmasının yansıması 20.yy'ın başında kurucuları iki Fransız tarihçi olan Marc Bloch ve Lucien Febvre'in oluşturdukları Annales Okulu'nda benimsenen toplumsal tarih anlayışında vücut bulmuştur. Sosyal teori ve tarih alanının yakınlaşması anlayışının beslediği toplumsal tarih, siyasi tarih yaklaşımına karşı geliştirilmiş ve sınırlarını aşmış ve insani bir hale gelmiş bir tarih alanını tarif etmektedir (Burke, 2000: 14-15). 1950 ve 1960' lardan beri ideolojik bakımdan daha bilinçli toplum ve kültür tarihçileri, tarihi muhalifin ve çekimserin müdahaleci bir uygulaması olarak yazmaktadır. Bu yönelimin öncü çalışması ise E. P. Thompson'ın "İngiliz İşçi Sınıfının Oluşumu" (2004) olarak gösterilmektedir. Toplum içinde sınıflar nasıl oluşur sorusu üzerinde düşünme ile yola çıkılan çalışmada Thompson, işçi sınıfının deneyimi üzerinden sınıfın gündelik rutinlerini, yapıp ettiklerini kültürlerini ele almamış ve tarih disiplininin geneli için yeni olan bu yönelim ezilenlerin tarihinin yazıldığı tarih anlatıları için de öncü sayılmaktadır. Büyük anlatıların yadsınması ile sosyo-ekonomik açıklamaları ön plana çıkaran makro tarih çalışmalarına olan ilgi azalmış, benimsenen mikro tarih anlayışında ise tarih sahnesinden dışlanmış (kadınlar, azınlıklar, göçmenler vb. gruplar) "küçük insanlar"ın hayatı önem kazanmıştır. Bu ilgi ile de gündelik yaşam tarihlerinin yazımında ele alışlar farklılaşmıştır. Bu bağlamda gündelik yaşamın toplumdaki sıradan insanların yaşadığı gibi anlatılması ve sıradan insanın özelliğinin empatik olarak anlaşılmasına yönelik çabalar geliştirilmiştir (Tekeli, 2000: 54-55). Gündelik yaşam tarihçiliğindeki bu değişimin tarih yazımındaki önemli yöntem değişimlerinin yansıması olduğunu söyleyen Iggers (2003:122), tarih yazımında iki yeni yaklaşımdan bahseder. Bunlar İtalya merkezli mikro tarih çalışmaları ve 1980 sonrası Almanya'da Clifford Geertz'in kültürel tarih çalışmalarıdır. Mikro tarih çalışmaları makro tarih yönteminde dışlananların yaşamıyla ilgilenirken, Almanya merkezli kültürel tarih çalışmalarında derinlemesine yapılan betimlemeler ön plandadır. Yeni yaklaşımlarla değişen tarih anlayışında insan-birey kişisel boyutlara açık hale getirilmiştir (Tekeli, 2000: 55). İtalyan merkezli mikro tarihin temsilcileri Carlo Ginzburg ve Carlo Poni, makro tarihsel kavramların asıl nedeni teknolojik ilerlemenin yararlı toplumsal ve siyasal meyvelerine ilişkin bu iyimser görüşe olan inançtır (Iggers, 2011:104).

fizikçilerin ve mimarların birlikte çalıştıkları malzemeyi anlatmak için kullandıkları araçları ifade eder, iletişim çalışmalarının kurucu kuşağında kitle iletişiminde kullanılan medya tanımlandıktan sonra üretilen medya tarihi çalışmaları araçlar tarihi olarak okunmuştur (Nerone, 2006: 100).

Bu ilk tanımı Kanada Ekolü'nden Innis ve McLuhan'ın çalışmalarında örneklendiren Nerone, iletişim araştırmaları tarihinde medya teriminin “iletişim kurmak için kullanılan materyal ve teknoloji” anlamında kullanıldığını söyler ve bu kullanımı düşünülerek yazılan medya tarihi çalışmaları teknoloji tarihi boyutundaki çalışmalardır. (2006: 96-97). Medya tarihini teknoloji üzerinden anlatan çalışmalarda araç odaklı ve medya merkezli yaklaşım belirginlik kazanır. Nerone, medya/teknoloji yaklaşımının iletişimin maddiliğinin tarihin görünmez motoru olarak çalıştığında ısrar ettiğini belirtir. Bu yaklaşımı benimseyenler, tarihin akışında iletişim teknolojilerinin belirleyiciliğine vurgu yaparlar ve anlatılarını bu teknolojiler üzerine kurarlar. Buna göre, Innis ve McLuhan'ın medya “tek nedenliliği” ve “teknolojik determinizmi” tarihçilerin önemli olayların her zaman birçok nedeni olduğu inancını ihlal eder. Bu yaklaşımın bir diğer belirgin özelliği ise büyük hikâyeler anlatmadaki ısrarıdır. Tüm tarihin çerçevesini sözlü iletişimden yazılı iletişime, elektronik iletişime kadar büyük bir anlatı olarak kurarlar. Mikro anlatılar bu büyük anlatıları doğruladığı müddetçe ilgi çekicidirler. (Nerone, 2006a: 97). Teknoloji odaklı medya tarihi çalışmalarında anlatı ya medyanın/aracın diğer her şeyi yuttuğu bir şekilde kurulur ya da herhangi bir şeyin veya her şeyin iletişim olduğu bir anlatının kurulmasına yol açılır. Bu tür bir yaklaşım, “totalleştirici bir tarih anlatısı”nın kurulmasıyla sonuçlanır (Nerone, 2006a: 98). İkinci kullanımında medya kitle iletişim üreten kurumları ifade etmektedir. Bu bağlamda düşünüldüğünde yayın

istasyonları ve New York Times birer medyadır. 1920'lerde reklam şirketleri tarafından yapılan bu tanıma göre, gazete, dergi ve radyolar medyadır. Nerone bu şekilde kullanıldığında medyanın yayıncılık kurumlarını ifade ettiğini, bu türden bir medya tarihinin ise yayıncılık kurumlarının tarihi olarak anlaşılması gerektiğini belirtir. Nerone'un bahsettiği kurumsal tarih çalışmaları için 1950'lerin ortalarında İngiltere'de yayıncılık tarihi çalışmasını gerçekleştiren İngiliz tarihçi Asa Briggs'in beş ciltlik, BBC (British Broadcasting Corporation) tarihi örnek verilebilir. Briggs'in beş cilt olarak hazırladığı BBC tarihi, Jean Seaton tarafından 6. ciltte sürdürülmüştür. Yayıncılık tarihinin ilk akademik çalışma örneği olarak bilinen bu inceleme diğer ülkelerde yazılacak yayıncılık tarihi çalışmaları için standartları belirlemiştir. Briggs, çalışmasını BBC'nin zaman içinde gelişen aktivitelerinin anlatısı olan yazılı arşivi üzerine temellendirmiştir. Briggs'in çalışması, kurumun ulusal tarihi, yönetim yapıları, karar alma politikaları, program yapım ve dağıtım süreçlerini kapsamaktadır. Briggs, diğer yandan yayıncılık faaliyetleri ile bağlantılı olarak devlet ve izleyici unsuruna da yer vermiştir (Scannell, 2005: 52).

Yayıncılık tarihi çalışmalarında olumlamacı yönü bu çalışmaların önünde engel olarak gören Murdock ve Pickering (2009), bu tespitin özellikle özellikle teknolojik yaklaşımı benimseyen medya tarihi çalışmalarında geçerli olduğunu söylerler. Medyayı teknoloji olarak kabul eden bu çalışmalarda medyanın kullanılması, toplumda teknolojik gelişme ve yenilik olarak değerlendirilmektedir. Eleştirel bir konumdan tarihe bakmak ise bu sorunu aşmanın en temel yoludur. Dikkatleri sürekliliklerden ziyade kopuşlara odaklayan teknolojik yaklaşımlar, yeni teknolojilerin keşfedilmesi ve bunların toplumların değişiminde temel dinamik olarak görülmesine neden olurken, medyayı toplumsal süreçler ve yaşanan daha uzun

soluklu değişimlerle olan karmaşık ilişkisinden koparılır. Bu tür tarih anlatıları, gelişim süreçlerinden ziyade hangi teknolojiyi kimin, ne zaman keşfettiğine odaklanarak olaylar tarihine dayalı bir anlatı sunar (Murdock ve Pickering, 2009: 172-173). Nerone söylem analizlerinin bile böyle bir hataya düştüğünü, McLuhan'ın teknolojiye odaklanması gibi, onların da "söylem"e odaklanarak bu tarihsel ve toplumsal bağları ihmal ettiğini vurgulamaktadır (2006: 98).

Scannell'in (2005: 57) medya tarihi çalışmalarında toplumsal gelişim sürecinin ihmal edildiği tespiti genel olarak yayıncılık tarihi özel olarak da televizyon tarihi çalışmalarının kurumsal tarih ve ulusal karaktere takılı kaldığı görüşü ile birlikte değerlendirildiğinde, medya tarihi çalışmalarının kurumsal tarih odaklı yapılması, teknolojik tarihlere odaklanması ve yapılan çalışmaların tarihsel boyuttan uzak kaldığı görülmektedir.

1.2. Yayıncılık Tarihi Yazımında Sosyo-Kültürel Tarih Anlayışının Etkileri

Medya tarihinden anlaşılması gerekeni toplum içerisinde bilgi aktarımı için kullanılan medyanın toplumun kültürel, ekonomik ve siyasi gelişmeleri içindeki, gelişimi olarak yorumlayan Barbier ve Laviner'in (2001:7) görüşlerine paralel olarak Curran (2002a ve 2002b) da medya tarihinin toplum içinde yaşanan gelişme, dönüşüm ve tüm süreçler dâhil edilerek oluşturulmasına dair bütünlükçü bir öneri sunmaktadır. Bu önerileri Scannell'ın yayıncılığın tarihsel süreç içerisinde tarihin yapımına katılmak, tarihi göstermek, kaydetmek ve anlatmak gibi ikili bir rolle tarihselliğinin ortaya çıktığına dair görüşünü birlikte düşünmek mümkündür (2004: 141). Toplumların tarihi olayları yaşarken aynı zamanda içinde yaşadıkları tarihi nasıl anlamlandırdıkları medyanın var olduğu tarihsel süreci anlamaya çalışan bir

tarihçinin karşısına çıkabilmektedir. Bu noktada, yayıncılık tarihi çalışmalarında göz ardı edilmemesi gereken, medyanın var olduğu tarihsel süreç içerisinde meydana gelen ekonomik, siyasal ve toplumsal olayların medya tarihi çalışmasına dahil edilmesidir (Curran ve Seaton, 2003: 106).

Medyanın topluma dâhil olduğu süreçte yaşanan gelişmelerin medya tarihinde yer alması gerektiğine dair vurgu Robert Darnton tarafından da yinelenmiştir. Darnton, 2000 yılında American Historical Association'da tarihçilere medya tarihi üzerine çalışmaları için çağrıda bulunmuştur. Tarihçilere pratikte medya tarihi anlatısının nasıl olacağını anlatan Darnton, kültürel ve politik tarih alanının tarihin her alanında olduğu gibi medya tarihi çalışmalarında da ihmal edildiğine değinir (aktaran Nerone, 2006: 93). Darnton' a göre medya tarihinin kendisine has bir konusu vardır. Kültürel, toplumsal ve politik tarihçilerin çalışmalarının da medya tarihi çalışmalarının içine dâhil edilmesi gerekmektedir. John Nerone (2003: 93-95) medya alanının pek çok farklı şeyin tutarsız bir grup oluşturması olarak tanımlanabileceğine; retorik, metinler, organizasyonlar ve teknolojilerin bir arada düşünüleceği medya tarihini anlatısının ise pek çok şeyin tarihini yazmak anlamına geldiğine değinmektedir (Nerone, 2003: 95).

Teknolojinin ortaya çıkışı ve gelişimi ile toplumsal değişim ve dönüşümün (örneğin modern devletin ve kapitalizmin gelişimi) arasındaki karmaşık etkileşimi ortaya koyan daha uzun dönemli ve geniş tarihsel bakış açılarına ihtiyaç vardır. Bu çerçevede teknolojilerin keşfinden ziyade, bunların egemen güç ilişkilerine nasıl dâhil olduğunu, bu ilişkilere nasıl bir etkide bulunduğunu ve bu ilişkilere nasıl karşı koyulabileceğini incelemek eleştirel bir perspektifin odaklanması gereken temel

ilgileri oluşturmalıdır (Murdock ve Pickering, 2009: 173, 175-176). Bu anlamda, medyanın tarihsel ve toplumsal bir zemine oturtularak ele alınması ve analiz edilmesi bu ilişkileri karmaşık yapıları içinde anlamak açısından önemlidir. Burada, medyanın teknoloji odaklı tarihinde, keşif ve kullanımda yenilik meselesine önem atfedilirken, medyanın kullanıma sokulduğu toplumda yaşanan süreçler göz ardı edilmektedir. Bu durum tespiti Curran'ın dikkat çektiği medya tarihinde, toplumdaki uzun dönemli değişimlerle, toplum ve insan ilişkileriyle i ie ele alındığı tarih anlatıları ile birlikte dşnldğinde anlamlı olmakta ve medya tarihine eklenmesi gereken toplumsal boyutu ifade etmektedir. Medya tarihi çalışmalarına bu toplumsal boyutun dahil edilmesi sosyal bilimlerde ve tarih disiplininde yaşanan dönüşümlerin akabinde yaşanmıştır.

Sosyal bilimciler 1960-1970 arası dönemde sosyal teori ve tarih arasındaki kopukluğu sürdürürken, tarih çalışmalarında sosyoloji, antropoloji ve Marksizm'in etkisinin artmasıyla bu durum daha da belirginleşmiş ve eleştiriler yoğunlaşmış, 1980'ler ise sosyal bilimler ve tarih arasındaki bağların yeniden inşa edilmeye başlandığı bir dönem olmuştur (O'Malley: 2002: 156). Bu gelişmeler iletişim çalışmaları alanında da yansımaları bulmuş, teknoloji çalışmalarına karşılık, tarihsel ve toplumsal bağları ve ilişkileri devreye sokan çalışmalar ortaya çıkmaya başlamıştır.

Yayıncılık tarihini toplumdaki değişim ve gelişimler ile birlikte ele alan sosyal tarih çalışmalarında nc nitelikte olan Paddy Scannell ve David Cardiff'in *A Social History of British Broadcasting: Volume One 1922-1939 Serving the Nation* (1991) adlı eserleridir. Scannell ve Cardiff, çalışmada birinci ve ikinci dünya savaşları arası

dönemde *British Broadcasting Company* (BBC)'yi anlatmaktadırlar. Yazarlar, yayıncılığın başladığı dönemi ve kamu hizmeti radyosunun İngiltere'de nasıl geliştiğini araştırmışlar ve yapılan programları ulusa hizmet etme işlevleri bakımından ele almışlardır. Cardiff ve Scannell çalışmalarının BBC'nin geleneksel tarihi olmadığını, asıl meselenin yayıncılığın başladığı döneme dair açıklayıcı nitelikte olan argümanları toplamak ve de özel olarak da program yapımının rutinlerine dair bir biçim ve içerik hazırlanma üzerinde durmak olduğunu belirtmektedirler (1991:4). Yazarlar program üretim pratiklerine ve politikalarına yön veren faktörleri incelemiş ve program yapım sürecine odaklanarak sürecin detaylı analizini yapmışlardır. Yayıncılık tarihi çalışmaları içerisinde çalışmanın önemi, BBC'nin kamuyu bilinçlendirici ve aydınlatıcı programları üretme çabasını ayrıntılı olarak ele almıştır. Bu iş, ilk dönemlerde, birçok programın kayıt altına alınmadığı için yok olduğu düşünüldüğünde hiç de kolay olmamış ve yazarlar politik belgeler, program senaryoları ve süreli yayınlardan oluşan BBC'nin yazılı arşivinden faydalanmışlardır. İngiltere'de yayıncılığın yapısını inceleyen Scannell ve Cardiff, *British Post Office* idaresinde bir organizasyon olarak kurulan kamu hizmetinin nasıl geliştiğinin hikâyesini oluşturmuşlardır. İngiltere'de, Birinci Dünya Savaşı sonrasında yayıncılığa başlayan radyocular biraraya gelmiş ve devletten lisans almaya hak kazanmışlardır, Scannell ve Cardiff kurulan bu monopolinin herhangi bir ideolojik rasyonalite olmadan ortaya çıktığına dikkat çekmektedir. İngiltere'de yayıncılığın ideolojisi yayıncılık geliştikçe oluşmuş, hizmet kurulduktan ve işlemeye başladıktan sonra, radyo bir kamu hizmeti aracı olarak BBC ye bağlanmıştır. 1923'de parlamento tarafından kurulan *Skies Commitee* İngiltere'de radyonun geleceği hakkında görüşmeler yapmıştır. Radyonun toplumsal etkilerine dair görüşler

sunan komite yayıncılığın devlet kontrolünde bir kamu hizmeti olmasına karar vermiştir. Bu kritik dönemde BBC'nin ilk genel müdürü John Reith tek etkili güç olarak görülmüştür. Görev süresi 1938' e kadar süren Reith, komitenin görüşlerini toparlayıcı bir yorum yaparak, radyonun, kültürel gelişim için ahlaki ve eğitici bir güç olduğuna dikkat çekmiştir. Çalışmanın program üretim sürecine odaklanan bölümünde, Scannell ve Cardiff, yayıncılığın içeriği konusunda çok hassas olan hükümet ile yayıncılar arasındaki ilişkinin sorunlu olduğuna değinmişler, yayıncıların uyguladığı oto-sansürün hükümeti karşılarına almama çabası olduğunu ileri sürmüşlerdir. Çalışmada, bu sorunlu ilişkinin çözümü kuruluşun daha profesyonel hale gelmesi olarak işaret edilmektedir. Yazarların dikkat çektiği, kurumdaki diğer işleyiş sorunu ise bir sorun ise BBC'nin 1930'larda güncel politik tartışmalardan habersiz bir kurum olduğu ile ilgilidir. Ülkede ve dışarıda yaşanan ekonomik ve politik krizleri görmezden gelmekle suçlanan Reith yönetimindeki BBC'nin çok ve 1930'ların iki önemli olayında, İngiltere'deki işsizlik ve Avrupa'da faşizmin ilerlemesinde BBC'nin haberlerine dikkat çekmiştir. Hizmetin başarısızlığının basitçe Reith'in ve BBC'nin kasıtlı politikaları değil, genelde siyaset yapmaktan kaçınması olduğu tartışılmış, ki bu iç ve dış güçlerin haber yayınlarına doğrudan etkisi olarak yorumlanmıştır (1991: 57). Avrupa'daki işsizlik ve faşizmi konu alan daha kapsayıcı programların üretilmesi için çaba harcansa da, program yapımcıların tüm çabaları yayınlarının politik yönü olduğu gerekçesiyle göz ardı edilmiştir. Çalışmada programların kalitesini arttırmak ve ulusun geneline ulaşabilme amacı güden BBC'nin çoğunluğunu orta-sınıfa mensuplarının oluşturduğu programcıların ürettikleri yayınların ulusal yayıncılık ve kaliteli yayın hedefine kapılıp işçi sınıfının istek ve beğenilerinin göz ardı edildiği de vurgulanmaktadır.

Ulusal yayıncılık hedefini tutturma çabasıyla klasik müziğe ve geniş yelpazede pek çok konuda bilgilendirici tartışmalara ağırlık verdikçe halkın istekleri göz ardı edilmiş ve İngiliz tarzı kamu hizmeti yayıncılığın kitlelere uyarlanmasında zorluk yaşanmıştır. Ulusal programların işçi sınıfı dinleyici/izleyicilere ulaşmada yaşadığı güçlükleri yerel yayıncıların aştığına değinen Scannell ve Cardiff, yerel yayıncıların kibirli İngiliz tarzından uzak halleri ile izleyiciyi çekebilmelerine dikkat çekmiş, çalışanların ilgi çekici ve yenilikçi programlar üreterek işçi sınıfı ile bağlantı kurabildiklerine değinmişlerdir. “*Cotton, Wool and Coal*” benzeri programlar kuzeyde madenlerde ve değirmenlerde çalışan insanların hayatlarına ve yaşantılarını etkileyen sorunlara yer veren bu programlar ile yerel yayıncılık ulusal yayıncılığın ciddi katkıları sağlamıştır (1991: 355). Yaptıkları işin bir kurum tarihi olmadığına dikkat çeken yazarlar, amaçlarının yayıncılığın tüm yönleriyle bir bütün olarak; yayıncılar, programlar ve izleyiciler arasında kurulmaya çalışılan bir toplumsal ilişkiler bütünü olarak anlaşılması gerektiğine vurgu yaparlar. Önemle üzerinde durdukları bu nokta ve kattıkları toplumsal tarih boyutu da çalışmayı alandaki yayıncılık tarihi çalışmalarından farklı kılmaktadır (1991: 355).

Raymond Williams (2003) ise genel olarak medya teknolojileri özel olarak da televizyonun anlaşılması için öncelikle televizyonu önceleyen toplumsal ve teknolojik gereksinimlerin göz ardı edilemeyeceğine vurgu yapmaktadır (13-16). Televizyonun icadını tek bir olay değil, bir olaylar dizisi olarak ele almanın gerekliliğine “*Televizyon, Teknoloji ve Kültürel Biçim*” kitabında dikkat çeken Williams, elektrik, telgraf, fotoğraf, sinema ve radyonun icatlarının bileşimine, gelişimine ve bunların kullanımının televizyonu öncelediğine değinmektedir. Modern toplumlarda yaygın olan “bir sosyal gereksinim ortaya çıktığında ona uygun

teknolojinin de üretileceği” türden bir anlayış ancak endüstriyel üretim ve teknolojinin askeri alanda kullanımında geçerli olabilirken, teknolojinin sosyal tarihi bunlardan ayrılmaktadır (2003: 17). Modern iletişim teknolojilerinin gelişimi ve dinamik ve karmaşık toplumsal yapı arasında ilişki göz ardı edilemez. İletişim teknolojilerinin ve kitle iletişim araçlarının icatlarının ve kullanımlarının toplum içinde siyasal, sosyal ve ekonomik sistem ile ilişkisi iletişim teknolojilerinin sosyal tarihi çalışmalarında vurgulanmaktadır. İletişim araçlarının icatları, üretimleri, kullanımları, yayın türleri ile ilgili meseleler araca dair kültürel beklentiler tümüyle toplumsal bir alanda içinde gerçekleşmektedir. Williams’ın iletişim araçlarının toplumla bağlantısına dikkat çekmesi, yayıncılığın toplumsal bir mesele olarak ele alınması gerektiği ve yayıncılığın tarihsel boyutunu hatırlamakta ve yayıncılık tarihi çalışmalarında bu bütünselliğin yol gösteri olmaktadır.

Nerone, Daniel J. Czitrom’un “*Media and the American Mind*” (1983) adlı çalışmasını da medya çalışmaları alanına kültürel ve toplumsal bir tarih perspektifinden yaklaşan çalışmaları arasında göstermektedir. Bu çalışma, medya tarihini iki temel nokta üzerinden anlatmaktadır: piyasa güçlerinin kaçınılmazlığı ve medyanın kendi toplumsal ve politik potansiyelini tümüyle ortaya koymasının başarısızlıkla sonuçlanması. Böylece, Czitrom’un çalışması pazara ve endüstriye – üretim ve değişim sistemlerine- verdiği önemle diğerlerinden ayrılmıştır. Medya/teknoloji tarihlerinin modernizmin belirsiz (vague) tarihiyle belirlenmesine (pegged) benzer biçimde, medya/kurum tarihlerinin de kapitalizmin belirsiz tarihiyle belirlenmiş olduğunu vurgulayan Nerone, bu tarih çalışmalarında kapitalizmin yükselişinin ortak bir çerçeve olduğunu vurgular. Böylece medya tarihi çalışmaları, medyanın eş zamanlı olarak sınıf yapısını hem yansıttığı hem de gizlediği ve

toplumsal mesafeyi aşındırdığı yönünde duyulan inanç işlenmeye başlanmış, özellikle kitle kültürü eleştirilerinde bu ortaya çıkmıştır. Kitle kültürü eleştirisi medya tarihinin kapitalizm çerçevesi ile demokrasi çerçevesi arasındaki çatışmasını gösterir. Böylece medyanın demokratik görevi ile ticari çıkarlar ya da devlet çıkarları arasında kalışını ortaya koyulmuştur (aktaran: Nerone, 2006: 101-103).

Gabriele Balbi telekomünikasyonun tarihsel ve toplumsal yönüne dikkat çektiği “*Studying the Social History of Telecommunications*” (2009) adlı çalışmasında, telekomünikasyonun incelenmesini insani ihtiyacın anlaşılmasına önem verilmesinin bir sonucu olarak görmekte ve bu teknolojilerin nasıl kabul edildiği ya da dışlandığını, nasıl kullanıldığını ya da kullanılmadığını anlamının sosyal tarihte insan ilişkisinin kurulmasına yardım ettiğine değinmekte ve telekomünikasyonun sosyo-kültürel tarihinin çalışılmasına yönelik bir metodoloji önermektedir. Telekomünikasyonun tarihinin çalışılmasının nedenleri ve buna dair üç yaklaşıma değinilmiştir. Bunlar yapısalcı, sosyo-ekonomik ve makro-dizgesel yaklaşımlardır ve bu yaklaşımların Anglo-saxon ve Kıta Avrupası düşünce okullarından türemekte ve telekomünikasyon tarihi çalışmaları için bir metodoloji oluşturmaktadır (Balbi, 2009:85).

Balbi’ye göre, telekomünikasyon teknolojilerinin doğuşu ve gelişiminin anlaşılması için noktadan noktaya (point-to-point) iletişimin hesaba katılması gerekmektedir. Bu nedenle, Anglo-saxon ve Kıta Avrupası düşünce okullarında noktadan noktaya iletişime işaret eden teorilere bakılmıştır (Balbi, 2009:85). Sosyal bilimciler, özellikle Avrupalı olanlar noktadan noktaya iletişimi çalışmalarına dahil etmemişlerdir. Bunun pek çok nedenleri vardır, öncelikle 20.yy sosyologları ve

tarihçileri tek bir kaynak kullanılarak geniş dinleyici kitlesine ulaşılan kitle yayıncılığı ile ilgilenmişlerdir. Noktadan noktaya iletişim, dinleyici üzerindeki görece az etkisi nedeniyle sosyal bilimcilere cazip gelmemiştir (Balbi, 2009:85-86). İkinci olarak ardı ardına türeyen telekomünikasyon teknolojileri (telegraf, telefon, cep telefonu), ilgi toplamak için yarışmışlar ve sosyal bilimler daha görünür etkiye sahip medya ya fotoğrafa yönelmişlerdir. Son olarak kitle iletişiminin 19.yy ve 20.yy insanlarına daha tanıdık geldiği söylenebilmektedir. Bunun nedenleri, hem şirketler hem de kullanıcılar için telefon ve telgraf gibi teknolojilere erişimin yüksek maliyetlerde olması, bu teknolojilerin kullanımlarının zor olması ve ilk çıktıkları yıllarda telekomünikasyon araçlarının gündelik hayatta az işlevleri olan pahalı oyuncaklar olarak görülmesidir (Balbi, 2009:86).

Anglo-saxon ve Kıta Avrupa'sı akademisyenleri son on beş yılda dikkatlerini telekomünikasyon üzerine yoğunlaştırmış, tarihçiler cep telefonu ve internetin hızlı gelişimini incelemeye almışlar ve telekomünikasyon tarihi çalışmaları yayınlanmaya başlamış ve çalışmalarda araçlar ve kitle arasındaki ilişki incelenmiştir (Balbi, 2009:86). İtalyan tarihçi Benedetto Croce'nin şimdinin olayları ve tarihsel merakının geçmişi şekillendirdiği görüşü akademisyenlere ilham kaynağı olmuş ve geçmişi yeniden yapılandırma ve teknolojilerin sosyo-kültürel dinamikleri incelenmiştir.

Telekomünikasyonun incelenmesi insani ihtiyacın anlaşılmasına önem verilmesinin bir sonucudur. Bu teknolojilerin nasıl kabul edildiği ya da dışlandığını, nasıl kullanıldığını ya da kullanılmadığını anlamak sosyal tarihte insan ilişkisinin kurulmasına yardım eder (Balbi, 2009: 87). 90'lardaki telekomünikasyon ağlarının deregülasyonunun ardından iş adamları ve kamuoyunun fikir ayrılığı yaşadığına dikkat

çeken Scott Wallsten'e göre telekomünikasyonun tarihi, çağdaş hizmetlerdeki rekabet ve monopolinin etkilerini anlamaya da yardımcı olur (aktaran Balbi, 2009: 87).

Telekomünikasyon tarihi çalışmalarına metodolojik olarak kaynaklık edecek yapılısalcı, sosyo-ekonomik ve makro-dizgesel yaklaşımlar 1980'lerde ortaya atılmıştır. Bu yaklaşımlardaki ortak vurgu teknolojik değişimleri ve gelişmeleri tarihsel paradigmatik bir çerçevede içinden yeniden düşünmek üzerinedir. Telekomünikasyonun sosyo-kültürel analizinde politika, ekonomi, teknoloji ve toplumsal elementleri bir araya getirerek benimsenecek çok odaklı bir yaklaşım, point-to-point iletişimin medya endüstrisi, toplum ve devlet etkileşimini içerecek şekilde disiplinlerarası bir çalışma ile değerlendirilmesini doğurur (Balbi, 2009:94).

Yayıncılık tarihi çalışmalarını "*Television and History*" (2005) adlı yazısında değerlendiren Scannell, televizyonun tarihini, yazılması güç bir anlatı olarak görmektedir. Televizyon ve tarih konusunun nasıl çalışılacağına dair önerilerde bulunan Scannell'e göre (2005: 51) televizyon yayınları tarih yazımı sürecinin bir aşamasıdır. Tarihselliğin (historicality) işareti olan bu durum nedeniyle, tarih yazımı (historiography) çalışma nesnesini tamamen yakalayamaz. Tarih yazımı geriye dönüktür, buna karşın tarih ileri doğru hareket etmektedir (Scannell, 2005: 58). Yayıncılık tarihi alanında televizyon tarihi çalışmalarında kurumsal ve ulusal yönünün ağır basmakta, sosyal tarih ya da kültürel boyutun geri planda bırakılmaktadır.

Yayıncılık tarihi çalışmaları arasında yer alan kurumsal anlatılar yayıncılığın alımlanması üzerine yapılacak diğer sosyal ve kültürel tarih çalışmalarına öncülük etmiştir (Scannell, 2005: 52; 64). Scannell, bu tür anlatıların yayıncıların tarih çalışmalarından farklı olduğunu, bu anlatıların günlük hayatı, ev içinde radyo ve televizyonun yeri, dinleyici ve izleyicilerin hayatlarındaki rolü içerdiğini belirtir. Bu anlatıların yayıncılık tarihinden farklı oluşunun nedeni kitle iletişim sosyologlarının ve Stuart Hall'ın görüşünde olduğu gibi, yayın çıktılarının dinleyiciler üzerinde yarattığı etki ile direkt bağlantısı olmadığıdır (aktaran: Scannell, 2005: 52).

Yayıncılık tarihi çalışmaları arasında radyo ve televizyonun toplumsal hayata dahil olma sürecini, sosyo-kültürel tarih boyutunda ele alınması Susan Douglas ve Jeff Kesseloff'un çalışmalarında görülebilmektedir. Susan Douglas, "*Listening-In: Radio and the American Imagination*" (2004)' de bireylerin radyoyu gündelik yaşamlarına dâhil etme deneyimlerine yer vermektedir. Douglas, radyonun insanların evlerine girme sürecini, radyo ile açığa çıkan pişmanlıklar ve sevinçleri içeren bireysel ve canlı anılar ışığında anlatmaktadır. 1930'lu ve 1940'lı yıllarda Amerikalıların evlerinde, aileleriyle ya da arabalarında yaşadıkları radyo dinleme deneyimlerini anlatan Douglas, 1950'lerde televizyonun gelişi günlük hayat içinde yaşanan radyo deneyiminin çoğunlukla yerini televizyon izlemeye bıraktığına değinmiştir (Douglas, 2004: 3-6). Radyonun ardından insanların yaşamına dâhil olan televizyonun tarihsel anlatısını oluştururken Jeff Kisseoff da kişisel tanıklıkları Kesseloff, "*The Box: An Oral History of Television 1920-1961*" (1995) adlı çalışmasında "golden box" olarak adlandırdığı televizyonun ilk kullanılmaya başladığı zamanların izini sürerken, dört buçuk yılda tamamladığı dört yüz görüşmeyi derlemiştir. Televizyonun gelişimini izlerken radyonun da ilk günlerinde

yaşananların önemine dikkat çeken Kisseloff, görüşmelerini televizyon endüstrisinde çalışanlarla, bu yeni araçla ne yapılacağına kafa yormuş ya da hayatlarında bu aracın izleri taşıyan insanlarla çeşitlendirmekte ve bu kişileri kurduğu anlatının bir parçası ve televizyon olayının şahidi olarak görmektedir.

Tarih yazımında yaşanan olayların tamamlayıcı unsur olduğu göz önünde bulundurularak (Scannell, 2005: 58) gündelik hayat içinde yaşanan olayların tarihin gerisinde kalmasının, gündelik olanın tarihinin yazılmasını güçlendirdiği söylenebilmektedir. Gündelik hayatı anlatılabilir yapan onda yaşanan olaylardır. Gündelik hayatın tarihine yapılan bu vurgu ile yayıncılık alanında önemli bir olay olan televizyonun kullanımı bir arada düşünüldüğünde, televizyon tarihini yazılabilir yapan bu aracın kullanımını bir olay olarak alıp bu olayın tarihsel anlatısını kurmak olacaktır. Televizyonun sosyo-kültürel tarihini yazma çabası planlanan televizyon tarihinin, gündelik hayatın tarihine dair söz söylemeye katkı sağlaması ancak kurulacak anlatının toplumsal gelişim süreci içine yerleştirilmesi ile mümkün olacağı düşünülmektedir. Kendi sıradanlığı içinde süre giden gündelik hayatın bu haliyle kabul edilmesi ve akademik araştırmalara konu edilmesi sosyal bilimler açısından belli dönüşümler sonucunda varılan yeni tarih anlayışı ile paralel bir eğilime işaret etmektedir².

---

² Gündelik hayat incelemeleri: Lefebvre'ye göre "gündeliklik yaşanmış deneyimin sonsuz eşitsizliğinden dolayı yabancılaşmaların ürettiği bir yerdir" (akt. Harootunian, 2006: 7). Gündelik hayat içinde yaşanmışlık ve düşünülmürlük birbirinden ayrılmadan var olur (Lefebvre, 2007: 20-22). Yaşanan pratikler üzerine düşünmeme gündelik hayatı sıradanlaştırır. Gündelik hayatın sıradanlaştırılması ve adeta farkında olunmadan yaşanması toplumdaki eşitsizliklerin görmezden gelinmesi ve toplumda var olan güven ihtiyacına bağlanabilir. Bu durumda gündelik yaşamın incelenmesi onun sıradanlığının önemli olduğunun farkına varıp bu sıradanlığa dokunmamakla mümkün olacaktır (Tekeli, 2000: 45). Devlet adamalarının, askeri ve siyasi olayların yanı sıra yaşamaya devam eden sıradanlıklar tarihin konusu olalı coğrafya, mekan, zaman, iklim ve sıradan insan tarih anlatılarında yerlerini bulmuşlardır. Her gün yaşadığımız hayatımız, biz hiç farkında

1.3. Gündelik Hayat ve Gündelik Nesnelerin Kültürel Tarihi

Kültürel çalışmalar alanının ise kültür ile ilgili her şeye dair çalışmalara yürüttüğünü belirten Türkoğlu, alandaki incelemeler örnek olarak John Fiske'nin "Kültürel Çalışmalar ve Gündelik Yaşam Kültürü" çalışmasını göstermektedir. Fiske, kültür ve gündelik yaşamın birbiri ile ilişkisine dikkat çekmekte gündelik rutinelere alışkın olma halinin onları sıradanlaştırıp doğallaştırdığını halbuki alışkanlıkların sürekli sorgulanarak gündelik hayatın yapılarının yapaylığının ortaya çıkarılması gerektiğine dikkat çekerek gündelik hayat çalışmalarının önemine vurgu yapmaktadır (aktaran: Türkoğlu, 2000: 107-108).

Gündelik hayatın akademik çalışmalara konu edilmesi meselesi, gündelik eşyaları da inceleme nesnesi olarak ortaya çıkarmaktadır. Tarih disiplininde yaşanan dönüşümler, gündelik hayat tarihçiliği ile birlikte düşünüldüğünde karşımıza, gündelik eşyaların kültürel tarihlerinin yazımı çıkmaktadır. Bu konuda Wolfgang

---

olmadan akıp giderken içinde barındırdığı tüm olgular onu beslemektedir. Biz bu olguları her an çevremizde olmaları sayesinde görmesek de, onlar sıradanlıklarını korumaktadırlar. Gündelik hayatın sıra dışı özelliklerinin farkına varmak sıradanlığın var olduğunun da farkına varılmasını sağlar (Tekeli, 2000: 45). Gündelikliğin içinde var olan doğallık ve sıradanlığın tarihte yer alması ilk kez tarih yazımında dönüşümleri getiren Annales ekolünde görülür (Burke, 2006). Fransa'da 1929'da bir dergi olarak kurulan Annales, bu dönemde iz bırakan tarih çalışmaları yapan gruba isim olmuştur. Grubun başlıca temsilcileri Lucien Febvre, March Bloch, Fernand Braudel, Georges Duby, Jacques Le Goff ve Emanuel Le Roy Ladurie'dir. Yeni bir tarih çeşidi geliştirme amacını güden grubun öncü fikirleri arasında olaylardan oluşan geleneksel tarih anlayışı yerine sorun odaklı analitik tarih anlayışının alması, tarihin siyaset yerine insan faaliyetlerine odaklanması ve bu odaklanmalar için tarih diğer sosyal bilimlerle işbirliği yapması gelir (Burke, 2006: 24). Ekollün temsilcilerinden Braudel, gündelik hayatın yapılarını incelemiş ve insanların üretilenleri kullanma şekillerini de tarihin içine dâhil ederek toplumsal tarih denen şeyi oluşturmuştur. Bu sayede resmi tarih yazımına alternatif olarak gündelik hayatın rutinleri de tarih incelemesine konu edilmiştir (Wallerstein, 2004: 11). Henri Lefebvre'nin gündelik hayata bakışında ise maddi kültür öne çıkmaktadır. Bir toplumun gündelik yaşam içinde günlük zaman bütçesinde giyinme-barınma-beslenme-uyuma faaliyetlerini gerçekleştirirken kullandığı giyecek, yiyecek, ev eşyası, özel eşya nesneler bu toplumun maddi kültürünü oluşturur. Toplumdaki bireyler gündelik hayat rutinlerini bu maddi kültür öğeleri aracılığıyla gerçekleştirirler. Michel Certau ise gündelik yaşamı toplumdaki bireylerin faaliyetleri üzerinden değil konuşma okuma alışveriş yapma gibi yaşam pratikleri üzerinden tanımlar (Tekeli, 2000: 42). Gündelik yaşamda çözümleme birimi bireydir. Yaşam pratikleri içinde belirleyici olan özneler değil bireylerin ilişkileridir. Gündelik yaşam çalışmalarında iki ön kabul mevcuttur; bunlardan ilki bireylerin ilişkileri, ikincisi ise bireylerin faaliyetleridir.

Ruppert, “*Bisiklet, Otomobil, Televizyon*” adlı kitabında yararlandığımız gündelik eşyaların kültürel özellikleri de kendi kültürel yaşamımıza dahil olduklarına dikkat çekmektedir (Ruppert, 1996:7). Gündelik yaşamın bildik eşyaları da gündelik hayatımızın kültürüne eklemlenmişlerdir. 19. ve 20.yüzyılda maddi kültürün ve gündelik eşyaların dönüşüm dinamikleri ortaya çıkmış ve bunlara sahip olmak bireyler için eylem alanlarının ve iletişimin genişlemesi, bireysel konforun artırılması ve görsel-işitsel büyüünün yoğunlaştırılması imkânı sunmaktadır. Endüstrileşme, sahip olduğumuz, tükettiğimiz ve yenileri için bir kenara koyduğumuz gündelik nesnelere ile olan ilişkilerimizi bilinmez ya da dikkate alınmaz bir hale getirmiştir. Bireylerin büyüülü gündelik nesnelere rasyonel olmayan kültürel ve simgesel ilişkiler kurma hali, Ruppert tarafından, endüstri toplumunda gündelik yaşama biçimlerinin kültür tarihsel boyutu olarak anlatılmaktadır. Endüstriyel toplumun tarihçilerinin görüş alanının dışında kalan da işte bu kültür tarihsel boyuttur (1996:8).

Doğayı sahiplenen, değiştirip dönüştürmeye çalışan, eşyalar yapan, kullandığı bu eşyalara toplumsal iletişim sürecinde simgesel anlamlar yükleyen endüstri toplumunun modern bireyleri bu özelliklerini gündelik eşyaların kültür tarihsel etkilerine yönelik bilgileri edinmede gösterememişlerdir. Endüstriyel modern bireylerin kültürlerinde bir eksik olarak görülen bu durum eşyalarla olan ilişkilerimizde daha net bir şekilde görülmekte 1960’lardan 1980’lere uzanan dönemde gündelik eşyalar kullan-at toplumunun dengesizlikleri ile kesişmekte ve pek çok gündelik eşya modası geçip bir kenara atılmaya mahkum olmaktadır. Bu noktada, Ruppert, bu gündelik nesnelere kültür tarihine dikkat çekmekte ve bu tür bir inceleme ile sahip olduğumuz eşyaların ortaya çıkışının, onların kullanımının,

onlara simgesel anlamlar yüklenmesinin, onlardan yararlanma ve onlarla yaptığımız pek çok eylemin ve kurduğumuz ritüellerin bağlamının açıklanmasının ve onların bireylerin kültürlerine dahil oluşlarını araştırılmasının gerektiğini belirtmektedir (1996:9).

Ruppert' e göre maddi kültürün tarihine ilişkin bakış açılarının belirginleştiği modern endüstri toplumunda nesnel tarihlerin, maddi kültürün tinsel-zihinsel tasarım imgelerinin davranış biçimlerinin ve şeyssel biçimlenişlerinin bir bağlamın bir parçası olarak, uygarlık sürecinin tarihinin bir parçası olduklarını göstermek amaçlanmaktadır. Kültür tarihsel ele alış, başka bir deyişle kültürel tarih incelemeleri, nesnel tarihleri ortaya koymaktadır. (Ruppert, 1996: 10). Televizyon da diğer gündelik eşyalarımız gibi kendi başlarına anlam kazanmamışlardır. David Sabeau, gündelik eşyaların toplumsal olarak yapılandırılmış durumlarda sahiplenildiğine, gündelik eşyaların dolaşımının ve sahiplenilmesinin iletişimin kültür tarihsel olarak yeniden kurulabilir biçimlerinde gerçekleştiğine dikkat çekmektedir (Ruppert, 1996: 10).

Gündelik eşyaların kültür tarihsel boyutu için insanların gündelik yaşam eşyaları ile ilişkileri ve bu ilişkilerin kuruldukları bağlamlar önem taşımaktadır. Bu incelemelerde gündelik eşyalara sahip olma ve onları kullanmanın tabakalara ve sınıflara özgü koşulları olduğu, statü değeri taşıyan eşyaların tüketilmesinin, sınıflı toplumda zengin ve yoksul hiyerarşisi boyunca değişiklikler gösterdiği, belli gündelik eşyalara sahip olma ya da kullanmanın belli toplumsal konumlara ya da yaşam biçimlerine işaret ettiği anlayışları mevcuttur. Tarihselliğe bağlı olan eşyalar, dahil olacakları tarihin bağlamına, gündelik kültüre, kullanılma biçimlerine göre

üretilmektedirler. Gündelik nesnelerin kültür tarihinde, kültürel olarak belirlenmiş bir biçimde oluşmaları, değişik sürelerde kullanılmaları, estetik olarak kabul görmeleri tarihselliklerinin onlara ayırdıkları yer ile ilişkili olmaktadır (Ruppert, 1996: 15-17).

Gündelik eşyaların tek anlamlı değil, çok işlevli ve dahil oldukları kültürü etkileyen çok anlamlı yaşam anlatımları olarak ele alınmaları gerekmektedir. (Ruppert, 1996: 19). Maddi nesnelerin tarihinin büyük ölçüde göz ardı edildiğine dikkat çeken Ruppert' e göre kültür tarihi anlayışı maddi kültürün, insanların onu ortaya koydukları, sahip oldukları, yararlandıkları ve normlarla değerlerle ve simgelerle donattıkları sosyal tarihsel ilişki örüntüsüne yeniden bağlanmak zorundadır. Eşyaların kültür tarihi, gündelik yaşamın oluşturulması sırasında ortamın maddi izlerini ve maddi olmayan kültürel dillerini deşifre etme çabasında olmalıdır (1996: 24-25).

Endüstriyel toplumun tarihçilerinin görüş alanlarının dışında kalmış olan kültür tarihsel boyut bugün genel olarak medya ve kitle iletişim tarihi alanında özelde de televizyon tarihi çalışmalarında el değmemiş olmayı sürdürmektedir (Ruppert, 1996: 9). Ruppert, “kullan-at” şeklinde tanımladığı endüstri/tüketim toplumunda, toplumsal yaşamımıza nesnelerin nasıl dahil olup nasıl gündelik rutinlerimiz arasında kaybolduğuna değinmektedir (1996: 9-10). Nesnelerin tarihini yazmanın karmaşık yönüne değinen Ruppert, nesne tarihi ile maddi kültürün ortaklaşa kurması gereken anlatıdan bahseder. İnsanların gündelik yaşam eşyaları kurdukları bireye ve topluma özgü ilişkide göz ardı edilmemesi gereken gündelik eşyalara sahip olma ve onları kullanmanın tabakalara ve sınıflara özgü koşullarının varlığına dikkat çeken Ruppert, statü değeri taşıyan eşyaların tüketilmesinin, sınıflı

toplumda zengin ve yoksul hiyerarşisi boyunca değişiklikler gösterdiğini vurgulamıştır (1996:15-16).

Kültürel tarih alanında ihmal edilen nesnelerin tarihi, televizyon tarihi çalışmaları için de boş bırakılan alan konumundadır. Scannell genelde yayıncılık tarihi çalışmaları içerisinde özelde ise televizyon tarihinin aşılması güç bir özelliği olan kurumsal tarih ve ulusal karakterine dikkat çekmekte, sosyal tarih ya da kültürel boyutun geri planda bırakıldığına değinmektedir (2005: 51-57).

Kültürel tarih alanında ihmal edilen nesnelerin tarihi, televizyon tarihi çalışmaları için de boş bırakılan alan konumundadır. Bu el değmemiş alanın televizyonun üretilmesi, kullanılması, sahiplenilmesi, televizyon üzerine anlamların kurulması, televizyonun gündelik hayat kültürüne dâhil edildiği bağlamın incelenmesi, bu gündelik eşyanın tarihinin kültürel boyutta ele alınarak kurulması planlanan yeni televizyon tarihi anlatısı ile ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. Bu çalışma kapsamında yazılması planlanan televizyonun kültürel tarihi, Türkiye’de gündelik bir eşya olan televizyon alıcılarının yerleştirilmesi ve bu ışıklı kutuların evlere girmesi, sahiplenilmesi, onların kullanılmaya başlanması, gündelik hayat rutinlerine dâhil edilerek üzerine yüklenen anlamlar ile gündelik kültürün alanına girmesini incelemeyi amaçlamaktadır. Öncelikle Türkiye’de yayıncılık tarihi çalışmalarına kısaca bir göz atmak bu amacımızı destekleyecektir.

1.4. Türkiye’de Yayıncılık Tarihi Çalışmaları

Yayıncılık tarihi alanında tespit edilen sorunlar Türkiye’deki yayıncılık tarihi çalışmalarında da gözlemlenebilmektedir. Türkiye’de radyo ve ardından televizyon

yayıncılığına odaklanan tarih çalışmaları, yayıncılığı kurumsal alanda ele alırken, yayıncılığın tarihi de bu kurumun sınırları içerisinde kalınarak yazılmıştır. Michel Hilmes'in radyo ve televizyon tarihi çalışmalarında geçerli olan tespiti Türkiye'deki radyo ve televizyon çalışmaları için de söylenebilmektedir. Hilmes, ulus devletlerin tarihi ile radyo ve televizyonun tarihinin ilişkilendirildiğine kamu hizmeti anlayışı ile yayın yapan kurumların güttükleri politikalar nedeniyle bu durumun yayıncılık araçlarına da ulusal nitelik kazandırdığına dikkat çekmiştir (Hilmes, 2003: 1).

Uygur Kocabaşoğlu'nun "*Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna*" (2010) adlı çalışması Türkiye'de radyo yayınlarının başlamasından radyonun devletleştirildiği döneme kadar gelen ve sonrasında radyonun devletleştirildiği dönemde yaşanan radyo olayları ve radyodaki yayınları anlatmaktadır. Kocabaşoğlu Türkiye'de radyonun tarihsel gelişimini anlattığı çalışmasında Türkiye'de radyo yayınlarını iki döneme ayırır. İlk dönemde TTAŞ (*Telsiz Telefon Anonim Şirketi*) tarafından yürütülen radyoculuk faaliyetlerine, radyo vericileri, stüdyolar, yayın sürelerine ve bu dönemde yapılan yayınların belirgin özelliklerine değinirken, ikinci dönemde ise radyo yayınlarında "devlet radyosu" unsuruna dikkat çekmektedir. İkinci dönemde TRT'nin kuruluş sürecinde radyonun "devlet radyosu" olarak anılması ile radyo faaliyetlerindeki değişimler Ankara Radyosu çerçevesinde ele alınmıştır (Kocabaşoğlu, 2010: 26). Radyonun devletleştirilmesinde, 1930'lu yıllarda siyasal iktidarın ekonomik ve toplumsal hayata müdahale girişimlerinin de etkisi olduğunu vurgulayan Kocabaşoğlu (1983: 2733), "*Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna*" adlı çalışmasında 1926-1964 yılları arasında radyonun tarihsel gelişmesini ve Türk siyasal yaşamı içindeki yerini belirlemeyi amaçlamaktadır (2010: 26). Kocabaşoğlu, "*Radyo*" (1983) adlı bir diğer çalışmasında da *telsiz* dönemi olarak adlandırdığı

Türkiye’de radyonun telsiz yayınları yaptığı dönemin özelliklerine ve ardından 1961 Anayasası ile radyonun kurumsallaşmasına ve kırsal bölgelere radyo yayınlarının ulaştırılmasına dair yapılan çalışmalara yer vermektedir (1983: 2732-2737).

Türkiye’de radyo yayıncılığı alanında çalışmaları olan, aynı zamanda profesyonel olarak kendisi de haber ve program sunucusu olan Jülide Gülizar, *Türkiye Radyoları* (1983) adlı çalışmasında 1927 yılının Mart ayında başlayan radyo yayınlarının *telsiz telefon* olarak adlandırıldığına dikkat çeker (1983: 2738). Çalışmada, Türkiye’de radyo yayınlarının nasıl karşılandığı, radyoda yapılan program türleri, radyonun devletleştirilme süreci ve Türkiye’de yaşanan siyasi gelişmelerin radyo faaliyetlerine etkisi üzerinde durulmaktadır. *İyi Akşamlar Sayın Seyirciler* (1982) adlı çalışma Jülide Gülizar’ın TRT’de çalıştığı 25 yılın 1977 Ekim-1979 Ekim tarihleri aralığını kapsar. Bu tarihler arasında hazırladığı “Bir Konu Bir Konuk” programında yaşadıkları, konuk ettikleri, programa gelen tepkileri anlatmakta bunun aracılığı ile de hem bir radyo programcısının yaşadıklarını hem de program yapımının görünenin ötesindeki yüzüne değindiğini söylemektedir (1982: 6-10). Gülizar bu döneme dair anılarının dönemin Türkiye’sinde yaşananlara da ışık tuttuğunu belirtir. *Burası Türkiye Radyoları* (2008) adlı çalışmasında Jülide Gülizar, 30 yıl çalıştığı TRT radyolarında anılarının ilk bölümüne yer vermiştir. 1968’de Türkiye’de televizyon yayınları başlayana kadar radyonun ülke için siyasal, sanatsal, kültürel alanlardaki katkılarının yanında, halkın ve siyasilerin eğlence ve eğitim aracı olarak gördüğü işlevi anlatmaktadır (Gülizar, 2008:2).

Türkiye’de radyoya dair yapılan son dönem çalışmalardan *Radyonun Sihirli Kapısı* (2005)’nda Meltem Ahıska, "politik öznellik" kavramıyla, topluma konuşması

uygun görülen, yani toplumu eğitime iddiası ve konumundaki başka bir deyişle iktidar konumundaki belirli kişilerin öznellik alanına bakmıştır. Türkiye’de Cumhuriyet’in ilk dönemlerinde modernleşme ve batılılaşma projesi içinde radyoyu ele alan Ahıska’nın çalışmasında milletin, milli birlik halinin kültürel ve ideolojik inşasının bütünleştirici bir teknolojiye sahip olan radyo ile sağlanmaya çalışıldığı anlatılmakta, Türkiye’nin belli bir döneminde toplumsallaşma süreci içine radyoyu dâhil etmesi açısından, yayıncılığın toplumsal yönüne ve tarihselliğine vurgu yapmaktadır (2005: 20).

Aysel Aziz (1999), Özden Çankaya (2003) ve Ömer Serim (2007)’in eserleri Türkiye’deki yayıncılık organı TRT odaklı kurumsal tarih çalışmalarının örneklerini oluşturur. Aysel Aziz’in, *Türkiye’de Televizyon Yayıncılığının 30 Yılı 1968-1998* (1999) adlı çalışmasında Türkiye’de televizyona dair yaşanan gelişmeler tarihsel bir dizgede sunulmaktadır. Çalışmada, Türkiye’de televizyon yayınlarının 30 yıllık tarihi olayların neden-sonuç ilişkisi gözetilerek anlatılmış ve TRT’nin kurumsal arşivinden faydalanılmıştır. Özden Çankaya *Bir Kitle İletişim Kurumunun Tarihi: TRT 1927–2000* (2003) adlı çalışmasında TRT’nin tarihini cumhuriyet tarihi ile özdeşleştirmiş ve kurumun tarihini anlatırken 1927’deki ilk radyo yayınlarından başlayarak 2000’li yıllara kadar gelen televizyon yayıncılığını incelemiştir. Radyo yayınları ile başlayıp sonrasında televizyonu da kapsayan TRT’nin kurumsal tarihini, ülkede yaşanan siyasi ve toplumsal olaylar dâhilinde anlatan Çankaya ayrıca TRT’nin yayıncılık anlayışını, özerk ve denetim dönemlerini, değişen siyasi iktidarlara birlikte dönüşen yayın politikalarını, TRT yöneticilerini ve yapılan programlar beraberinde ve siyasal iktidar unsuru ile ilişkilendirerek aktarmaktadır. Ömer Serim’in “*Türk Televizyon Tarihi*” (2007) adlı çalışmasında, televizyonun Türkiye’ye geldiği 70’li yıllardan

sonra Türkiye’de televizyon öncesi ve sonrası olmak üzere iki dönemin oluştuğunu söylenmektedir. Serim, televizyonun toplumsal, kamusal ve kültürel hizmetler vermesi gerekliliği üzerinde durmakta, Televizyon yayınlarını, 1952 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi'nden yapıldığı deneme sürecinden 2006 yılına kadar gelen süreç içinde inceleyerek televizyonun TRT yayınlarından ibaret olduğu dönemler ve sonrasında Türkiye’de özel televizyon yayınlarının yapıldığı dönemden hatırlanan televizyon programları, yapımcıları ve yapılan programlar üzerine geliştirilen tartışmalara yer vermektedir. 1952-2006 yılları arasında yayınlanan televizyon programlar üzerinden Türkiye’deki televizyon anlayışını anlatan Serim, Türkiye’de televizyon yayınlarının başladığı gün ile televizyon yayıncılığının tarihini başlatmakta, gerek tek kanal döneminde TRT, gerek se de 1990 sonrasında özel televizyon kanallarını, tema kanallarını (spor, dini yayınlar, haber, müzik) inceleyerek ve yaptıkları programlar ölçeğinde değerlendirerek Türkiye’de televizyon yayıncılığı bağlamında yaşanan olayları bir arada sunmuştur.

Türkiye’de yapılan yayıncılık tarihi çalışmalarının dışında yayıncılık alanına TRT’nin kurumsal incelemesi ve televizyon çalışmaları ile katkı sağlayan çalışmaların başında Mahmut Tali Öngören (1972)’nin *Televizyona Açılan Pencere* çalışmasında Türkiye’de yapılan radyo ve televizyon yayıncılığının sosyal yönleri açığa çıkarılmaya çalışılmıştır. Çalışmada yayınlar hakkında teknik bilgi sunulurken, yayınların içeriği, denetimi, izleyiciler üzerindeki etkileri ne de yer verilmiştir. Alanda öncü niteliği olan Ünsal Oskay’ın (1978), *Toplumsal Gelişmede Radyo ve Televizyon* çalışmasında, Türkiye’de radyo ve televizyonun gelişimini inceleyen çalışmada, radyo ve televizyonun toplumsal gelişme ve kalkınmadaki kullanım olanaklarını ortaya koymak amaçlanmıştır. TRT’nin kamu hizmeti yayıncılığının

nasıl sürdürdüğü ve kurumda benimsenen yayın politikaları Erol Mutlu'nun "Karşılaştırmalı Televizyon Sistemleri ve Televizyon Yapımcılarının Mesleki Eğilimleri" (1986) adlı doktora tezinde ve *Televizyon ve Toplum* (1999), *Televizyonu Anlamak* (2008) adlı kitaplarında işlenmektedir. Bülent Çaplı'nın *Televizyon ve Siyasal Sistem* (2001) ve *Medya ve Etik* (2002) adlı çalışmalarında kamu hizmeti anlayışı ve bu anlayışın farklı yayıncılık sistemleri ile birlikte değerlendirilmesi yapılmaktadır. Sevilay Çelenk'in "Türkiye'de Televizyon Program Endüstrisi: Bağımsız Prodüksiyon Şirketleri Üzerine İnceleme" (1998) ve "Televizyonda İçerik Yapılaşması ve Toplumsal Kültür: Yayın Akışı Ekseninde Eleştirel Bir İnceleme" (2003) adlı yüksek lisans ve doktora tez çalışmalarında Türkiye'de temelde televizyon program türleri ve içerik konusuna, Beybin Kejanlıoğlu ve Gülseren Adaklı'nın derledikleri *Medya Politikaları: Türkiye'de Televizyon Yayıncılığının Dinamikleri* (2001) adlı kitapta ise kamu hizmeti yayıncılığı, yayıncılık teknolojileri, yayın ilkeleri, yayınların denetlenmesi, özel radyo ve televizyon kuruluşları ve yayıncılık politikaları ile reklam ve mülkiyet konularına yer verilmektedir. Beybin Kejanlıoğlu'nun *Türkiye'de Medya'nın Dönüşümü* (2004) kitabında Türkiye'deki radyo ve televizyon yayıncılığı sisteminde yaşanan dönüşümler ülkenin siyasi gündemi ile ilişkilendirilerek anlatılmış ve yayıncılık alanını etkileyen iletişim politikaları incelenmiştir. Nurçay Türkoğlu (2012), *Medyanın Toplumsal Dönüşümü: Seyirlik Cümbüşler* kitabında yurttaş katılımı, izleyici ve alımlama meselelerini televizyon programları üzerinden ele almaktadır.

Medya tarihi çalışmalarında sosyal tarih ya da kültürel boyutun geri planda bırakıldığına dair tespit Türkiye'de genel olarak yayıncılık alanındaki özel olarak

televizyon ve tarih alanında yapılan çalışmalar için de kısmen geçerlidir. Bu alışmalar birbirine benzer şekilde kurumsal tarih, program türleri, yayıncılık politikaları ve kurumsal anılar çevresinde toplanmaktadır. Televizyon tarihi çalışmalarında anlatılan dönemin toplumda yaşanan diğer siyasi ve kültürel gelişmeleri ile birlikte düşünülmesine Aziz (1999: 9) de dikkat çekmiştir.

Dünyadaki ve Türkiye'deki yayıncılık tarihi çalışmalarında gündelik yaşam pratikleri dolaylı bir biçimde ele alınmış olmakla birlikte, izleyici hatıralarına dayalı sosyo-kültürel incelemelere pek fazla rastlanmamaktadır. Bu tez doğrudan izleyici araştırması iddasında olmayan sosyo-kültürel bir inceleme olarak televizyonun gündelik hayat içinde nasıl konumlandığını ortaya çıkaran bir çalışmadır.

İKİNCİ BÖLÜM

1960-70'LERDE TÜRKİYE'NİN SİYASİ, SOSYO-EKONOMİK VE KÜLTÜREL İKLİMİ

2.1. 1960-70'lerde Türkiye'nin Siyasi, Sosyo-Ekonomik ve Kültürel İklimi

Türkiye'de, 1960'ların sonu ve 70'li yılların ortalarına kadar geçen dönemin siyasi, sosyo-ekonomik ve kültürel gelişmelerine yer vermenin, Türkiye'de televizyonun sosyo-kültürel tarihini yazma çabası içinde olunan bu tez çalışması için zihin açıcı olduğu düşünülmektedir. Böylelikle, televizyonun gündelik hayat pratikleri içine nasıl yerleştiği, bireylerin televizyon ile nasıl tanıştığı, nasıl televizyon izleyicisi oldukları, bir teknoloji olarak televizyon ile nasıl ilişki kurdukları, televizyonun 1960'ların sonu ve 70'lerin Türkiye'sinde bireylerin hayatlarına, evlerine ve toplumsal yaşama nasıl dâhil olduğu ve yeni bir değişiklik olarak neleri ve nasıl dönüştürdüğü meselesine dair Türkiyeli izleyicinin ne söylediği anlaşılır olacaktır.

Türkiye'de 1960'lı yıllar darbe deneyimi ile başlayan ve sonlanan on yıl şeklinde karşılığını bulmaktadır. Başbakan Adnan Menderes başkanlığında yürütülen Demokrat Parti (DP) iktidarının gerek meclisteki muhalefet partileri üzerinde gerekse ülke çapında uyguladığı baskıcı rejime tepki niteliğinde seslerin yükseldiği 1950'lerin son yıllarında siyasi alan, muhalefet partilerinin iktidara karşı birleşip sosyal devlet, basın özgürlüğü, grev ve sendika kurma hakkı, ikinci meclis, anayasa mahkemesi, üniversite özerkliği, devlet yayın araçlarının yansızlığı gibi taleplerini

dile getirmelerine sahne olmuştur³. Akşin, muhalefet partilerinin bu isteklerinin darbe sonrasında yapılacak 1961 Anayasası'nın temellini oluşturacağını belirtmektedir. Muhalefet partilerinin ve halkın, iktidara karşı çıkan seslerini engelleme girişiminde bulunan Menderes radyo konuşmalarında iktidarının meşruiyetini sağlamaya devam etmektedir (Akşin, 2008: 220-224).

1960 yılı basının ifade özgürlüğünün kısıtlandığı, gazeteciler hakkında soruşturmaların açıldığı, bitmeyen duruşmalar ve tutuklanan gazeteciler ile ardı arkası gelmeyen yayın yasaklarının yaşandığı günler olarak tarihe geçmiş, Milliyet ve Cumhuriyet gazetesinin sütunları sansürlenip beyazlatılmış, iktidar karşıtı haber yayınladıkları iddiasıyla gazeteler kapatılmıştır (Topuz, 2003: 209-226).

DP muhalefeti, basını ve iktidara yapılan her türlü eleştiriyi susturmak için aldığı gazetelerin sansürlenmesi ve getirilen yayın yasakları gibi antidemokratik önlemler almış, bunlara karşı üniversitelerde de sesler yükselmiş, ülkedeki gerginlik üniversitelere de yansımış ve olaylar önlenemez boyuta gelmiştir. 28 Nisan 1960 yılında İstanbul Üniversite'sinde ardından Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler ve Hukuk Fakültelerinde yaşanan protestolar sonrası İstanbul Üniversitesi kapatılmış ve öğretim üyeleri üniversitelerden çeşitli gerekçelerle tasfiye edilmiş, bu tasfiyeyi protesto etmek amacıyla bazı üniversite rektörleri görevlerinden istifa etmişlerdir (Özdemir, 2008: 235). 147'ler Olayı⁴ olarak bilinen bu girişimde görevlerinden uzaklaştırılan öğretim üyelerinin akademiye dönmeleri ancak 1962 yılında

---

³ 12 Ocak 1959, CHP 14. Kurultayı İlk Hedefler Beyannamesi (Akşin, 2008: 220.)

⁴ 147 Olayı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. 147'ler Meselesi: Beyaz Kitap. İstanbul: Sermet Matbaası. Gündüz, Mustafa (2013). "Akademiye Anımsamak: Anılarda Üniversite Sorunları ve Eleştiriler". *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*. 3(1): 16-26.

gerçekleşebilmiştir. Yaşanan siyasi gerginlikten istifası istenen DP hükümetinin olumsuz yanıt vermesi 27 Mayıs 1960'da darbe ile sonuçlanmış, ordunun yönetime el koymasının ardından tutuklanan DP'liler Yassıada duruşmalarında yargılanmış, başbakan Adnan Menderes ile birlikte Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan idam edilmiş, cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın cezası yaşı nedeniyle hapis cezasına çevrilmiştir (Akşin, 2008: 223-224).

27 Mayıs darbesi itibariyle askerlerin siyaset sahnesinde yer alması Türkiye siyaseti için belirleyici özelliklerden biri olmuş, askerler politik rejimin kilit noktalarını ellerinde tutmaya çalışmıştır (Özdemir, 2008: 227). Darbe yönetimi ile başlayan 60'lı yılların ilk yarısı Türkiye'de 'özgürlük' Anayasası olarak bilinen 1961 Anayasası'nın kabulü ve yürürlüğe konmasına sahne olmuştur. 1961 Anayasası, 27 Mayıs darbesine zemin hazırlayan siyasi bunalım için çözüm önerileri olarak görülmüştür. Sosyalist ve İslami düşünce ve hareketi engelleyici yönü olsa da çoğulculuğa zemin hazırlayan bir anayasa olma iddiasıyla 1961 Anayasası, sivil toplum odaklı düşünülmüş ve hazırlanmıştır. (Özdemir, 2008: 239). 1961 Anayasası'ndaki bu sivil toplum vurgusu 27 Mayıs darbesinin ardından askeri yönetimin siyaseti sahiplenmesi üzerine özellikle İnönü önderliğindeki CHP'nin ülke yönetimini sivilleştirme çabalarının bir uzantısı olarak da görülebilmektedir. 1960-1965 yılları Türkiye'de askeri yönetimden sivil rejime geçiş, diğer bir deyişle, siyasetin sivilleştirilmesine yönelik çabaların yürütüldüğü Geçiş Yılları olarak da anılmaktadır. Bu dönemde Türkiye siyasi alanında görülen başka bir durum da Amerikan karşıtı dalganın yükselişe geçmesidir. 60'lı yıllarda Türkiye siyasetinde Türkiye-Amerika ilişkilerinin ve NATO'nun tartışmaya açılması, Yön Dergisi ve Sosyalist Kültür Derneği aracılığı ile faaliyetlerini yürüten sosyalistler ile kırsal

kesimde, fabrikalarda ve köylerdeki seçmenin desteklediği Türkiye İşçi Partisi (TİP) aracılığı ile gerçekleşmiştir. Türkiye siyasetinin sivilleştirilmesine yönelik çabaların hâkim olduğu geçiş yıllarında yazılı basında tartışılan iki görüşün ise birbirine karşı kutuplarda konumlandığı görülmektedir. Bu yıllarda yazılı basında yer alan ilk görüş, Türkiye'nin toplum yapısının batı tarzı yönetim modellerine uygun olmadığı, Türkiye'de yaşanan ekonomik ve sosyal sorunların çözümü için batı tarzı modellerin sonuç sağlayamayacağı görüşünü benimseyen sol görüşlü kesim tarafından sosyalizm kalkınma yolu olarak gösterilmektedir. 1961-1967 tarihleri arasında Yön, 1969-1971 yılları arasında ise Devrim dergileri bu ilk görüşün temsilcileri olanların çabalarının ürünüdür. İkinci görüş ise Türkiye'de demokrasinin yerleşmesi için reformlara ihtiyaç duyulmadığı ve demokrasiye olan inancın sarsılmaması gerektiği yönünde şekillenmektedir. Bu görüşlerden ilkinin Türkiye siyasi arenasına yansımaları Türkiye siyasetine ordunun müdahalesi ile başlamış ve siyasetin sivilleştirilmesine yönelik çabaların gösterildiği geçiş sürecinde 22 Şubat 1962 ve 20-21 Mayıs 1963 tarihlerinde darbe için askeri operasyonlar yapılsa da sonuca ulaşamamışlardır (Aydın, 2015 ve Özdemir, 2008: 247-249). 1965 yılı Şubat ayında İnönü'nün başkanlıktan istifası, kurulan yeni hükümet ve Ekim 1965 seçimlerinde Adalet Parti'sinin (AP) Türkiye siyasi alanının yeni aktörü olarak yönetime gelmesi, 27 Mayıs Darbesi'nden sonra siyasi alanın askeri müdahaleden arındırılmasına yönelik çabaların hayata geçtiği, geçiş sürecinin tamamlandığını göstermiştir.

Modernleşme, kalkınma ve sanayileşme söylemlerinin hâkim olduğu 60'lı yıllarda Devrim Arabaları'nın üretilmesi de bu hâkim söyleme hizmet edebilecek bir çaba şeklinde okunabilmektedir. Sanayileşmeye yönelik planların hız kazandırıldığı 1961 yılında araba üretimine biçilen süre dört buçuk ay olarak belirlenmiş ve

öngörülen süre içinde iki adet araba üretimi gerçekleştirilmiştir. Bir gündelik nesne olarak otomobilin kullanan kişi ya da sahibinin toplum içerisindeki konumuna dair göndermeleri taşıdığına değinen Ruppert'ın (1996: 165) bahsettiği gibi otomobillerin kullanım açısından olduğu gibi üretiminin de yapıldığı toplumun belirli bir düzeyde olduğunun göstergesi şeklinde okunabildiğini düşünürsek, 27 Mayıs Darbesi sonrasında görülen batılılaşma ve modernleşme fikrinin hayata geçirilip geçirilemediği tartışmalarının Devrim Arabaları'nın üretim sürecinde yaşananların başarı ya da başarısızlık şeklinde nitelenmesi paralel söylemler olarak karşımıza çıkabilmektedir⁵.

1960 yılında başlayan işçi göçü yine kalkınma ve modernleşme söylemleri bağlamında okunabilmektedir. Türkiye'nin kalkınmasının önündeki engellerden biri olan vasıflı insan gücünün Batı Avrupa ülkelerinde çeşitli alanlarda uzmanlaşmış Türkiye'ye geri dönecekleri şeklinde başlayan işçi göçü hareketinin, Türkiye'den çalışmak için Almanya, Fransa, Hollanda, Belçika, Avusturya, İsveç ve İsviçre'ye giden işçilerin yabancı dil ve meslek öğrenip, Türkiye'nin modernleşme sürecine katkı sağlayacaklarına inanılmıştır. Türkiye'den giden işçilerin Türkiye ile Batı Avrupa halklarının yakınlaşması, Batı Avrupa'da çalışan Batılı işçiler ile Türkiye'den göç eden işçiler arasında fark olmadığını göstermesi beklenmiş, diğer bir yandan da Avrupa'da iş tecrübesi kazanarak ülkeye dönecek olan işçi sayısının artması ile Batı menşeli şirketlerin Türkiye'de yatırım yapmalarını sağlayacağı

---

⁵ Devrim Arabaları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Sağın, Salih Kaya (1985). "Türkiye'de Yapılan ilk Otomobilin Öyküsü: Başarı mı? Fiyasko mu?". *Mühendis ve Makine Dergisi* 26 (310): 14-16. Devrim Arabaları Belgeseli (1997). Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi. Devrim Arabaları. (2008). Yönetmen: Tolga Örnek. İlhan Tekeli (2000). "Araba Sevdası". *Cogito*. Sayı 24. s.96-105. Güneş, Serkan (2012). "Türk Toplumunu ve Otomobil". *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* Sayı.25. 213-230.

düşünülerek Türkiye’de modernleşmeyi hızlandıracak önemli bir fırsat olarak görülmüştür. Akgündüz, eğitim ve uzmanlaşma amaçlı Batı Avrupa’ya gönderilen ve Türkiye’ye dönecekleri planlanan işçilerin bu göç hareketinin kendine özgü dinamikleri ile yeni bir süreç oluşturduklarını ifade etmektedir (Akgündüz, 2013: 191-192).

60’lı yıllar Türkiye modernleşme hareketinin yeşerdiği yıllar olarak görülse de 27 Mayıs Darbesi’nin eseri olan otoriter yapıların darbe sonrasında yapılan planlar tarafından kırılmadığı ve modernleşmenin bazı elitlerin Batılı hayat tarzını ve tutumları benimsemelerinden öteye geçemediğini söyleyen Tekeli (2013: 52-53), Batının düşünce yapısını ve zihniyeti anlamaktan uzak olan bu kesimin ürettikleri otoriter kapitalistleşme ve modernleşmenin faturasını kalitesiz mallara yüksek fiyatlar ödemek zorunda kalan ve bu yüzden yoksullaşan insanların büyük şehirlerde, gecekondualarda yaşamak zorunda kaldıklarına ve bu geniş kitlelerin, elit kesimin modernleşme söyleminin aksine geliştirdikleri muhafazakârlığa değinmektedir. Tekeli, 60’lı yıllarda Türkiye’nin yaşadığı modernleşme deneyimini otoriter bir modernleşme süreci olduğunu ve kurumsal düzenlemelerin yapılması ile demokrasiye geçişin gerçekleşmediğine vurgu yaparken, demokrasiye gerçekleştirilmesi gereken bir amaç değil de iktidarı ele geçirmek için bir araç olarak kullanıldığına ve bunun sonucunda da düşünce alanında özgürlüklerin gerçekleşmediğine dikkat çekmektedir (2013: 53). 1961 Anayasası’nın tanıdığı Danıştay, sosyal haklar, nispi temsil, grev hakkı, TRT ve üniversite özerkliğine yönelik bu tür özgürlükler Süleyman Demirel liderliğindeki AP yönetimi için tehdit unsuru olarak görülmüş, Anayasa’nın değiştirilmesine dair partiden gelen talepler 1968 yılında yaşanan toplumsal olaylar da neden gösterilerek artmıştır. AP’nin

göreve başladığı zaman sunduğu siyasi, ekonomik ve toplumsal alanlarda demokratikleştirme ve siyasal liberalleşme süreci de bu yıllarda terk edilmeye başlanmıştır (Tunçay, 1983: 1984-1985).

68' Kuşağı olarak tanımlanan hareket kapsamında, 60'ların sonunda tüm dünyada öğrenci hareketleri baş göstermiş, Fransa, İtalya ve Almanya'da başlayan ardından Avrupa ve çevresine de yansiyarak Türkiye ve tüm dünyaya yayılan, muhalefet ve özgürlük hareketleri dalgalar halinde 1960'ların ikinci yarısında etkisini göstermeye başlamıştır. Öğrenci hareketleri, 60'lı yıllarda tüm dünyada eş zamanlı olarak yaşanan ve gençlerin siyasal alanda aktif rol aldıkları küresel süreçler olarak tanımlansa da, Türkiye'deki öğrenci hareketinin karakteristiği olarak modernleşme, sanayileşme ve kalkınma yandaşlığı tanımlaması yapılabilmektedir (Lüküslü, 2013: 213). 1961 Anayasası'nın verdiği imkânlarla örgütledikleri direniş ve eylemler ile ülkenin dinamik güçlerinden biri haline gelen öğrenciler, kurdukları sendikaların yönetimi ve karar alma süreçlerinde toplum hayatında aktif rol üstlenmişlerdir. Öğrenciler iktidar ve muhalefet taraftarı olarak ayrıldıkları gruplarında düzen karşıtı ve düzen yanlısı olarak mücadelelerini siyasal düzende söz sahibi olma yolunda yürütmüşlerdir.

1970'li yılların siyaset meydanında toplumsal hareketlerin canlanması, sol siyasetin emek mücadelesi ile yakınlaştığı ve örgütlü mücadelelere sahne olması söz konusu olmuştur.

Sinemanın toplumsal alandaki eğlencelerden biri olduğu 60'lı yıllar, yabancı film ithalatı ile başlayan sinemanın yerli film üretimine geçişinden yirmi yıl sonrası

olarak Yeşilçam'ın egemenliğine tanık olmuştur. Yerli film endüstrisinin geliştiği 60'lı yılların sonu ve hatta 70'lerin başına gelindiğinde hala ülkenin popüler eğlence aracı olan sinemanın renkli filmlerin yüksek maliyeti, yaygınlaşmaya başlayan televizyon ile rekabet etme zorunluluğu, ülkedeki sıkıntı ortamının ve hanelere televizyonun girişi ile izleyicilerin evlerine kapanması ile salonların boşalmaya yüz tutması, 70'leri sinema alanı için de kriz yıllarına dönüştürmüştür (Çetin, 2014: 289-290).

Türkiye'de müzik alanı 60'lı yıllarda "Varoşların ve umutsuzluğunun sesi" ortaya çıkan arabesk müziğin 70'lerde yaygınlaştığına tanık olmuştur (Özbek, 2002: 349-350) . Orhan Gencebay, Ferdi Tayfur, İbrahim Tatlıses ve Müslüm Gürses'in başını çektiği arabesk müzik sinema alanında da etkisini göstermiş, arabeskçiler şarkı söyledikleri filmlerde aynı zamanda oyunculuk yapmışlardır. Arabesk popülerliğini arttırırken televizyonlarda yasaklı dönemini de yaşamış, devlet televizyonu müzik yayınlarında arabeske yer vermemiş, arabesk severler sevdikleri sanatçıları ancak yılbaşı özel programlarında sahnede görebilmişlerdir. 70'li yıllarda arabeskin yanında anadolu rock/pop müzik de popüler olmuştur. 70'lerin müzik olaylarından bir diğeri Semiha Yankı ile 1975 yılında Eurovision'a katılması olmuş, yarışma ilk kez TRT televizyonunda naklen izlenmiştir.

Türkiye'de televizyonlu günlerin başlangıcına denk gelen 70'li yıllar, 60'larda ülkede yaşanan ekonomik krizin toplumsal ve siyasi kriz ile birleştiği, ekonomik sıkıntıların iyiden iyiye belirginleşmesine tepki olarak toplumsal bilincin de artması ile toplumsal hareketlenmelerin yaşandığı dönemleri işaret etmekte, 70'li yıllar Türkiye'de 60'ların siyasi, toplumsal ve ekonomik hayatta patlak veren

krizlerinin de etkisiyle çalkantılı başlamıştır.

60'ların sonlarında Türkiye'de siyasi, toplumsal ve ekonomik alanda yaşanan çalkantılı ortamda öğrenci hareketlerinin yanında ortaya çıkan toplumsal hareketler işçi eylemleri olmuş, toplum hayatında öğrencilerin dışında bir diğer dinamik güç olan işçiler 70'li yıllarında başında her sendikadan binlerce işçinin bir araya gelmesi ile yaşanan 15-16 Haziran Olayları Türkiye'deki en büyük işçi eylemleri olarak tarihe geçmiştir (Özdemir, 2008: 259-260). 1971 yılı 12 Mart'ında yapılan askeri darbe ise 70'li yılların, deneyimleyenler tarafından "zor yıllar" ya da "yitirilmiş yıllar" olarak hatırlanmasına sebep olmuştur. Ünüvar, sol siyasetin ağırlıklı olduğu bir tarih yazımı ile sınırlı kaldığını söylediği 60'lı yılların olduğu gibi darbe deneyimi ile başlayan 70'li yılların Türkiye için rüşt ispatının yaşandığı dönemler olarak görülebileceğini söylemektedir (Ünüvar, 2013: 30-31). Türkiye'nin, sol siyasetin tarihi dışında hakkında en az yazılan döneminin 1971-80 yılları olduğunu söyleyen Ünüvar, bu yılların '80 öncesi karanlık yıllar olarak anılmaktan öte gidilmesi gerektiğine değinerek bunun sebebini bu dönemde ülke içindeki demokratik kitle örgütleri vasıtasıyla hak arayışlarına gidildiğini göstermektedir. Gerek işçi sınıfının gerekse burjuva kesimin çıkarlarının farkında olduğu 70'li yıllarda, sınıf çelişkilerinin ve sınıf mücadelelerinin belirginleşmiş, 60'lardan itibaren genişleyen sendikal hakların, sosyalist siyaset ve işçi hareket yükselişini sürdürmüştür (Turan, 2013: 5-7).

Ekonomik kriz, siyasi çekişmeler, politik kutuplaşmalar ve yükselen toplumsal hareketlerle başlayan 70'lerin siyasi ortamında Süleyman Demirel yönetimindeki hükümetin devlet televizyonundan duyurulan askeri muhtıra ile

devrilmesinin yaşandığı 12 Mart Muhtırası'nın gerilimi 1968-69 yıllarında öğrenci olaylarında liderlik yapan Yusuf Aslan, Deniz Gezmiş ve Hüseyin İnan'ın 1972'de idamlarının ardından ülkedeki huzursuz ortama 1974 Kıbrıs Harekâtı'nın da eklenmesi ile ülke içindeki gerginlik dışarıdaki olumsuz koşullarla birleşerek baş edilemez bir iç karışıklık ve ekonomik kriz durumu oluşturmuştur (Barbaros ve Jan Zürcher, 2014:v-viii). Bu bağlamda Boratav'ın da tanımlaması ile 12 Mart Muhtırası Türkiye'nin toplumsal, ekonomik ve siyasi kriz ortamına çözümsüzlük olarak dâhil olmuş bir girişimdir (Boratav, 2008: 357).

Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de gençlik hareketlerinin yaşandığı 60'ların sonları modernite vaatlerinin sorgulandığı dönem olarak da tanımlanabilmektedir. Tekeli'nin (akt. Turan, 2013: 7-8) “popülist modernite” olarak tanımladığı 1950-80 arasında yaşanan modernleşme projesi dâhilinde gençliğin de yukarıdan aşağıdan inşa edilmesi, gençlerin birey olarak tanınmaması, gelecekleri ve hakları hakkında söz sahibi görülen yetişkinler tarafından gözetime ve disipline tabi tutulmaları eleştirilmektedir. Bu eleştiriler eğitim sistemlerinde kökten değişim yapılması şeklinde devam ederken temel karşı çıkış modernitenin tepeden inme projelerine yöneltilmiştir. Dünya'da 60'lı yıllarda eş zamanlı olarak yaşanan ve küresel nitelik taşıdığı inanan öğrenci hareketlerinin Türkiye'deki görünümünde üniversite öğrencilerinin modernist söylemin savunucusu ve aktörü olarak yer alması bu hareketin Batı ülkelerindekinden farklı bir deneyim olarak yaşandığını anlatmaktadır. Batıdaki gençlik hareketlerindeki milliyetçilik ve modernleşme karşıtı tavrın, genel olarak Ortadoğu özel olarak da Türkiye'deki hareket içinde milliyetçilik (milliyetçiliğin solcu versiyonu da denebilir) ve kalkınma ve sanayileşme yanlılığı olarak ortaya çıkması, yaşanan deneyimin farklı yönlerini anlatmaktadır (Lüküslü,

2013: 213). Lüküslü bu durumu, 60'ların Türkiye'sinde üniversite öğrencilerinin geldikleri ailelerin memur, asker ya da bürokrat oluşuna, gördükleri eğitim ve içinde yaşadıkları kültür gereği gençliğin kendine modernleşme sürecinde aktif rol yüklediği şeklinde açıklamakta ve eklemektedir:

“Modernleşmeci gençlik söylemi, bir yandan gençlere önem atfedip onları bir yandan devlete hizmet üzerinden tanımlayarak gençleri çok hızlı bir şekilde devlet düşmanı olarak konumlayabilmektedir. Bu söylem içinde bir yandan ülkenin geleceği olarak tanımlanan gençler diğer taraftan tehlikeli bir kitle olarak görülmektedir.”

Lüküslü'ye (2013: 213) göre, modernleşmeci gençlik mitinin gençliğe atfettiği bu ikinci yani devlet düşmanı nitelik 12 Mart 1971'te yaşanan askeri darbesinde de gençlerin hedef alınmasını açıklamaktadır.

70'li yıllarda Bülent Ecevit, Süleyman Demirel, Necmettin Erbakan ve Alpaslan Türkeş siyasette söz sahibi olan dört politikacı olmuş, bu yıllarda iktidarlar hep koalisyonla oluşturulmuştur. Dönemin siyasi ortamında gerginliğini en üst noktaya taşıyan 74 Kıbrıs Barış Harekâtı bu dönemin siyasi aktörlerinden Başbakan, Hareket sonrası barış güvercinleri uçuran Ecevit'in kendisi gibi giydiği gömlek de Ecevit mavisi rengi ile meşhur olmuştur. Harekâtın Türkiye'de sokaklara yansımaları çocukların oynadığı savaştılık oyunları olurken, ülkede çıkabilecek muhtemel savaşa karşın hanelerde karartma uygulaması yaşanmış, perdeler sıkıca kapanıp, evlerin camları ve araba farları ışık geçirmeyecek kağıtlarla kaplanmıştır (Tunç, 2009: 348-349).

Televizyonun dünyada yaygınlaştığı 60'lı yıllar Türkiye'de kitle iletişimi açısından radyonun hâkimiyetinin sürdüğü yıllardır. Türkiye'de televizyonun İTU-TV çatısı altında ardından da TRT Ankara Televizyonu olarak deneyimlendiği ilk yıllarda, radyo, egemen kitle iletişim aracı olarak dünyadan haber verme işlevini sürdürmüştür. Sihirli bir kutu olarak radyo, evlere girdiğinden beri, bireylerin gündelik rutinleri içinde sesiyle var olmaya devam etmiştir. Radyonun, dış dünyadan haber verme işlevinin yanında müzik, eğitim, çocuk programları gibi çeşitlenen içeriği ile gündelik hayatın bir parçası olması uzun sürmemiştir. Radyonun bir başka işlevi de televizyonun önceleyeni konumunda olmasıdır. Gündelik rutinin içinde var olan radyo, kendinden sonra gelen televizyonun anlaşılmasında da rol oynamış, bu sihirli kutunun içinde yaşanan dünyadan gelen seslerin televizyonla birlikte görüntüye kavuşacağı düşüncesi radyo dinleyicileri üzerinde televizyona dair beklentiyi oluşturmuştur. Televizyondan önce insanların hayatlarına giren radyo ve bu bağlamda yaşanan radyo deneyimleri televizyon ile yaşanacak günleri öncelemiştir. Bu bağlamda radyo dinleyicisi bireyler için televizyon, bir önceki teknolojinin devamı niteliğinde de yorumlanabilmiştir. Radyo, televizyona, teknik, içerik ve kullanım açısından bir tür hazırlık, televizyon ise radyonun teknik olarak gelişmiş ve devamı şeklinde bir algının oluşması televizyonu bekleyen bireyler için radyonun görüntüsü tanımlarının yapılması da bu açıdan değerlendirilebilmektedir⁶. Türkiye'de televizyonu önceleyen bir teknoloji olarak

---

⁶ Şule Türker, 30 Nisan 2001 tarihli yazısında radyonun televizyonu öncelediğinden bahsetmekte, yapılan ilk radyo anonsu gelecekteki televizyon yayınlarının habercisi olarak görmekte ve “*Televizyona giden uzun ve engebeli yol, 1927 yılında İstanbul Telsiz Telefonu (radyo) spikerinin dinleyicilere (samiin) bu anonsu yapmasıyla başlamıştı...*” sözleriyle radyonun televizyon yayınları için işlevsel, sosyal ve teknik açıdan bir hazırlık olduğu

radyonun, ardından televizyonu bekleme sürecinde ilk televizyon deneyiminin yaşandığı İTU-TV'nin ve sonrasında TRT Ankara Televizyonu'nun ulusal televizyon yayınlarının başlangıcı ve gelişimine yer vermenin Türkiye'de yaşanan televizyon deneyimini tarihsel bağlamda anlaşılması için önemli olduğu düşünülmektedir.

2.2. Türkiye'de Radyo Yayınlarının Başlangıcı ve Gelişimi

20.yy'ın ilk çeyreğinin sonlarında Avrupa ve Amerika'da radyo yayınları başlamıştır. İngiliz yayın organı British Broadcasting Company (BBC)'nin kuruluşu, I. Dünya Savaşı'ndan sonra 1922'de gerçekleşmişti. Radyo yayınlarının Türkiye'de başlangıcı, Avrupa ve Amerika ile neredeyse aynı zamana denk gelmiş, 1922'de Fransızların İstanbul'da Yüksek Muallim Mektebi'ne kurdukları verici ile propaganda amaçlı ilk radyo yayını yapılmıştı. Sonrasında bu vericiler okulun kimya öğretmenleri tarafından kullanılmaya devam etmiş ve yapılan deneme yayınları İstanbul Üniversitesi öğrencileri tarafından dinlenebilmişti (Altun ve Saraçoğlu, 2006: 108-114). Amatör olarak değerlendirilebilecek bu girişimlerin ardından Türkiye'de resmi radyo yayınları başlatılması Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi (TTTAŞ) tarafından gerçekleştirilmiştir. Dünyada radyo yayınlarının başladığı tarih ile paralellik gösteren bu dönemde, Türkiye'nin yapılan bu yayınlar ile teknik ve kavramsal olarak da yayıncılık ile tanışması söz konusudur (Kocabaşoğlu, 2010: 32-36).

Türkiye'de radyo yayıncılığına yönelik ilk yasal düzenleme *406 Sayılı Telgraf ve Telefon Kanunu'dur. 4 Şubat 1924 tarihli bu kanun ile radyo yayınlarının*

---

meselesi üzerinde durmaktadır. <http://arsiv.sabah.com.tr/2001/04/30/g04.html> Erişim tarihi: 27.05.2015.

kısmen ulusallaşması ve devletleştirilmesinde atılan ilk adım olması ile birlikte yayıncılık alanı düzenleme ve devlet kontrolü altına almayı amaçlayan bu kanun ile telsiz, telgraf ve telsiz telefon haberleşme ve işletme yetkisini hükümet adına Posta, Telgraf ve Telefon Umum Müdürlüğü'ne verilmiştir. Müdürlük Ankara ve İstanbul'da radyo yayını için kurulan iki vericiyi işletme yetkisi almıştır. (İlaslan, 2014: 89). Kanunda ayrıca kurulması öngörülen telsiz telgraf istasyonu, Telsiz Telefon Türk Anonim Şirketi'nin (TTTAŞ)⁷, bir Fransız Şirketi, İş Bankası ve Anadolu Ajansı ortaklığıyla kurulmuştur. TTTAŞ, 8 Eylül 1926'da Dâhiliye Vekâleti'nden on yıllık radyo yayını yapma hakkını almış, aldığı bu işletme ruhsatnamesi ile devlet kontrolünde radyo yayını yapma tekeli ele geçirmiş ve Türkiye'de ilk düzenli radyo yayını gerçekleştirmiştir (Altun ve Saraçoğlu, 2006: 108-114; Yazgan, 2006: 15).

Türkiye'deki ilk radyo stüdyosu, İstanbul'da Osmaniye vericisinin olduğu yerde küçük bir odaya mikrofona yerleştirilmesi ile ortaya çıkmış, yalnızca müzik yayının deneme şeklinde yapıldığı bu stüdyo kısa bir süre sonra kapanmıştır. İstanbul Telsizi'nin asıl stüdyosu, Sirkeci'deki Büyük Postahane binasının en üst katında kurulmuştur. İki odadan oluşan bu stüdyonun verici ile bağlantısını önceleri geçici olarak bir telefon teli, daha sonra yer altına döşenen kurşun kablolar sağlamıştır (Kocabaşoğlu, 2010: 75). TTTAŞ tarafından gerçekleştirilen ilk radyo yayını 1927 yılında İstanbul'da, Büyük Postane'nin en üst katında kurulan bu stüdyoda yapılmıştır (Kocabaşoğlu, 2010: 43-55). Yüksek Muallim Mektebi'ndeki deneme

---

⁷ TTTAŞ'ın menşei farklı kaynaklarda tartışma konusu olmuştur. Kocabaşoğlu (2010) şirketin tamamen yerli bir kuruluş olduğunu, Ahıska (2005: 107-108) ise bir Türk-Fransız ortaklığı olduğunu belirtmiştir (akt. İlaslan, 2014: 89).

yayımların ardından, kaynaklarda Türkiye'deki ilk radyo yayını olarak kabul edilen, İstanbul Radyosu yayımları 6 Mayıs 1927 günü Eşref Şefik'in "*Allo, allo muhterem samiin (dinleyiciler)... Burası İstanbul Telsiz Telefonu... Şimdi akşam neşriyatımıza başlıyoruz*" anonsuyla hizmete girmiştir (Kocabaşoğlu, 1983: 2732-2733). Bu anons bir kez de Fransızca olarak yapılmış ve "ici Ankara, chers auditeurs" şeklindeki Fransızca anonslar bir süre uygulamada kalmıştır (Gülizar, 2008a:1). İstanbul Radyosu, Sirkeci'deki Büyük Postanesi'nde kurulan küçük stüdyoda yayımlarını sekiz yıl kadar sürdürdükten sonra, 1934 yılı başında, Beyoğlu'nda Ambassador Kahvesi'nin bulunduğu binaya, ardından da Harbiye'deki binasına yerleşmiştir (Yazgan, 2006: 16; Kocabaşoğlu, 2010: 76). Ankara'da ilk radyo deneme yayını, Ulus Postanesi'nin bir odasında kurulan stüdyoda, Haziran 1927'de, bir konserin İstanbul'da dinletilmesi amacıyla başlamıştır. İlk altı ayın sonunda yayımları sürekli hale gelen Ankara Radyosu'nun resmi kuruluş tarihi Ocak 1928 olarak kabul edilir (Yazgan, 2006: 16). Bankalar Caddesi'ndeki bu ilk stüdyosundan 1929 yılında taşınan Ankara Radyosu, yayımlarını o zamanki adıyla Riyaset-i Cumhuriyet Müzik Dairesi'nde sürdürmüş, 1932 yılında konservatuvar yakınlarında bir bağ evine ardından Müzik Muallim Mektebi yakınlarında küçük bir daireye ve Ankara Palas'ın alt katına taşınmıştır. İleriki yıllarda stüdyo yine yer değiştirmiş ve Yenisehir'de sağlık bakanlığı yakınında bir eve taşınmıştır.

Türkiye'de radyo yayımlarını başlatan TTTAŞ, yaşadığı maddi sıkıntılar nedeniyle yayıncılık için gerekli malzemeleri temin etmekte güçlük yaşamış ve 1930'larda radyoya verilen önem ve artan beklentilere cevap verememiştir. 1934 yılında radyo yayımlarının iyileştirilmesi için çalışmalara başlanmış, 26 Mayıs 1934'te çıkarılan kanun ile radyo yayımlarının düzenlenmesi ve denetimi Matbuat

Umum Müdürlüğü'ne verilmiş, böylelikle radyo yönetimleri doğrudan devlete bağlanmıştır. Bunun üzerine 18 Ağustos 1936'da çıkarılan bir kararname ile radyo yayınları bir devlet işletmesi statüsü kazanmış ve radyo yayınlarının kontrolü 8 Eylül 1936'da Posta Telgraf Telefon Kurumu'na (PTT) bırakılmıştır (Kocabaşoğlu, 1985: 2733). PTT'ye devredildikten sonra Ankara Radyosu'nun vericisi güçlendirilmiş, 28 Ekim 1938'de resmen işletmeye açılmıştır. 1938 yılında yayınlarına ara veren İstanbul Radyosu'nun yayınlarına tekrar başlaması 1949 yılını bulmuştur (Kocabaşoğlu, 1985: 2733).

Kontrolü ve işletmesi 1936-1940 arası dönemde PTT'nin denetiminde olan radyolar 1940 yılında Matbuat Umum Müdürlüğü'ne devredilmiştir (Kocabaşoğlu, 1985: 2733). 1950 yılında İzmir Belediyesi bünyesinde yayın yapmaya başlayan İzmir Radyosu da 1953 yılında Matbuat Umum Müdürlüğü bünyesine dâhil edilmiştir. Radyoların yayın hakkı, işletmesi, denetim ve kontrolü 1961 Anayasası uyarınca, 1964 yılında, 359 sayılı yasa ile kurulması gerçekleşen Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT)'na devredilmiştir.

Radyonun evdeki hâkimiyetinin görece zayıfladığı 70'li yıllarda evlerde "ajans" dinleme geleneği devam etmiş özellikle müzik severler radyoyu televizyonun gerisinde kalmaktan kurtarmışlardır. Türkiye'de televizyonun miladı İstanbul Teknik Üniversitesi Televizyonu'nun (İTU-TV) deneme yayınlarına başladığı 1952 yılı olarak kabul edilse de televizyon yayınların ülke çapında izlenebilir hale gelmesi, diğer bir deyişle ulusal televizyon yayınlarının başlaması 60'lı yılların sonu ve 70'li yılların başına denk düşmektedir.

2.3. Türkiye’de Televizyonun Öncüsü: İTÜ-TV

Türkiye’de bir cihaz olarak televizyonun adının anılması 30’lı yıllara rastlamaktadır. Almanya, İngiltere ve Amerika’da televizyonun deneme yayınlarına başladığı bu dönemde Türkiye’de televizyonun gelişimini uzaktan izlemeye devam etmiştir. Radyo ve sinemanın dünya ile neredeyse paralel zamanlarda gelişim gösterdiği Türkiye’de televizyon yayınlarının başlaması ve yaygınlaşması zaman almış, yurt dışında televizyon yayınlarının başlaması, yurtdışında yaşanan teknik gelişmeler ve televizyonun bireylerin gündelik hayatına girdiğine dair haberler yazılı basından ilgiyle ve merakla izlenmiş, dünyada televizyon yayınlarının yaygınlaştığı bu dönemde Türkiye’de de televizyona yönelik ilgi uyanmaya başlamıştır (İlaslan, 2014: 160).

1930’ların sonunda Türkiye’de televizyonla ilgili ilk gelişme yazılı basında yer almış ve 1937 yılının Ağustos ayında 9. *Yerli Mallar Sergisi*’nde bir televizyon sisteminin tanıtımının olacağı haberi yapılmıştır (Cumhuriyet, 22.07.1937: 2). Türkiye’de, televizyon yayınlarının temellerinin atılması ise İstanbul Teknik Üniversitesi Yüksek Frekans Kürsüsü Şefi Prof. Mustafa Santur’un 1938’de yurtdışı gezisinde televizyonu görüp Türkiye’ye getirme girişimini başlatması ile mümkün olmuştur. 1942 yılında televizyon yayınları yurtdışında deneyimleyen gazeteci ekibinde yer alan Abidin Daver, gezi anılarında televizyondan şöyle bahseder:

“Atlanta istasyonunda tren beklerken sıkılmadık. Çünkü bu istasyonda garp fen ve tekniğinin en güzel ve en yeni icatlarından biri olan televizyonu seyrederek vakit geçirdik. Televizyona, radyo ile sinemanın izdivacından hâsıl olan bir harikadır denebilir. Televizyon sesleri ve resimleri şimdilik 80 kilometre kadar uzağa naklederek aksettiren bir icattır... Bu işle uğraşan

mühendisler, televizyonun sinema ve radyonun en büyük rakibi olduğunu, ilerde herkesin şimdi radyo aldığı gibi bir de televizyon alarak evinde sinema seyredebileceğini söylediler” (Turam, 1994: 287; Yanatma, 2002; Akbel, 2012:4)⁸.

Prof. Mustafa Santur 1938’de tanıştığı “camlı kutu” yu yakından tanımak için 1948 yılında Avrupa gezisine çıkar. Santur, Avrupa’da televizyonu yakından inceleme imkânı bulmuş ve dönüşte Türkiye’de televizyon yayınlarını başlatmak için çalışmalar yapmıştır (Kıvanç, 2002: 22-24). İlk olarak İTÜ Elektrik Fakültesi Dekanlığı’na yazdığı resmi yazıda dünyada gelişen televizyonun teknolojisinin Türkiye’de de kullanılması gereğinden bahseden Santur, fakülte içinde kurmayı planladığı televizyon stüdyosu ve gerekli teçhizat konusunda dekanlığı bilgi vermektedir. Fakülte gerekli malzemeleri bütçe sıkıntısı nedeniyle üç grup halinde temin edebilmiştir. Santur, bu sırada Amerika’da eğitimini tamamlayıp dönen Adnan Ataman’a kurmayı planladığı üniversite televizyonundan bahsetmiş ve teknik çalışmaların yürütüldüğü laboratuvarın yönetimini kendisine vermiştir. Ataman’ın televizyonun malzemelerinin getirileceği Hollanda’ya gitmiş, cihazlarla tanışmış ve kullanımını görmüştür. Ardından televizyon malzemelerinin Türkiye’ye getirildiği 1952 tarihi Türkiye’de televizyonun başlangıç yılı olarak kabul edilmiştir (Kıvanç, 2002: 22-24; Altun ve Saraçoğlu, 2006: 117).

Türkiye’de televizyon yayınlarının başlaması için yapılan çalışmalar İTÜ Elektrik Fakültesi binasında üç odada gerçekleştirilmiştir. Fakültedeki televizyon çalışmalarının yürütüldüğü laboratuvarlar biri stüdyo olmak üzere düzenlenmiştir.

---

⁸ 1942 yılında, Hüseyin Cahit Yalçın, Ahmet Şükrü Esmer, Zekeriya Sertel, Abidin Daver ve Ahmet Emin Yalman’dan kurulu bir gazeteciler heyeti Amerika’ya çağırılmıştır. Ekipten Abidin Daver’in gezi anılarını gazetede yazı dizisi olarak da yayınlanmıştır.

Kamera ve telesine kurulduktan sonra gerekli olan antenin yüksek bir yere yerleştirilmesidir fakat o tarihte İstanbul'da televizyon yayını olmadığı için de antenci bulunamamış, yüksek yerde çalışmaya alışık bir minare ustası bulunmuş ve anten fakülte binasının çatısına yerleştirilmiştir (Kıvanç, 2002: 25-27).

İTÜ TV'nin ilk halka açık yayını Nisan 1952'de basın mensuplarının önünde gerçekleşmiş, İTÜ-TV bayrağı ilk kez o yayında dalgalandırılmıştır. Taşkışla'daki televizyon stüdyosundan yapılan yayının ilk kameramanı, Dr. Adnan Ataman, ilk sunucusu ise, İTÜ radyosunda spikerlik yapan Fatih Pasiner olmuştur. Televizyonun ilk dekoru biri kahverengi, diğeri gri iki perdeden oluşmuş, ilk yayın günü ekranda Feriha Tunceli, Nebahat Yedibaş, Cevdet Çağla ve Hüseyin Coşar adlı sanatçılar görülmüştür (Kıvanç, 2002: 29; Yanatma, 2002: 53).

Fakülte binasında öğrencilerin televizyon teknolojisini deneyimlemesi amacıyla kurulan laboratuvarlarda çalışmaların ne zaman tamamlanıp televizyon yayınlarının başladığına dair kesin bilgiye sahip olmasak da konuyla ilgili birbiriyle çelişen açıklamalar mevcuttur. Servet Yanatma, Toplumsal Tarih Dergisi'nde yayınlanan makalesinde yayının başladığı tarih olarak 1952'nin Mart ayını, Mahmut Tali Öngören ise 9 Temmuz 1952'yi gösterirken, Kasım Yargıcı'nın Haziran 1953'te Adnan Ataman ile yaptığı röportajda bu akşam ilk yayını yapacağız ifadesi yer almaktadır (Yargıcı, 1953: 9 akt. Altun ve Saraçoğlu, 2006: 117).

İTÜ-TV'nin deneme yayınları sürecince İstanbul'da toplamda on alıcının olduğu; dördü İTÜ'de üçü bu işle meşgul olan öğretim üyelerinin evlerinde kalanı da Beyoğlu'nda birkaç mağazanın vitrininde yer aldığı (Yanatma, 2002: 52) bu on alıcı

ve bir kameranın Türkiye'deki ilk televizyon yayının teçhizatlarını oluşturduğu bilinmektedir (Altun ve Saraçoğlu, 2006: 118). O dönemde İstanbul genelinde yapılan ilk araştırmalarda ise toplam yirmiye yakın alıcının olduğu, yayınların haftada bir gün düzenli hale gelmesiyle bu sayının arttığı görülmüştür. 1950'lerin sonunda alıcı sayısını arttıran Teknik Üniversite Televizyonu 1960 yılı Mayıs ayında Türkiye'nin karışık gündeminden nasibini almış ve hem İTU-TV hem de İTU radyosu 2 Mayıs 1960 tarihinde polis müdahalesi ile kapatılmıştır (Kıvanç, 2002: 39). İTU-TV ve radyonun bu suskunluğu 27 Mayıs 1960 askeri harekâtının ardından Ekim ayında şartlı⁹ son bulmuş, 17 Kasım 1960 itibari ile de normal canlı yayınlara yeniden başlanmıştır. Polis tarafından mühürlenmek televizyon çalışmalarını sekteye uğratmış olsa da yayımlar bir süre sonra eski şekliyle devam etmiştir.

İTU-TV'nin ilk yayın dönemlerinde programları izlemek isteyenlerin tek şansı Üniversite'nin Gümüşsuyu binasına yerleştirilen televizyon alıcıları iken, 1964-1968 yılları arasında TV alıcısı satın alabilenler evlerinin çatılarına yerleştirdikleri antenler ile Bulgar, Romen ve Yugoslav televizyonlarının programlarını da izleyebilmişlerdir (Cankaya, 2015: 53; Tuğrul, 1975: 142). Bu dönemde ülkedeki televizyon alıcısı sayısının, İstanbul ve çevresinde 3000, Güney bölgelerimizde 4000 civarında olduğu tahmin edilmektedir. İTU-TV'nin 20-30 kilometre olan yayın alanı sayesinde Şile, Yalova ve Bursa'ya kadar olan alanda televizyon alıcısına sahip olanlar İTU-TV deneme yayınlarını izleyebilmişlerdir. 25 Kasım 1964 tarihli

---

⁹ İTU-TV ve radyonun 27 Mayıs 1960 askeri harekâtı öncesinde mühürlenmesinin ardından altı aya yakın bir süre yayınlar yapılamamıştır. 10 Ekim 1960'da İTU-TV'nin açılmasına "Devrim'le ilgili filmlerin gösterilmesi" şartı ile izin verilmiş ve yayınlar bir süre haber içerikli film ya da programlar şeklinde devam etmiştir (Kıvanç, 2002: 39).

Hürriyet gazetesindeki habere göre, 60'lı yılların ortalarında televizyon alıcısı sayısı beş bin izleyici sayısı ise yaklaşık on bin iken bu sayının 1970 yılında on bin alıcı ve elli-altmış bin televizyon seyircisine ulaşacağı tahmin edilmektedir (Serim, 2007: 34).

1964 yılı, ülkede radyo ve televizyon yayıncılığı alanında kurumsallaşmanın da yaşandığı dönemi temsil etmektedir. 27 Mayıs 1960 Darbesi'nin sonrasında hazırlanan 1961 Anayasası'nda düzenlemesi kararlaştırılan radyo ve televizyon yayınları için 121. Madde'de Demokrat Parti (DP) döneminde radyoların propaganda amaçlı kullanımını da işaret ederek radyonun tarafsızlığının anayasanın teminatı altına alınması istenmiş, radyo ve televizyon hizmetinin kamu kuruluşu biçiminde örgütlenmesi öngörülmüştür. Yayınları düzenleyecek kurumun “özerklik” ve “tarafsızlık” niteliklerini taşıması ve “kültür ve eğitime yardımcı olması” görevi yüklenmektedir. 1961 Anayasası'nın 121. maddesinde öngörülen TRT Kanunu, 59 sayılı TRT Yasası adıyla 1 Mayıs tarihinde çıkarılmıştır (Cankaya, 2015: 57-61).

1969 yılına gelindiğinde televizyon alıcısı ve televizyon kurulumu için olmazsa olmaz aracı antenlerin beyaz eşya ve ev gereçleri gibi çekiliş ve eşya piyngosuyla dağıtımına dair reklamların (Milliyet, 9 Haziran 1969) gazetelerde yer almasının da etkisi ile (İlikan Rasimoğlu, 2013:108) televizyonun kurulmasının desteklenmesini kapitalizm yanlılığı olarak açıklayan ve televizyon yayınlarını kapitalistlerin eğlencesi olarak gören gençler İTU-TV stüdyosunu 6 Haziran 1969 akşamı yayın sırasında basmışlardır (Serim, 2007: 34-35; “Bazı Gençler Televizyon Bastılar” Milliyet, 8 Haziran 1969 s. 3; İlikan Rasimoğlu, 2013: 108). Yayında olan

program aniden sonlandırılmış, ardından İTU-TV yayınlara 1970 yılı mart ayına kadar ara verilmiştir.

Türkiye’de televizyon yayınlarında pek çok ilkin gerçekleştirildiği İTÜ-TV, 24.12.1963 tarih ve 359 sayılı yasada¹⁰ Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu’nun (TRT) radyo ve televizyon yayınlarının tekeline sahip olmasının ardından 1971’de TRT ile protokol yapmış, stüdyosunu ve cihazlarını kuruma devrederek yayınlarına son vermiştir. (Yanatma, 2002: 56-59; Serim, 2007: 35). 12 Mart 1971 askeri muhtırasıyla İTU-TV’nin, TRT’ye devrinin ardından TRT İstanbul Televizyonu adı altında uzun yıllar program yapımı ve yayınlar devam etmiştir.

2.4. TRT Ankara Televizyonu Yayına Başlıyor

Türkiye’de televizyon yayınlarının başlangıcı olarak kabul edilen İTU-TV yayınlarının sürdüğü 1962 yılında ulusal televizyon yayınları için ilk adım atılmıştır. Dışişleri Bakanlığı ve Alman hükümeti arasında yapılan antlaşmada Türkiye’de kurulması öngörülen Eğitim Televizyonu’nda görev alacak elemanların program ve teknik konularda eğitimi de teknik donanımı üstlenen Almanya tarafından karşılanmış ve Türkiye Radyoları’ndan ve dışarıdan seçilen ekip Türkiye’nin ilk televizyoncuları olmak üzere Almanya’ya eğitime gönderilmişlerdir. Hazırlıklar ve eğitimler sürdüğü sırada açıklanan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda televizyonun kurulmasına yer verilmemiştir. 1963 yılı Ocak ayında çıkarılan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda¹¹ (1963-1967) ülke genelinde televizyon

---

¹⁰ <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/.../kanuntbmmc05501568.pdf>

¹¹ DPT Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan1.pdf> s. 384

istasyonlarının kurulma meselesi var olan ekonomik durum açısından pahalı bulunmuş, eğitim ve ulusal bütünlüğün sağlanması konusunda etkili bir araç olan radyolardan daha iyi yararlanılması ülkenin dört bir yanına en az bir milli radyo istasyonunun dinlenmesinin sağlanması amaçlanmış ve “televizyon konusu teknoloji ve maliyetlerdeki değişmelere göre ekonomimizi zorlamayacak şekilde ele alınabilir” öngörüsü ile televizyon istasyonlarının kurulmasından önce radyoların Batı seviyesine yükseltilmesi kararlaştırılmıştır (Cankaya, 2015: 53). Planın açıklanmasını izleyen yıllarda Almanya’dan eğitimden dönen ekip program müdürü Semih Tuğrul başkanlığında 1966 yılı Haziran ayında televizyon stüdyosu olarak hazırlanan Ankara Mithatpaşa Caddesi 47-49 numaralı apartmanın bodrum katında çalışmalarına başlamış ve ilk kapalı devre yayını 14 Ağustos’ta gerçekleştirilmiştir (Gülizar, 2008b: 5-6).

Televizyonun ilk kapalı devre yayını tamamlanmış olsa da Türkiye’de televizyonun kurulması üzerine İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda¹² (1968-1972) “İkinci Beş Yıllık Plan dönemi içerisinde yurdumuzda televizyon yayınına geçilecektir” şeklinde yer verilmiş ve ulusal yayınlar için tarih belirleme, hazırlıkları planlama ve bütçe ayırma gerçekleşmemiştir. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda televizyonun kurulması ile ilgili şu planlar yapılmıştır:

- ✓ Yaygın eğitimde film, radyo, televizyon ve grafikten geniş ölçüde yararlanılacaktır.
- ✓ Televizyon bir eğitim aracı olarak değerlendirilecektir.

---

¹² DPT İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan2.pdf>

- ✓ Televizyon yayınlarının büyük halk kitlelerine ulaştırılması amaç olacaktır.
- ✓ Televizyon sistemlerinin kuruluşuna geçmeden önce bu sistemlerin hangi bölgelerde ne büyüklükte kurulacağını ve hangi kademelerde geliştirileceğini göstermek amacıyla yürütülen etütler tamamlanacaktır.

İkinci Plan döneminde televizyon sistemlerinin kuruluşuna geçmeden önce televizyon vericileri ile ilgili etütlere paralel olarak, yurt şartlarına en uygun televizyon tipleri tespit edilecek ve yurt içi üretim programları hazırlanacaktır¹³.

Aynı dönemde TRT televizyon kapalı devre yayınlarını sürdürmektedir. On dört ay süren kapalı devre yayınların ardından Ekim 1967’de teknik deneme yayınlarına başlayan TRT Yönetim Kurulu Başkanlığı’nı yürüten İsmet Giritli 1966 ve 1967 yıllarında gazetecilerin “Türkiye’de televizyon yayını ne zaman başlayacak” sorusuna o kadar fazla maruz kalmıştır ki “Bu konudaki çalışmalarımızı en kısa sürede tamamlamak üzereyiz” şeklindeki bir kaç yıldır hiç değişmeyen cevabını 1967 yılının sonlarında “gelecek yıl” olarak değiştirmeye karar vermiş fakat cevabı yanlışlıkla “gelecek ay” şeklinde vermiştir. İşte devletin kalkınma planında kesinleştiremediği televizyonun kurulma tarihi bu dil sürçmesiyle 1968 yılı Ocak ayına yetiştirilmiştir (Kıvanç, 2002: 50-51). İlk olarak 16 Ocak tarihinde özel bir program hazırlanmış, programın içeriğinde Ünlü Demiralp’in hazırladığı “Yaşar Özel ve Emel Sayın’dan Şarkılar”, Gülseren Güven’in masal programı, Bülent Varol’un “Keşifler” adlı programı, Zeki Sözer’in haber programı ve bir film yer almıştır (Gülizar, 2008b: 6).

---

¹³ DPT İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan2.pdf> s. 589-593

Giritli'nin Türkiye'de televizyon yayınlarının başlangıcı olarak duyurduğu 1968 yılı Ocak ayının son gününde, 31 Ocak 1968 akşamı, TRT, Ankara'da Alman Hükümetince sağlanan bir televizyon vericisi ile ilk televizyon yayınlarına başlayacak şekilde planlanmıştır. TRT Ankara Televizyonu'nun yayınlara başlayacağı günler öncesinden duyurulmuştur. Dolayısıyla ilk gün gerçekleştirilecek yayınlar halk arasında da merakla beklenmiştir. Öngören, "ilk yayım günü olan 31 Ocak 1968'de büyük bir merak sonucu yüzlerce insanın evlerinde ve Atatürk Bulvarı üzerindeki mağazaların camekânlarından heyecanla televizyon yayını beklediğini" belirtmektedir (Öngören, 1974/1976: 148). 31 Ocak 1968 Çarşamba akşamı, Mithatpaşa'daki 47 ve 49 numaralı binaların alt katındaki stüdyoda yapılan Türkiye'deki ilk TV yayını, yayının olacağını haber alanların saat 18.30'da televizyon vericilerini açmaları ile beklenmiş ve bu sırada yayına giren test diası pür dikkat izlenmiştir (Gülizar, 2008b: 6).

Türkiye televizyon tarihinde ilk resmi yayının akış planı şu şekildeydi:

18:30 Test diası

19.15 TRT Yazısı ve sinyal müziği

19.25 Saat ayarı ve gong

19.30 Posta açılışı anonsu

19.35 Başlarken (TV Müdürü'nün konuşması)

19.55 Devrim Tarihi (belgesel kültür programı)

20.00 Haberler

20.10 Hava Raporu (Kıvanç, 2002: 17).

İlk televizyon yayınları otuz kilometrelik bir alana ulaşacak şekilde haftada üç kez salı, perşembe ve cumartesi akşamları üçer saatlik programlar olarak düşünülmüştü. Yayın Alman hükümetinin hediye ettiği beş kilovatlık bir vericiyle sağlanmıştır (Gülizar, 2008b: 7-8).

İTÜ TV İstanbul çapındaki yayınlarını 1971 yılına kadar sürdürmüş bu tarihten itibaren de stüdyo ve teknik ekipmanını TRT İstanbul televizyonuna devretmiştir. Gerek İTÜ TV'nin İstanbul ve çevresine ulaştırdığı yayınlar gerekse de devlet televizyonunun yayınlarının Türkiye çapında yaygınlaşmaya başlaması ile 1970'li yıllar Türkiye'de televizyonun deneyimlendiği yıllar olarak kabul edilmektedir.

1970'li yıllarda yaşanan ekonomik kriz nedeniyle ihracat yapılamamış ve halkın en temel besin ihtiyaçları karşılanamaz hale gelmiştir. İnsanların günlük besin ihtiyaçlarından et, yağ, şeker ve bakliyat gibi ürünler için kuyruklarda bekledikleri bu yıllarda evlerdeki gaz sobaları için gaz ve mutfak tüplerine ulaşmak için de sırada beklemek gerekmektedir. Temel ihtiyaç maddelerine ulaşmak için beklenen sıraların ve sınırlı bütçe ile kıt kaynaklara ulaşmakta yaşanan bu zor durumun aksine televizyon sahibi olma arzusu birey için bir tutkuya dönüşmüş, bireyler evlerine televizyon almak ve sahip oldukları televizyonu markaları ile yarıştırmaya başlamıştır. Bu durumu “kapitalizmin bireyleri iktisadi insan olarak tanımlarken aynı zamanda onları rekabet eden ideolojilerin ve yaşam tarzlarının ortasına atması” olarak açıklayan (Aybar, 2014: 105), modernizmin devlet ve özel girişimler arasındaki sürecin dışına taşarak kapitalizmin iktisadi insan yaratması olarak 70'ler

Türkiye'sinde görüldüğüne değinmektedir.

1970'ler Türkiye'de televizyon reklamlarının izlendiği yıllar olarak da anılabilir. Televizyonun hayatımızda başköşeyi alması, toplumsal ve sosyal yaşantımızı yönlendirmeye başlaması reklam sektörünün de geliştirilmesini sağlamıştır. O dönemin belli başlı ajansları, özgün reklamcılığı geliştirme yolunda çabalara girişmişler ve reklamcılık alanında önemli gelişmelere imza atmışlardır. 1972'de televizyon ülke genelinde izlenmeye başlanmış ve televizyonda reklam yayınlarına izin verilmiştir. Köyden kente göçenler ile kent soyluların yeni yeni birbirlerine aşina olduğu bir toplumsal yapıda, televizyonda yayınlanan reklamlar aracılığı ile tüketim nesnelere meşrulaştırılmakta ve ulaşılmaya çalışılması gereken bir evrene yerleştirilmekteydi. Ulaşmak istediğiniz yaşam sizin ellerinizin ucunda algısı yaratılmakta ve insanların bu doğrultuda yaşamlarını şekillendirmesi sağlanmaktaydı. Gerek siyasal gerekse toplumsal yaşamda şiddetli dalgalanmalar yaşanırken, evlerinden çıkmayan insanlar için televizyon önemli bir eğlence aracıydı. Bu durum da, televizyon içeriklerini oluşturan ve yönlendirenler için önemli bir fırsattı. Televizyonda yayınlanan reklamlarda oluşturulan içerikler günümüz reklamları ile kıyas kabul etmeyecek boyutta olmasına rağmen, o dönem için baş döndürücü bir araç olarak görülmekteydi (Türkoğlu, 1995: 6-9).

Ekonominin kriz döneminin yaşandığı 70'li yılların kara günler adlandırmasını aldığı diğer bir olay ise 12 Mart Muhtırası sonrasında tutuklanan öğrenci liderleri Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan'ın 6 Mayıs 1972'de idam edilmesidir. Yine 1 Mayıs 1977'de Taksim Meydanı'nda yaşananlar da toplumsal belleğe 70'leri kara günler olarak not düşürten gelişmelerdendir. 60'ların

özgürlükçü havasının yansıdığı, toplumsal hareketlerin artış gösterdiği 70’li yılların sonları, ilk yarısından daha gergin geçmiş, siyasette keskin ayrımların yaşandığı sağ ve sol grupların çatışmalarının sokaklara yansıdığı günler nedeniyle bu döneme “darbe öncesi dönem” olarak da ifade edilmiştir.

70’lerin gündelik hayatına televizyon ansızın girmiş, girdiği gibi pek çok şeyi de etkilemiştir. Gün içinde çocukların “Müsaitseniz annemler size gelecek” haberi ile beklenen akşam misafirliklerinde gündelik telaşlar, siyaset, ülke gündemi sohbet konusu edilirken, televizyonun hanelere girmesi ile misafirlikler ansızın gelen insan gruplarını ağırlamaya dönüşmüş, aileler arasında komşuluk dostluk adına yapılan paylaşımlar yerini pür dikkat izlenen yayınlara bırakmıştır. Evlerin sinema salonu sessizliğinde ve ciddiyetine bürünen havasında akşam görüşmeleri televizyon izlemeye gelenlerin hanelere akın etmeleri ve ev sahiplerinin onlar için yaptıkları hizmet ev ikramlar sayesinde kendilerinin de yayınları takip edemeyip yorgun düşmelerine sebep verdiği için istenmeyen bıkkınlık yaratan bir hal almıştır. 60’lı yılların sonunda Türkiye’de ulusal yayınlarına başlayan televizyon insanların gündelik hayatlarında giderek daha fazla ilgi çeken ve hızla önemli bir yer tutmaya başlayan bir araç olmuştur. 70’li yılların ilk aylarında İstanbul’da İTU-TV yayınları devam ederken TRT’nin televizyona kavuşturduğu ilk şehir Ankara’dır. Teknik Üniversite Televizyonunun yayınlarının televizyona dair oluşturduğu ilgi ve merak Ankara’da da televizyon alıcısına ulaşmak için halkın büyük çaba harcamasına neden olmuş, televizyona sahip olan kısıtlı sayıdaki hanelerde akşam misafirliklerinin tek amacı yayınları takip etmeye dönüşmüştür. Televizyon yayınlarını takip etmek için eş, dost, akraba, tanıdık hatta tanımadık evlere gelen misafirlere takılan *telesafir* adı 70’lerde ailecek görüşme geleneğine yeni boyut katmıştır.

Türkiye tarihinde televizyonlu günlere ışık tutmayı hedefleyen bu çalışmada ulusal yayınların başladığı ve yaygınlaştığı 60'lı yılların sonu ve 70'li yılların ortaları ele alınmakta ve bu dönemin gündelik hayatında televizyonun kapladığı yer anlaşılmaya çalışılmaktadır. Dönemin gündelik hayat tarihinin televizyonun tarihi ile birlikte okuma çabası dâhilinde Türkiye'de televizyonu deneyimleyen ilk izleyicilerin televizyon hatıraları kategorileri altında değerlendirilmektedir. Bu çalışma kapsamında Türkiye'de televizyonlu günler olarak anlatılan 60'lı yılların sonu ve 70'li yılların ortalarında yaşananlar Haluk Şahin'in (2015) anlatımıyla, 70'li yılların tanımı "...o günlerde yayınlanan programlardan birini izlememek tabağında yemek bırakmak gibi bir duygu hissettirirdi"¹⁴ şeklinde yapılabilmektedir.

Tez çalışmasının üçüncü bölümünde televizyonlu günler olarak tanımlanan ve Türkiye'de ulusal televizyon yayınlarının başlaması ve yaygınlaştığı günlere denk düşen 1960'ların ikinci, 1970'lerin ise ilk yarısını içine alan dönemde televizyonun gündelik hayata nasıl dâhil olduğu, izleyici hatıraları, dönemin yazılı ve görsel basını ve dönemi konu alan metinler ışığında aydınlatılmaya çalışılacaktır.

---

¹⁴ Haluk Şahin, 25 Kasım 2015 tarihinde Çukurova Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Seminerleri kapsamında "Hodri Medya: Kitle İletişiminde Nereden Nereye" başlıklı konuşmasında program yöneticiliği yaptığı TRT televizyonunun ilk günlerinden bahsetmiş ve döneme dair televizyon hatıralarını aktarmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TELEVİZYON HATIRALARININ PEŞİNDE

3.1. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada, Türkiye’de televizyon yayınlarının başladığı dönemde ilk televizyon izleyicisi olan bireylerin televizyona dair hatıraları toplanarak, televizyonun Türkiye’nin gündelik hayatına nasıl dâhil olduğu meselesi üzerinden televizyona dair bir sosyo-kültürel tarih anlatısı oluşturmak amaçlanmıştır. Çalışma dâhilinde televizyon hatıralarına ulaşmak için bireylerle yapılan görüşmeler, antropolojik temelli, nitel bir araştırma yöntemi olan etnografik araştırma üzerinden, etnografik yöntemin tekniklerinden biri olan “yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme” tekniğini kullanarak gerçekleştirilmiştir.

Televizyon hatıralarının izini sürerken görüşme yapmayı seçmek, bu çalışmanın yönteminin niteliksel olmasını ve çalışmanın etnografi tabanını belirlemiştir. Hine (2009: 41), etnografik araştırmayı tanımlarken, bu türden bir çalışmada, araştırmacının sorduğu sorular ile katılımcılarını araştırma konusu çerçevesinde izlemesine, dinlemesine ve onların gündelik hayatlarına dâhil olmasına dikkat çekmektedir. Hine’in etnografi tanımının ışık tuttuğu bu çalışmanın alan araştırmasında yapılan görüşmelerde sorulan sorular çerçevesinde ve katılımcıların kendi anlattıkları deneyimler yoluyla televizyon hatıralarına erişilmeye çalışılmıştır. İnsanları gündelik hayatları içinde izlemeye değinen Machin de (2002: 1) bu yönün etnografik çalışmanın özünü oluşturduğuna dikkat çekmekte ve sosyal dünyada olup bitenleri anlama yolu olan etnografinin araştırmacıya, insanların kendi yaşamlarına

onlara ifade ettiği anlam çerçevesinde erişme imkânı sağlama amacıyla hizmet ettiğini söylemektedir. Alan araştırmasında yapılan görüşmeler sırasında, televizyonun sosyo-kültürel tarih anlatısını besleyecek gündelik hayat unsurlarına erişmek için etnografinin bu yönü kullanılmış ve bir araç olarak televizyonun dâhil olduğu 1960'lar ve 1970'ler Türkiye'sinde, Türkiyeli izleyicilerin televizyona dair deneyimlerini hatırlamaları ve aktarmaları sağlanmıştır. Etnografiyi bir kültürün açıklanması olarak tanımlayan Spradley (akt. Berg, 2001: 133)'i takip ettiğimizde ise etnografik yöntemin, bu türden bir sosyo-kültürel tarih yazımı çalışması için televizyonun Türkiye'nin gündelik hayatına dâhil olma sürecini çözümleme aşamasında yön verdiği söylenebilmektedir.

3.1.1. Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Teknikleri ve Örneklem

Bu araştırmada, televizyonun sosyo-kültürel tarih anlatısını oluşturma amacına ulaşmak için yapılan alan araştırması iki aşamadan oluşmaktadır. İlk aşama ön saha araştırmasından oluşmuş ve araştırmanın bu kısmında yapılan görüşmelerde sorular izleyicilerin televizyon ile karşılaşma anlarını, ilk televizyon izleme pratiklerini ve televizyonu gündelik hayatlarına nasıl dâhil ettiklerine dair deneyimlerini hatırlamalarına ve bu deneyimlerine dair hatıralarını ortaya çıkarmaya yönelik hazırlanmıştır.

Araştırmanın ön saha çalışması 2013 yılı, Aralık ve Ocak aylarında yapılan altı yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşmeden oluşmaktadır. Araştırmanın ikinci aşamasını oluşturan saha çalışmasındaki görüşmeler ise 2014 yılı Temmuz - Kasım ayları arasında toplamda beş aylık bir süre içerisinde tamamlanmıştır. Ön saha çalışmasında sorulan sorular şunlardır:

- Televizyon ile nasıl tanıştınız?
  - İlk televizyon izleme deneyimlerini anlatır mısınız?
  - Televizyon gündelik hayatınıza nasıl dâhil oldu, hatırlıyor musunuz?

Saha araştırmasında yapılan görüşmelerde, öncelikle katılımcıların televizyon öncesinde gündelik hayat rutinlerini öğrenmek üzere şu sorular sorulmuştur:

- Televizyon yayınları başlamadan önce günlük hayatınızda neler yapardınız?
- Televizyon yayınları başlamadan önce evinizde radyo var mıydı, radyo ile ilişkinizi hatırlıyor musunuz?

Sorulan bu sorular ile katılımcıların televizyon yayınları başlamadan önce gün içinde neler yaptıklarını ve var olan gündelik pratiklerini anlatmaları beklenmiştir. Televizyonu önceleyen bir teknoloji olarak radyo dinleyicisi oldukları zamanlarda yaşadıkları anıları anlatan katılımcıların teknoloji ile kurdukları ilişki, evlerine radyonun gelişi ve Türkiye’de ulusal yayınları beklerken yaşadıklarına dair anlattıkları “Yeni Teknolojilerin Benimsenmesi: Türkiye’de Radyo Dinleyicisi Olmaktan Televizyon İzleyicisi Olmaya Giden Yol” kategorisi altında değerlendirilmiştir. Türkiyeli izleyicinin televizyonla tanışma sürecinde, hali hazırda sürdürdüğü radyo dinleyici ve sinema izleyicisi olmaktan televizyon izleyicisi olma durumuna geçişini anlayabilmek için şu sorular sorulmuştur:

- Televizyon yayınları başladıktan sonra radyo dinleme alışkanlıklarınızda bir

değişiklik oldu mu?

- Televizyon yayınları başlamadan önce sinema izler miydiniz? Televizyon yayınları başladıktan sonra sinema izleme alışkanlığınızda bir değişiklik oldu mu?
- Televizyon izlemeye başladıktan sonra gündelik yaşamınızda değişiklikler oldu mu, bunlar nelerdi?

Bu sorulara alınan yanıtlar yer alan “Televizyonun Sosyal Hayata Dâhil Olması” kategorisi altında değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, sorulan

- Televizyon ile nasıl ve nerede tanıştınız?
- İlk kez televizyon izlediğiniz zamanı hatırlıyor musunuz?

soruları ile Türkiyeli izleyicinin televizyonla karşılaşma/tanışma anılarını anlatmaları beklenmiş ve verilen yanıtlar yine aynı kategori altında değerlendirilmiştir.

Türkiye’de televizyon izleyicilerinin “televizyon sahibi olma ya da olmama” durumuna göre televizyon yayınlarına nasıl ulaştıklarına ve yayınları nerede izlediklerine dair yaşantılarını öğrenmek için,

- Televizyon yayınlarını nerede izlerdiniz?
- Televizyon sahibi miydiniz yoksa yayınları başka bir evde mi takip ederdiniz?

soruları sorulmuş ve bu sorulara alınan yanıtlar, alan “Televizyon İzleme Alanları” başlıklı kategoride incelenmiştir. Televizyon izleme alanları başlıklı kategoride ayrıca televizyonun evlere girişi ile ev içi düzende değişen durumları öğrenmek için katılımcılara

- Evinizde televizyonu nereye yerleştirdiniz?
- Televizyon aldıktan sonra ev içi düzenlemenizde değişiklikler yaptınız mı?
- Televizyon aldıktan sonra onunla birlikte yeni eşyalar da aldınız mı?

soruları sorulmuştur. Katılımcıların verdiği yanıtlar bir araç olarak televizyonun evlerde nasıl bir mobilyaya dönüştüğü, ev içinde hangi odaya ve odanın neresine yerleştiği, televizyon ile birlikte yeni eşya alınıp alınmadığı ve televizyonun kendisi ile birlikte bir tüketim alanı açtığı meseleleri üzerinden değerlendirilmiştir.

- Görüşmeler sırasında katılımcılara sorulan diğer sorular şunlardır:
- Televizyondaki ilk yayınlar nelerdi?
- Televizyonda neler izlediniz?

Bu sorular ile katılımcıların televizyon izleme pratikleri öğrenilmeye çalışılmış ve izleyicilerin program seçimlerine yansımaları durumu araştırılmıştır. Katılımcıların, televizyon izleyicisi olarak konumlanışları, Bu sorulara verilen yanıtlar ise “Cinsiyet İlişkileri ve Televizyon İzleyiciliği” ve “Televizyon Programları; İçerik ve İzleyici İlişkisi” kategorilerinde incelenmiştir.

Görüşmelerde sorulan,

- Televizyon izlemeye başladıktan sonra gündelik hayatınızda değişiklikler oldu mu, bu değişiklikler nelerdir?
- Televizyonla tanıştıktan sonraki hayatınızı, aile içinde yaşananlar, komşularınız, yakınlarınız ve tanıdıklarınızla ilişkileriniz açısından değerlendirir misiniz?

soruları ile katılımcıların televizyon hayatlarına dahil olduktan sonra yaşadıkları kültürel değişim anlatmaları beklenmiştir. Katılımcıların televizyon izleyicisi olduktan sonra yaşadıkları, televizyon öncesi ve sonrasında hayatlarına dair yaptıkları değerlendirmeler yine, “Cinsiyet İlişkileri ve Televizyon İzleyiciliği” ve “Televizyon Programları; İçerik ve İzleyici İlişkisi” kategorileri altında incelenmiştir.

Saha çalışmasında toplamda otuz dokuz görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşme yapılan katılımcılar yaş gruplarına göre beş grupta incelebilmektedir. İlk yaş grubundaki katılımcılar en genç grubu oluşturmaktadır. Grupta yaşları kırk beş ve elli dört arasında değişen, altı kadın ve dört erkek toplam on katılımcı bulunmaktadır. Katılımcıların ilk televizyon izleme deneyimlerine bakıldığında iki kişi bu deneyimini kamusal alanda dokuz kişi komşu ve akrabalarının evinde yaşamıştır, bir kişi ilk televizyon izleme anını hatırlamamaktadır. Bu yaş grubundaki katılımcıların televizyon ile karşılaştıkları yerler Giresun, Kıbrıs, Elazığ, Ankara, İzmir, Konya, Niğde, Uşak, Antalya şeklinde çeşitlenmektedir. Birinci grup katılımcıların bilgileri tablo birdeki katılımcı haritasında yer almaktadır.

Tablo 1: 45- 54 Yaş Arası Katılımcıların Haritası

Katılımcının adı-soyadı	Yaşı	Mesleği	Cinsiyeti	Şehir	İlk televizyon denevimi
Ayten YILDIZ	54	Emekli	Kadın	Giresun	Komşunun evin
Derviş ÖZER	51	Doktor	Erkek	Kıbrıs	Köy
Esmâ ÇİÇEK	51	Çalışmıyor	Kadın	Elazığ	Amcasının evinde
Fatma ALADAĞ	53	Temizlik İşçisi	Kadın	Ankara	Köy kahvesinde
Gül MOL	53	Ev hanımı	Kadın	İzmir	Komşunun evinde
Gürcan ARITÜRK	51	TRT Emeklisi	Erkek	Konya	Bilgi Yok
Hasan ÖZKAN	47	Çalışmıyor	Erkek	Niğde	Komşunun evinde
Leyla KARAGÜLLE	49	Öğretmen	Kadın	Ankara	Komşunun evinde
Muammer YEŞİLKAYA	51	Emekli	Erkek	Uşak	Komşunun evinde
Sevil HATUNOĞLU	53	Emekli Öğretmen	Kadın	Antalya	Abisinin evinde

İkinci yaş grubunda yaşları elli beş ve altmış dört arasında değişen, dört kadın ve on erkek toplam on dört katılımcı bulunmaktadır. Katılımcıların ilk televizyon izleme /televizyonla ilk karşılaşma deneyimlerine bakıldığında, yedi kişinin bu deneyimini kamusal alanda, beş kişinin komşu ve akrabalarının evinde, bir kişinin kendi evinde yaşadığı görülmüştür, gruptan bir kişi ilk televizyon izleme anını hatırlamamaktadır. Bu yaş grubundaki katılımcıların televizyon ile karşılaştıkları

yerler Ankara, Eskişehir, İstanbul, Kırıkkale, olarak çeşitlenmiş, katılımcılardan on birinin ilk televizyon izleme deneyimi Ankara'da yaşanmıştır. İkinci grup katılımcıların bilgileri tablo ikideki katılımcı haritasında yer almaktadır.

Tablo 2: 55-64 Yaş Arası Katılımcıların Haritası

Katılımcının adı-soyadı	Yaşı	Mesleği	Cinsiyeti	Şehir	İlk televizyon deneyimi
Ayşe ALICI	62	Memur Emeklisi	Kadın	Ankara	Eniştesinin evinde
Mehmet Onur	64	Esnaf	Erkek	Ankara	Mahalle kahvesinde
Nihat Uğur	57	Öğretim üyesi	Erkek	Eskişehir	Komşusunun evinde
Akın KURTOĞLU	58	Kent Araş	Erkek	İstanbul	Bilgi yok
Ali İHSAN AKGÜN	55	Coğ. Öğretmeni	Erkek	Kırıkkale	Kırıkkale cumhuriyet meydanında
Feray POLAT	55	Ev hanımı	Kadın	Ankara	Kendi evlerinde
Mebrur Hatunoğlu	58	Fotoğrafçı	Erkek	Ankara	Cebecide kuaför salonunda
Hasan Hüseyin POLAT	63	Öğreti üyesi	Erkek	Ankara	Akrabasının evinde
Adil YALÇIN	64	Esnaf	Erkek	Ankara	Akrabasının evinde
Tayfun YILMAZ	61	TV Tamircisi	Erkek	Ankara	Kamusal mekanda İTÜ-TV yayını izlemiş
Nemide HATUNOĞLU	62	Memur Emeklisi	Kadın	Ankara	Berber dükkanında izlemiş
Bahtiyar UZUN	55	Coğrafya Öğretmeni	Erkek	Ankara	Köy kahvesinde
Nurşen Güllüoğlu	55	Emekli Öğretmen	Kadın	Ankara	Bakkal dükkanında izlemiş
Bahadır SUNGUR	58	Edebiyat öğretmeni	Erkek	Ankara	1968'de İstanbul'da

Üçüncü yaş grubunda yaşları altmış beş ve yetmiş dört arasında değişen, altı kadın ve iki erkek toplam sekiz katılımcı bulunmaktadır. Katılımcıların ilk televizyon izleme /televizyonla ilk karşılaşma deneyimlerine bakıldığında, bir kişinin bu deneyimini kamusal alanda, beş kişinin komşu ve akrabalarının evinde, iki kişinin de kendi evinde yaşadığı görülmüştür. Bu yaş grubundaki katılımcıların televizyon ile karşılaştıkları yerler Ankara, Niğde, Erzincan ve İzmir olarak eşitlenmiş, katılımcılardan beşi ilk televizyon izleme deneyimi Ankara’da yaşamıştır. Üçüncü grup katılımcılara ait bilgiler tablo üçteki katılımcı haritasında yer almaktadır.

Tablo 3: 65- 74 Yaş Arası Katılımcıların Haritası

Katılımcının adı-soyadı	Yaşı	Mesleği	Cinsiyeti	Şehir	İlk televizyon deneyimi
Ünal DURAL	70	Kamu emeklisi	Erkek	Ankara	Kendi evlerinde
Nurten ÜNER	65	Ev hanımı	Kadın	Ankara	Komşusunun evinde izlemiş
Semahat ÇELİKÖYAN	72	İşçi emeklisi	Kadın	Ankara	Arkadaşının evinde İTÜ-TV yayını izlemiş
Gülten BÜYKBULUT	67	Emekli	Kadın	Niğde	Komşunun evinde
Mukaddes CANDEMİR	65	Ev hanımı	Kadın	Erzincan	Komşunun evinde
Elmas EREN	65	Ev Hanımı	Kadın	Ankara	Ablasının evinde
Erdoğan MOL	65	Emekli	Erkek	İzmir	Kendi evlerinde
Aynur KÜNER	66	İşçi Emeklisi	Kadın	Ankara	1963’te dışçının ofisinde

Dördüncü yaş grubunda yaşları yetmiş beş ve seksen dört arasında değişen, dört kadın katılımcı bulunmaktadır. Katılımcıların ilk televizyon izleme /televizyonla ilk karşılaşma deneyimlerine bakıldığında, iki kişinin bu deneyimini kamusal alanda, bir kişinin akrabalarının evinde, bir kişinin de kendi evinde yaşadığı görülmüştür. Bu yaş grubundaki katılımcıların televizyon ile karşılaştıkları yerler Ankara, Niğde, Elazığ olarak eşitlenmiş, katılımcılardan ikisi ilk televizyon izleme deneyimini Ankara'da yaşamıştır. Dördüncü grup katılımcılara ait bilgiler tablo dörtteki katılımcı haritasında yer almaktadır.

Tablo 4: 75-84 Yaş Arası Katılımcıların Haritası

Katılımcının adı-sovadı	Yaşı	Mesleği	Cinsiyeti	Şehir	İlk televizyon deneyimi
Cevahir ÇİÇEK	76	Ev hanımı	Kadın	Elazığ	Hastane odasında
Ayşe ÖZSE	75	Ev hanımı	Kadın	Niğde	Akrabasının evinde
Şükrüce KARAASMAN	75	Emekli Öğretmen	Kadın	Ankara	Pastanede
Emine ALICI	83	Ev Hanımı	Kadın	Ankara	Kendi evlerin

Dördüncü yaş grubundaki katılımcıların yaşı doksan ve üstündedir. Grupta üç kadın katılımcı bulunmakta, erkek katılımcı bulunmamaktadır. Katılımcıların ilk televizyon izleme /televizyonla ilk karşılaşma deneyimlerine bakıldığında, bir kişinin bu deneyimini kamusal alanda, bir kişinin önce yurtdışında sonrasında Türkiye'de kendi evinde yaşadığı görülmüştür. Bir katılımcı televizyonla ilk karşılaşma

deneyimini hatırlamamaktadır. Bu yaş grubundaki katılımcıların televizyon ile karşılaştıkları yerler Ankara ve İzmir'dir. Beşinci grup katılımcılara ait bilgiler tablo beşteki katılımcı haritasında yer almaktadır.

Tablo 5: 90 Yaş ve Üstü Katılımcıların Haritası

Katılımcının adı-soyadı	Yaşı	Mesleği	Cinsiyeti	Şehir	İlk televizyon deneyimi
Fatma KARA	90	Emekli Hemşire	Kadın	Ankara	İlk Amerika'da sonra kendi evinde
Mirat KILINC	90	Ev hanımı	Kadın	İzmir	Bilgi yok
Sıdıka DURAL	92	Ev hanımı	Kadın	Ankara	Mahalle bakkalında

Saha çalışmasında yapılan görüşmelerde katılımcıların anlattıkları televizyon hatıralarının yanı sıra, dönemin yazılı basınından *Akşam*, *Milliyet*, *Cumhuriyet* ve *Hürriyet* gazeteleri ile *Ses*, *Hayat*, *Hey*, *TV'de Yedi Gün*, *Milliyet Radyo TV*, *TV Magazin* ve *Samanyolu* dergileri taranmış, televizyon ve televizyon mobilyalarına dair reklamlar, televizyon yayınlarına ilişkin haberler, programlar listeleri incelenmiştir. Araştırma kapsamında televizyona ilişkin anı kitaplarından, biyografilerden, Türkiye'de 60'ların ve 70'lerin gündelik hayatına ilişkin özel bilgilerden, gazete yazılarından, haberlerden, televizyon programlarına dair bilgilerden de yararlanılmıştır.

Araştırmanın bundan sonraki kısmında, Türkiye'de televizyonlu günlerin anlaşılması için sahada toplanan izleyici hatıraları ve yapılan arşiv taramasından elde edilen belgelerin oluşturulan tematik kategoriler altında incelenmesi yer almaktadır.

Araştırmada elde edilen tüm bu verilerin inceleneceği tematik kategoriler şunlardır:

- ❖ Yeni Teknolojilerin Benimsenmesi: Türkiye’de Radyo Dinleyicisi Olmaktan Televizyon İzleyicisi Olmaya Giden Yol
  - Anılarda Radyo Deneyimi
  - İTU-TV: Televizyonu Beklerken Deneyimlenenler
  - Ankara’da Televizyonun İlk Günlerine Dair Hatırlananlar
- ❖ Televizyonun Türkiye’de Sosyal Alana Dâhil Olması
  - Televizyon ile Tanışma, Cihaza Alışma ve İlk Yayınların İzlenmesi
- ❖ Televizyon İzleme Alanları
  - Kamusal alanlar; Vitrinler, Meydanlar, Mahalle Dükkânları
  - Ev ortamı
  - Televizyonla Eve Giren Mobilya
- ❖ Cinsiyet İlişkileri ve Televizyon İzleyiciliği
- ❖ Televizyon Programları; İçerik ve İzleyici İlişkisi

3.2. Yeni Teknolojilerin Benimsenmesi: Türkiye’de Radyo Dinleyicisi Olmaktan Televizyon İzleyicisi Olmaya Giden Yol

Everett M. Rogers, yenilikler ve toplumsal gelişme arasındaki ilişkiye incelediği çalışmasında¹⁵ toplum içinde teknoloji kullanımının yaygınlaşmasının sistemli bir süreç olarak işlediğini anlatmış, bu süreçte ortaya çıkan yeniliğin ve duyurulup benimsenmesinin önemine dikkat çekmiştir (akt. Türkoğlu, 2005: 127-131). Kitle iletişim araçları yeniliklerin duyurulmasında etkin oldukları kadar kendilerinin de yeni bir teknoloji olarak toplumda benimsenmesi yine Rogers’ın bu konudaki “yeniliklerin yaygınlaşması” kuramı ile açıklanabilmektedir. Ev işlerinde insan gücü ve emeğini ikame etmek üzere üretilmiş makinelerden sonra gelen radyo, evlerde müzik dinlemeye yarayan pikap ve gramofonların ardından evlere girerek müzik dinletmenin ötesine geçip insanların dış dünyadan haber almasını sağlamıştır. Sosyal hayatla bağlantıyı sağlayan radyonun tıpkı kendisinden önce gelen teknolojilerin yerine geçebildiği gibi radyonun da yerini televizyon zamanla kaplar hale gelmiştir. Rogers’ın, yeniliklerin dağılımı kuramında “bir yeniliğin yerine geçtiği bir önceki kullanım biçimine göre daha iyi bir fikir olarak kabul edilmesi” yani göreceli avantajlı görülmesinde olduğu gibi (Türkoğlu, 2005: 128), radyo müzik dinlemenin ötesinde dünya ile bağlantı kurması, ajansları, çocuk, eğitim, edebiyat temalı programları ile gramofonların yerine geçebildiği gibi, televizyon, da radyonun görüntüsü olarak sağladığı yenilik ile radyoya göre göreceli avantajlı duruma geçmiştir. Rogers’ın yeniliklerin yayılması ve benimsenmesinde dikkat çektiği diğer bir unsur yeniliğin gözlenebilir olması yani kullanımının diğer insanlar tarafından

---

¹⁵ Rogers, Everett M. (1995). **Diffusion of Innovations**. New York, London: The Free Press.

görülebilmektedir. Evlerde kullanılmaya başlanılan diğer öncü teknolojiler gibi radyo ve televizyonda bu makineler ile başkalarının evlerinde karşılaşan bireylerin evlerine onları satın alması ile yaygınlaşmıştır. Rogers, yeniliklerin yaygınlaşması kuramında “bireylerin ürünlerin kullanım sonuçlarını görmeleri, bu ürünleri benimsemelerini kolaylaştırır” şeklindeki ifadesinde komşularının evlerinde gördüklerini almaya yatkın olan bireylerden bahsetmektedir (Türkoğlu, 2005: 129). Türkiye’de, radyo ve televizyonların vitrinlerde sergilenmesinin, televizyon sahibi olmayan insanların beyaz eşya dükkânların vitrinlerinden ya da komşu/akraba evlerinde yayınları takip etmelerinin yani diğer bir ifade ile ürünleri gözlemlemelerinin bu yeniliklere sahip olmalarını arttırması, “görülen ve duyulan ürünlerin kullanıcıya çekici” gelmesi Rogers’ın ifadesi ile yeniliğin gözlenebilirliği ile ilgilidir (Türkoğlu, 2005: 129).

Radyo dinleyicisi olmak, Türkiyeli televizyon izleyicileri için televizyon teknolojisi ile tanışmalarını önceleyen bir deneyim olarak hatırlanmaktadır. Türkiye’de hem radyo dinleyicisi olmak hem de yayınları sınırlı alana ulaşsa da ulusal televizyon yayınları için beklenti oluşturan İTU-TV yayınlarını izleyebilmek, beklenen televizyon teknolojisi için bir hazırlık süreci olmuştur. Bir teknoloji olarak radyonun evlerde yer bulması ve üniversite televizyonunun yayın yapması televizyon teknolojisinin öncüleri olarak görülmekte ve Türkiye’de bireylerin radyo dinleyicisi olmaktan televizyon izleyicisi olma serüveninde geçirdikleri aşamalar olarak televizyonla gelen yenilikleri benimseyip teknolojiye alışmalarında etkili olmuşlardır.

3.2.1. Anılarda Radyo Deneyimi

Türkiye'nin gündelik hayatına teknolojinin dâhil olması makinelerin evlere girişi ile başlamış, evlerde yer bulan beyaz eşyaların ardından radyo dünyaya açılan bir pencere olarak insanların hayatlarına yeni bir anlam katmıştır. Dış dünya ile bağlantı ilk kez radyo ile kurulmuş, sesleri evlere taşıyan bu cihazın görüntülüsü olan televizyon geldikten sonra dahi, radyo dinleme alışkanlığı terk edilmemiş ya da bırakılması çok uzun yıllar almıştır. Jülide Gülizar radyoyla tanışması ve spiker olmadan önce radyoyla ilişkisini şöyle anlatmaktadır:

“Radyonun sesini ilk kez komşumuzdaki aygıttan duymuştum... Evimize radyo alındığında 12 yaşındaydım. Herkesin radyosu gibi bizimki de ufakça bir sandığın boyutlarında -Blaukpunt- marka koskoca bir kütleydi... Üzerinde toz almasın diye sımsıkı giydirilmiş bir beyaz gömlek ve onun üzerinde işlemeli ya da dantel örtüler bulunurdu” (2008a: 5-8).

Sihirli bir kutu olarak radyo, evlere girdiğinden beri, bireylerin gündelik rutinleri içinde sesiyle var olmaya devam etmiştir. Radyonun, dış dünyadan haber verme işlevinin yanında müzik, eğitim, çocuk programları gibi çeşitlenen içeriği ile gündelik hayatın bir parçası olması uzun sürmemiştir. Radyonun bir başka işlevi de televizyonun önceleyeni konumunda olmasıdır. Gündelik rutinin içinde var olan radyo, kendinden sonra gelen televizyonun anlaşılmasında da rol oynamış, bu sihirli kutunun içinde yaşanan dünyadan gelen seslerin televizyonla birlikte görüntüye kavuşacağı düşüncesi radyo dinleyicileri üzerinde televizyona dair beklentiyi oluşturmuştur. Televizyondan önce insanların hayatlarına giren radyo ve bu bağlamda yaşanan radyo deneyimleri televizyon ile yaşanacak günleri

öncelemiştir. Bu bağlamda radyoyu deneyimleyen bireyler için televizyon, bir önceki teknolojinin devamı niteliğinde de yorumlanabilmektedir. Radyo, televizyona, teknik, içerik ve kullanım açısından bir tür hazırlık, televizyon ise radyonun teknik olarak gelişmiş ve devamı şeklinde bir algının oluşması televizyonu bekleyen bireyler için radyonun görüntüsü tanımlarının yapılması da bu açıdan değerlendirilebilmektedir¹⁶.

Televizyondan önce hayat radyoyla yaşanır, saatler radyoya göre ayarlanır, ülkede ve dünyada olup bitenler radyodan öğrenilirdi. Dijital teknolojinin adının bulunmadığı ve kullanımda olmadığı dönemlerde radyo insanları dünya denen kocaman bir yuvarlağın üzerinde yaşadığımızı hatırlatıyordu (Tunç, 2009: 69). Radyo evin en kıymetlisi olarak daima evin başköşesinde ve üst raflarda yer bulmuştu. Dolap üstü, televizyon üstü, ya da çocukların ulaşamayacağı yerler radyo için güvenli bölgeler olmuştu, böylelikle dinleyici olmak da çocuklara getirilen kısıtlamalara takılmış, radyo ancak evin büyükleri ile birlikte dinlenebilmişti. Radyonun en değerli eşya olduğu evlerde yaşadıklarını anlatan katılımcıların anılarında ortak noktalar, evin büyüklerinin radyoyu açma ve kapama hakkına sahip oldukları, çocukların bu sihirli kutudan gelen seslerin gizemli dünyasına girebilmelerinin yine büyüklerin izniyle olması ve radyonun evde en korunaklı bölgede yerini alması olduğu söylenebilmektedir.

---

¹⁶ Şule Türker, 30 Nisan 2001 tarihli yazısında radyonun televizyonu öncelediğinden bahsetmekte, yapılan ilk radyo anonsu gelecekteki televizyon yayınlarının habercisi olarak görmekte ve “*Televizyona giden uzun ve engebeli yol, 1927 yılında İstanbul Telsiz Telefonu (radyo) spikerinin dinleyicilere (samiin) bu anonsu yapmasıyla başlamıştı...*” sözleriyle radyonun televizyon yayınları için işlevsel, sosyal ve teknik açıdan bir hazırlık olduğu meselesi üzerinde durmaktadır.

<http://arsiv.sabah.com.tr/2001/04/30/g04.html> Erişim tarihi: 27.05.2015.

“...evde dünyadan haberdar olmanın tek yolu radyo idi. Dolayısıyla da radyo evin kıymetlisiydi” (Nemide Hatunoğlu).

“Televizyon başlamadan önce tek eğlencemiz radyoydu. Radyo mutfakta dolabın üstünde dururdu, biz çocukların ulaşamayacağı kadar yüksekte...” (Adil Yalçın).

“...televizyon öncesinde evde akşamları sadece belli saatlerde radyo dinlenirdi, ama öyle radyoyu herkes açamazdı. Babam açardı” (Ali İhsan Akgün).

Her evde olmayan bu kıymetli cihazın evdeki sahibinin de erkek olduğu yine radyo anılarında ortaya çıkan durumlardan biridir. Yayınların yaygınlaşmadığı radyo sahibi olmanın da lüks olduğu yıllarda radyo dinlemek için evlerde toplanılması ve cihazın başına toplanan insanların bu sihirli kutuda yaşanan dünyayı anlamlandırma çalıştığı görülmüştür.

“...komşumuzun evine haciz gelmişti, hacizden kurtarmak için radyoyu bize getirmişti annem, sonra onların durumu olmayınca radyoyu biz almıştık yani taksitle ya da iki taksitle falan aldık. Ama bu sefere de bütün komşularımız bizim eve geldi. Babam tabi buna razı olmadı çünkü baş edemedi. Tuttu hoparlör taktı iki tane. Ağacın üstüne bir sehpa yaptı böyle bütün millet maçı, haberleri seyrederdi” (Ayşe Alıcı).

TRT'de radyo yayını sabah 6'da başlar. Saat yedideki gong sesi ve spikerin "Bugün 14 Eylül Çarşamba, Demirbank iyi günler diler" anonsu ile haberlere geçilirdi. "Burası Türkiye radyoları haberleri veriyoruz. Önce özetler" sözleriyle başlayan; sabah yedi, öğlen bir, akşam sekiz ve gece on birde yayınlanan ana haber

bültenleri "ajans"¹⁷ olarak adlandırılır, evdeki baba ya da büyükbabaların "Radyoyu açın, ajansı kaçırmayalım" sözleri dünyada ve ülkede olup bitenlerden haberdar olmanın önemini anlatırdı (Tunç, 2009: 71).

"... Dinleneceği saatlerde üzerindeki dantel örtü kaldırılır, ibadet edercesine bir sessizlik içinde radyonun başına geçilirdi, özellikle de 'ajans haberleri' nin dinlendiği saatlerde soluk almaktan bile korkardık. Çünkü İkinci Dünya Savaşı yıllarıydı ve bütün evlerde savaş haberleri, herkesin, özellikle de babaların merakla beklediği programlardı" (Gülizar, 2008a: 5).

"Evimize radyo alındığı zaman 6 yaşındaydım. Herkes radyonun başına toplanırdı. Babam için radyo haberleri "ajans" dinlemek çok önemli ve ciddi bir işti" (Nazlı Doğusoy).

"Bizler radyo dinleyicileriydik yani haberler çok dinlenirdi. 13 Ajansı, 19 Ajansı hep dinlenirdi" (Nihat Uğur).

"... televizyondan önce radyomuz vardı, anut katutlan çalışırdı... ikisi de pil, birinin ismi katut, o katut büyüktü. Sandık biçiminde içi dolu pildi... Ceyran yoktu Karakoçan'ımızda. Ceyranlı şey yoktu. Evin üzerine damın üzerine bir direk dikiyorlardı. Üstüne çekici alıyorlardı. O nerden çekiyordusa bilmiyorum, işte anut katutlan çalıştırıyordu. O zaman radyomuz vardı görüntüsüz şaysız. Radyodan takip ediyorduk yani dünyada nerde ne olsun izliyo yani izleme yok dinliyorduk. Haber saatinde çok meraklıydım haberlere, ne olsaydı o işi bırakır gelirdim. Dinlerdin haberler bitti kalkardım. Bir de hava durumunu, bu ikisini kaçırmazdım. Fakat televizyon

---

¹⁷ Ajans sözcüğü radyo haberlerini anlatmaktadır. Radyoda haberleri sunan spikerin haberlerin kaynağı olarak Anadolu Ajansı'nı söylemesi ile radyo dinleyicileri haberler yerine ajans ifadesini kullanmaya alışmıştır. Dünyadan haberlerin radyo aracılığı ile evlere ulaştığı dönemi deneyimleyenler Türkiye'de televizyon yayınları başladıktan sonra haber programlarını yine ajans olarak adlandırmaya devam etmişlerdir (Görüşme, Ünal Dural, 25 Aralık 2014).

çıktı radyolar da gitti... Zaten televizyon yayınları üç geceydi haftada. Ondan sonra radyo ile hayatımızı sürdürüyorduk. Haberleri dinliyorduk, şarkıları dinliyorduk. Orda film yapıyordular, tiyatro yapıyordular görüntüsüz tabi radyodur. Onu açıp dinliyorduk, eğleniyorduk yani... Öyle hayat yaşıyorduk” (Cevahir Çiçek).

“...Yassı pillerle çalışırdı. Pili bitmesin diye gerekmedikçe kullanılmazdı. Pili bittiği ve içi açıldığı zaman hepimiz sadece içini görmek için bile merakla toplanırdık. Muş’tan Ankara’ya gelince de çok bir şey değişmedi. Yine baba tarafından açılan kıymetli radyomuzdaki “ajans” saatlerine, bizlerin büyümesiyle, bir de “Radyo Tiyatrosu” dinleme saatleri eklendi” (Nemide Hatunoğlu).

Her yayın gibi müzik programlarının da denetimden geçtiği yıllarda radyolarda Türkçe sözlü hafif müzik dinlenirdi. Radyonun devlet tekelinde olduğu bu dönemlerde, eğlenceli programları, şarkı ve türküleri, yarışmaları ve en çok ilgi gören Radyo Tiyatrosu ile İstanbul ve Ankara Radyoları halkın beğenisini kazanmış, Türkçe, İngilizce, Fransızca ve Almanca dört dilde yayınladığı haberleri, konserleri, cazı, klasik müziği, eserlerin kimlere ait olduğuna dair bilgilendirici anonsları, konuları açıklayıcı şekilde anlatılan operaları ile seçkin müzik anlayışında elitist tavrını sürdüren TRT FM'den daha çok ilgi görmüş ve beğenilmişti. Ankara ve İstanbul Radyoları'nın Türkiye'de 1940'lı yıllarda müzik, dil kullanımı, edebiyat ve tiyatro alanlarında dönemin eğitim fonksiyonunu yerine getiren yayın merkezleri olduğunu belirten Teoman Yazgan da durumu şu sözleriyle açıklar:

“...daha ilkokul başlamadan önce, 1940'lı yıllarda babamın özene bezene aldığı Philips marka radyodan, Gaziantep'deki evimize kadar ulaşan şarkıları, türküleri, memleket saat ayarını ve de o ünlü gong sesini dünkü gibi

hatırlıyorum... hele hele Ayşe Abla'nın "Radyo Çocuk Klubü" programını nasıl merakla beklediğimi..." (2006: 11-13).

TRT radyonun dinleyici ise yüksek öğretim düzeyinde olanlar ve şehirlerde yaşayan vatandaşlardı (Tunç, 2009: 70). Radyo neredeyse müzikle eş anlama geliyordu. Pikap ya da gramofonu olmayan evlerde radyonun müzik yayını sürekli dinlenirdi. *Solistler Geçidi, Türküler Geçidi, Yurttan Sesler Korosu* akıllarda kalan programlardı.

"1969'da Ankara'ya liseyi okumak için geldiğim yıllarda Türk Sanat Müziği korosuna katıldım, sanat müziği ile uğraşırken bir gün radyoda gençlik saatinde RUHİ SU'yu dinledim. (Dinlediği türküyü mırıldanıyor) "Ekin idim oldum harman savursunlar yele beni..." Türkü Ruhi Su bestesiymiş, o günden sonra sanat müziğini bırakıp Ruhi Su dinlemeye başladım ve Muzaffer Sarısözen'in Yurttan Sesler Korosu'nu takip ettim" (Hasan Hüseyin Polat).

Dünyaya açılan pencere niteliğiyle radyo, dönemin dinleyicileri için hayatlarının ayrılmaz bir parçası olan programlarına mektuplar yazar, istekte buldukları şarkılar onlar ve adına istedikleri kişilere selam ve sevgi mesajları ile iletirdi.

"Babam klasik batı müziği annem klasik Türk müziği severdi radyoda bunlar çalardı, abim ve ben ise popüler müzik ve rock severdik. Radyodan istek yapar kendi isimlerimizi duyup şarkıları dinlerdik" (Nihat Uğur).

Ve bu yönüyle radyo mesafelerin zorlaştırdığı iletişimi kolaylaştırır, insanların birbirleri ile haberleşmelerine hizmet ederdi.

“...Köylerde radyo dinleme imkânı bulup radyoya mektup yazan dinleyicilerin mektuplarına yer verilen programlar vardı. Sinop’tan bir dinleyici mektubu okunduğunu hatırlıyorum” (Hasan Hüseyin Polat).

Orhan Gencebay, Ferdi Tayfur gibi arabeskçilerin TRT denetimine takıldığı 70’li yıllarda Polis Radyosu, TRT’ye göre daha serbest yayın yapar, dönemin popüler şarkılarına ve arabeske yer verirdi. Polis Radyosu’nu TRT FM, TRT Ankara ve İstanbul radyolarından farklı kılan özelliği yayınladığı müzik türlerinin yanında kayıp kişi ya da araç ilanlarıydı (Tunç, 2009: 70).

Arkası Yarın ve Radyo Tiyatrosu, hayatın radyo ile anlamlandığı günlerde dinleyicilerin merakla bekledikleri ve kaçırmadıkları programlardı. Radyo Tiyatrosu haftada iki gece ve cumartesi sabahları, Arkası Yarın ise hafta içi her gün sabah yayınlanırdı. Programların başlangıcında eserin yazarı, yönetmeni ve canlandıran oyuncuların tanıtıldığı jenerik kısımda efektör Korkmaz Çakar unutulmazdı (Tunç, 2009: 72-73).

“... Hafta içi her gün 10:00-10:20 arasında Arkası Yarın adında radyo piyesleri yayınlanırdı. Dinleyicilerin konuya adapte olabilmeleri için kapı gıcirtısı, ayak sesi, yağmur, rüzgâr uğultusu, kuş civıltısı motor, çalışma sesi gibi birtakım ses efektleriyle zenginleştirilmiş, karşılıklı diyaloglardan oluşan piyesler, Türk ve dünya klasikleri ağırlıklı olurdu. Bu piyeslerin jenerik açıklamalarında en akılda kalan ise; “Efekt Korkmaz Çakar”dı. Adı geçen şahıs yukarıda anlatılan efektlerden sorumlu ses görevlisinin adıydı” (Akın Kurtoğlu).

Ankara’da üniversite öğrencisiyken yurttaki odamızda radyo vardı. Radyoda Olcay Poyraz ve Kerim Avşar’ı dinlerdik. Radyo Tiyatrosu’nda efekt

sorumlusu Asuman Korad (efektör)'ı hatırlıyorum ve Arkası Yarın'ları takip ederdik” (Hasan Hüseyin Polat).

“Arkası Yarın, onu hiç kaçırmazdık sabah saat 10 da başlardı. Onu hiç kaçırmazdık. Arkası yarın saat kaçta başlıyor, herkes saatini bilirdi mesela herkes sabah işlerini arar acele işlerini yapar ve herkes el işini alır ve böyle pür dikkat dinlenirdi arkası yarın dinlendikten sonra kapanırdı. O zamanlar şey radyo öyle sabahtan akşama kadar açık olmazdı çünkü elektrikler yoktu. Maddi imkândan dolayı da pille çalıştığı için sürekli para verip pil almak zorunda kalıyorlardı o pilde tükenmesin diye azar azar...” (Esmâ Naz Çiçek).

Radyo bir sihirli kutu olarak, duyurduğu sesleri dinleyicilerin hayatlarına işlerken, dinleyenler de duydukları seslere görüntüler yaratıkları bu dünyaları kendi hayatlarına dâhil ederlerdi.

“Babam haberleri dinledikten sonra da sıra Arkası Yarın'lara gelirdi. Evde herkes heyecanla Arkası Yarın saatini bekler ve dinlerdi. Sanki anlatılanlar kendi hayatlarımızmış gibi heyecanlanırdık” (Nazlı Doğusoy).

Sadece ses veren radyo, bu özelliği ile de gizemini korumaya devam etmekteydi. Seslerini duydukları insanların, evlerine giren bu cihazın içinde yaşadığına inanan dinleyiciler, radyonun evde olmasını hatırlayarak yapıp ettiklerine de özen gösterirlerdi. Bunlardan birisi de radyo açık kaldığı zaman kapattıran *“içindekiler konuşmaktan yoruldu”* diyen Nazlı Doğusoy’un anneannesi ve Esmâ Naz Çiçek’in Karakoçan’da şahit olduğu radyo dinleyicileridir.

“Karakoçan’a radyo da ilk geldiği zaman millet çok şey yaptı ki o zaman radyonun olduğu odada gizli görüşmelerini yapmazlardı radyodakiler

duyarlar diye. O dönemler yaşandı yani. Teknoloji ile ilk karşılaştığı zamanki tepkiler epey farklıydı” (Esmâ Naz Çiçek).

Dışarıya verdiği seslerle farklı dünyaları içinde barındırdığına inanılan radyo en çok da çocuklar için ilgi çekici ve heyecan verici bir cihaz olmuştur. Jülide Gülizar çocuk dinleyici olarak sihirli kutuda yaşanan dünyaları merak ettiğini şu sözleriyle anlatmaktadır:

“...hemen bütün çocuklar gibi ben de o koskoca kutunun içinden sesin nasıl çıktığını kavrayamaz, kimseler çaktırmadan arkasına geçip bakar dururdum... aradığım insanı o kutunun içinde bir türlü bulamadım” (2008a: 5).

Arkası Yarın'dan hemen sonra yayına giren *Okul Saati* ise öğlen haberlerine kadar sürerdi. Okulların müfredatını takip eden *Okul Saati*'nde ortaokul programından tarih, coğrafya, fen bilgisi dersleri dramatisasyon yoluyla ya da spiker tarafından okunarak sunulurdu. Radyo Çocuk Kulübü ise cumartesi günleri saat 17:00'de yayına başlayan, yapımcılığını beş çocukla birlikte Neriman Hızır'ın- Ayşe Abla takma adıyla- üstlendiği, içeriğini şiir, müzik, piyeslerin oluşturduğu bir programdı. Jülide Gülizar, Ayşe Abla'nın *Radyo Çocuk Kulübü*'ne dair anılarını şöyle aktarmaktadır:

“Çocukluğumda her cumartesi saat 17:00'de radyodan duyduğum bir ezgi yüreğimi hoplatırdı ve yumuşacık, sevecen, insana dinginlik veren bir ses bütün çocuklara “iyi akşamlar dilerdi” Ardından kısa bir giriş konuşması... Bir saat radyonun başına çakılır, şiirleri, müzikleri, verilen bilgileri, piyesleri dinlerdim ve bir saat boyunca bu çocukların arasında neden ben yokum diye vahvahlanır dururdum” (2008a: 5-7).

Radyonun edebiyattan beslenerek hazırladığı ve edebiyat tutkunlarına hitap eden *Bir Roman Bir Hikâye* adlı programda ise kısa hikâyeler ya da romanlar spikerler tarafından düzgün ve teklemekten okunurdu (Tunç, 2009: 73). Jülide Gülizar da çocukluğunda sihirli kutudan gelen sesleri merak edişinden, o sihirli kutudan bizzat o seslere can verdiği günlere gelişini, radyo programlarında şiir okuduğu dönemlerden spikerliğe geçişini ve spiker olarak “Burası Türkiye Radyoları Uzun dalga Ankara Radyosu 1648 metre 182 kilosıkl ” anonsunu yıllarca yaptığı Türkiye Radyoları’nda spikerlerin radyolarda kurum vitrini sayıldığından ve yayınlanan bu programların gündelik hayatı düzenleme, toplumu değiştirme, eğitme ve öğretme işlevine hizmet eder nitelikte hazırlandığından bahsetmektedir. 50’li yıllar boyunca Türkiye’de radyosuz ev kalmamış, hatta bazı evlerde radyo sayısı ikiye ya da üçe çıkmıştır. Gazetelerde boynuzuna radyosunu takıp tarlasını süren çiftçilerin fotoğrafları ya da yollarda radyo dinleyerek yürüyen insanlar sıkça görülürken, radyolar evlerinde oturanlar için sabahtan akşam yatana kadar açık kalıp ev içindeki yaşantılara eşlik etmektedir (Gülizar: 2008a: 21).

O yıllarda, gündelik hayatın akışı da radyodan takip edilmektedir. Spikerlerin program radyoda nöbet saatlerini girdikleri stüdyoda bir mikrofon ve masadaki saatle baş başa geçirdiği saatleri dinleyicilere duyurmak da görevlerinden biri olmuştur. Jülide Gülizar, radyo spikerliğinin “*zamanı yiyen yutan bir meslek olduğunu, başka hiçbir meslekte tüketilen zamanın saniye saniye gözle görülmediğini*” ve zamanın bu denli geçtiğini dinleyicilere duyurdukları ve haber bültenleri öncesinde gong sesinin ardından yaptıkları memleket saat ayarı anonsunu anımsamaktadır:

“... gonga vurarak saat ayarı vermenin çok değişik bir keyfi vardı. Genellikle şöyle başlardı bu süreç. ‘Sayın dinleyiciler, şimdi memleket saat ayarını veriyoruz.’ Gonga günde dört kez, saat tam 07:30, 13:00, 19:00 ve 22:45’de, haber bültenlerinden hemen önce vurulur ve ‘Şimdi haber bültenimizi sunuyoruz.’ anonsu yapılırdı. Saat gongunun saltanatı, bizim de gong keyfimiz radyonun ek binasının hizmete açılmasıyla Mart 1963’de sona erdi. Gongun yerini saat ayarı verilmesinden altı saniye önce başlayan bip-bip-bip sesleri aldı” (2008a: 173-176).

1964 yılında Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu’nun kurulması ile birlikte Türkiye Radyoları TRT’ye devredilmiş ve açılan sınavlarla pek çok kişi kurum personeli olmuş yapılan programların çeşitlilikleri artmıştır. Radyoya alınan pek çok yapımcı, kendi programlarını üretebilmiş, radyo bünyesinde açılan teknik birimlerle Türkiye Radyoları’nın sadece program sunan halinden programların üretildiği aktif radyoculuğa geçilmiştir (Gülizar, 2008a: 184-185). Yayınladığı eğitim, eğlence ve müzik programları, haberleri, radyo tiyatrosu ile 70’li yılların ortalarına kadar ailelerdeki tek sosyal unsur ve onları dünyaya bağlayan tek yol olan radyo ulaştırdığı ses teknolojisi ile dinleyicilerinin gelecek teknolojilere dair tahayyüllerde bulunmalarını da sağlamıştı. Radyo dinleyicileri üzerinde dünyada yaygınlaşan fakat henüz ülkede tek tük izleyeni olan ve görüntü ile ses teknolojisinin birlikte sunulacağı televizyon cihazının bir basamak öncesinde durarak televizyon yayınlarına dair beklenti oluşturmuştu. Elmas Eren anneannesinin Türkiye’nin radyolu günlerde televizyona dair yaşadıkları beklenti ve umutlarını şöyle anlatmaktadır:

“...annemin dedesi dermiş ki, işte zaman gelecek- bundan 90 yıl önce falan- bu radyonun içinden insanlar çıkacak şarkılar türküler eğlenceler yapacak biz de oturduğumuz yerden seyredeceğiz” (Elmas Eren).

Dünyadaki örneklerine de bakıldığında eğitim ve eğlence ağırlıklı olarak tanımlayabildiğimiz radyo yayın anlayışının Türkiye’de başlangıç yıllarında eğlence yönünün ağır bastığı söylenebilmektedir. TTTAŞ’ın radyo yayınlarını özel işletme mantığıyla yürüttüğü, radyonun dinleyicilere sunulma amacının da eğlence olduğu yılların ardından, radyonun devletleştirilmesi sürecinde kültür ve sanatın geliştirilmesi, halkın eğitimi, ulusal bilincin aşılması gibi “milli” rollerin de radyoya yüklendiği söylenebilmektedir (Ahıska, 2005: 115-119; Kocabaşoğlu, 2010: 89). Kocabaşoğlu (1985: 2733), TTTAŞ döneminde eğlence anlayışlı şekillendirilmeye çalışılan radyonun bu amaca hizmet etmekte yetersiz kaldığı bunun yanında devletleştirme sürecinde benimsenen anlayışın eğitim odaklı olduğuna değinmektedir (İlaslan, 2014: 89).

Radyonun eğitim işlevi üzerinde duran Teoman Yazgan, “1930’lu yıllardan itibaren, özellikle de 1940’lı yılların başlamasıyla birlikte, Türkiye’de dinleyiciler ne öğrendiyse öncelikle Ankara Radyosu’ndan ve 1938’de ara verdiği düzenli yayınlara ancak 1949 yılında başlayabilen İstanbul Radyosu’ndan öğrendi” demektedir. Yazgan (2006: 11-13), her tür müziğin; Türk müziğini, halk müziğini, senfonik müziği ve hatta tiyatrunun, kurallara uygun Türkçe konuşabilmenin radyodan öğrenildiğine dikkat çekerek radyonun bir halk üniversitesi, bugünlerin Açık öğretim kurumu işlevinin de olduğunu belirtmektedir. Radyonun programcıları, spikerleri ve teknik görevlileri için de tam anlamıyla bir okul olma özelliğini de vurgulayan Yazgan’ a göre televizyon yayınlarının bu kadar kısa sürede kendini kabul ettirebilmesi büyük ölçüde Ankara ve İstanbul radyolarının alt yapısına dayanmış olmasından kaynaklanmıştır.

Sesi ile gündelik hayatın rutinleri arasına giren radyo, bireyleri televizyona alıştırmış, televizyon pek çok insan için ses veren bu sihirli aletin görüntüsü olarak anlaşılmaya çalışılmıştır. Ankara Radyosu ve TRT televizyonu programcılarında Teoman Yazgan, televizyonun ilk dönemlerinde yapılan programların, radyodakilerin görüntüleri olarak hazırlandığını, radyoda ne dinleniyorsa görüntüsünün televizyonda izlendiğini, yeni bir içerik üretimine gidilmediğini ve televizyonun ilk dönemlerinde radyonun görüntü/resimli olanı şeklindeki ifadelerle tanımlanmasının nedeni de bu şekilde açıklanabileceğini aktarır (Yazgan, 2006: 11-13). Bu bağlamda radyonun teknolojik olarak televizyonun öncesi olduğunu ve Türkiye’de yaşanan televizyon deneyiminden önce radyoyla yaşayan bireylerin sosyal olarak televizyonlu günlere bir hazırlık aşaması geçirdiği de söylenebilmektedir.

3.2.2. İTU-TV: Televizyonu Beklerken Deneyimlenenler

Radyo ve sinemanın dünya ile neredeyse paralel zamanlarda gelişim gösterdiği Türkiye’de televizyon yayınlarının başlaması ve yaygınlaşması zaman almış, yurt dışında televizyon yayınlarının başlaması, yurtdışında yaşanan teknik gelişmeler ve televizyonun bireylerin gündelik hayatına girdiğine dair haberler yazılı basından ilgiyle ve merakla izlenmiş, dünyada televizyon yayınlarının yaygınlaştığı bu dönemde Türkiye’de de televizyona yönelik ilgi uyanmaya başlamıştı (İlaslan, 2014: 160).

1930’ların sonunda Türkiye’de televizyonla ilgili ilk gelişme yazılı basında yer almış ve 1937 yılının Ağustos ayında 9. *Yerli Mallar Sergisi*’nde bir televizyon

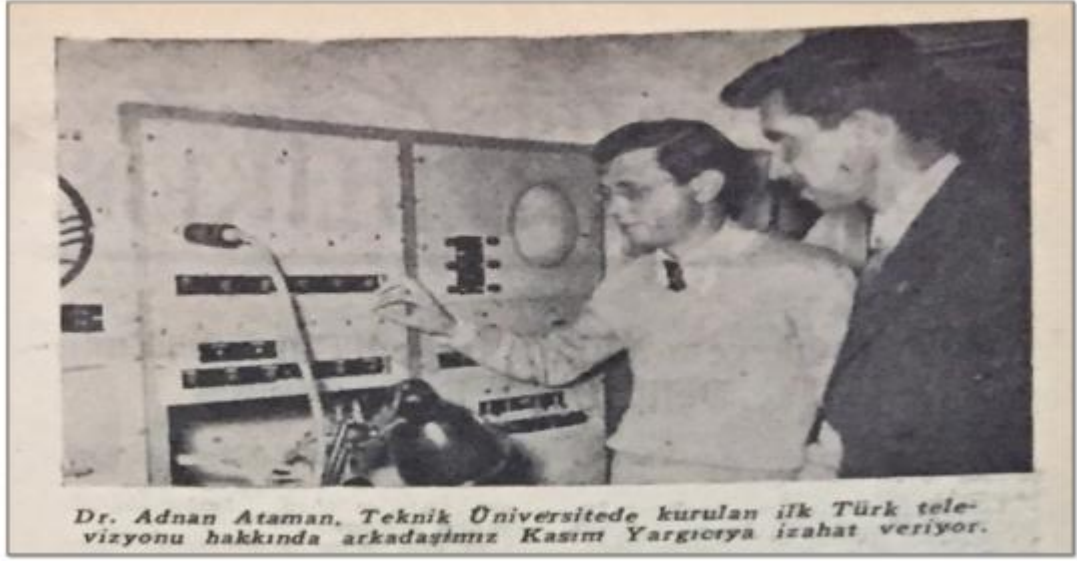
sisteminin tanıtımının olacağını haberi yapılmıştır (Cumhuriyet, 22.07.1937: 2). Türkiye’de, televizyon yayınlarının temellerinin atılması ise İstanbul Teknik Üniversitesi Yüksek Frekans Kürsüsü Şefi Prof. Mustafa Santur’un 1938’de yurtdışı gezisinde televizyonu görüp Türkiye’ye getirme girişimini başlatması ile mümkün olmuştur. 1942 yılında televizyon yayınları yurtdışında deneyimleyen gazeteci ekibinde yer alan Abidin Daver, gezi anılarında televizyondan şöyle bahsetmektedir:

“Atlanta istasyonunda tren beklerken sıkılmadık. Çünkü bu istasyonda garp fen ve tekniğinin en güzel ve en yeni icatlarından biri olan televizyonu seyrederek vakit geçirdik. Televizyona, radyo ile sinemanın izdivacından hâsıl olan bir harikadır denebilir. Televizyon sesleri ve resimleri şimdilik 80 kilometre kadar uzağa naklederek aksettiren bir icattır... bu işle uğraşan mühendisler, televizyonun sinema ve radyonun en büyük rakibi olduğunu, ilerde herkesin şimdi radyo aldığı gibi bir de televizyon olarak evinde sinema seyredebileceğini söylediler” (Turam, 1994: 287; Yanatma, 2002)¹⁸.

Fakülte binasında öğrencilerin televizyon teknolojisini deneyimlemesi amacıyla kurulan laboratuvarlarda çalışmaların ne zaman tamamlanıp televizyon yayınlarının başladığına dair kesin bilgiye sahip olmasak da konuyla ilgili birbiriyle çelişen açıklamalar mevcuttur. Servet Yanatma, Toplumsal Tarih Dergisi’nde yayımlanan makalesinde yayının başladığı tarih olarak 1952’nin Mart ayını, Mahmut Tali Öngören ise 9 Temmuz 1952’yi gösterirken, Kasım Yargıcı’nın Haziran 1953’te Adnan Ataman ile yaptığı röportajda bu akşam ilk yayını yapacağız ifadesi yer almaktadır (Yargıcı, 1953: 9 akt. Altun ve Saraçoğlu, 2006: 117).

---

¹⁸ 1942 yılında, Hüseyin Cahit Yalçın, Ahmet Şükrü Esmer, Zekeriya Sertel, Abidin Daver ve Ahmet Emin Yalman’dan kurulu bir gazeteciler heyeti Amerika’ya çağırılmıştır. Ekipten Abidin Daver’in gezi anılarını gazetede yazı dizisi olarak da yayınlanmıştır.

Görsel 1: Prof. Dr. Adnan ATAMAN Televizyon vericilerini basma tanıtırken¹⁹

İTÜ TV'nin ilk halka açık yayını Nisan 1952'de basın mensuplarının önünde gerçekleşmiş, İTÜ-TV bayrağı ilk kez o yayında dalgalandırılmıştır. Taşkışla'daki televizyon stüdyosundan yapılan yayının ilk kameramanı, Dr. Adnan Ataman, ilk sunucusu ise İTÜ radyosunda spikerlik yapan Fatih Pasiner olmuştur. Televizyonun ilk dekoru biri kahverengi, diğeri gri iki perdeden oluşmuş, ilk yayın günü ekranda Feriha Tunceli, Nebahat Yedibaş, Cevdet Çağla ve Hüseyin Coşar adlı sanatçılar görülmüştür (Kıvanç, 2002: 29; Yanatma, 2002: 53).

İTÜ' den yapılan Türkiye'nin bu ilk televizyon yayınının kimler tarafından izlenebildiği ve ne kadar uzağa ulaştığı konusundaki meraklar o dönemde İstanbul'da televizyon alıcısı olmaması nedeniyle giderilememiştir. Deneme yayınlarının sürdüğü dönemde zaman içinde gerek evlerinde kullanmak gerek satmak amaçlı yurt

---

¹⁹ (Yargıcı, 1953:9)

dışından televizyon alıcısı getirenler İTÜ-TV yayınlarını ilk izleyenler olmuştur (Kıvanç, 2002: 25-27). Türkiye’de ulusal televizyon yayınları başlamadan önce İstanbul’da yaşayan ve televizyon alıcısına sahibi olan bu bireyler İTÜ-TV yayınlarına erişme şansını yakalamışlardı. Katılımcılardan Bahadır Sungur, evinde televizyon alıcısı bulunan amcasını ziyaretinde bu yayınlara tanık olmuş ve bu sihirli kutuyu görüp İTÜ-TV'nin yayınlarından haberdar oluşunu şöyle anlatmıştır:

“... Köyden İstanbul’a amca ziyaretine gittik. Amcamızda o zamanlar üst düzey bir görevde, tabii televizyon olayı başlayınca evinde alıp da kullananlardan biriydi. Biz tabii ki televizyon olayını ilk orada gördük işte. İnceledik falan daha yayın olmadığı halde amcamın bahsettiği şekliyle İstanbul Teknik Üniversitesi’nin bir test yayınıyla başladığını... Yani açık oturum gibi programlardı ama canlıydı. Yani orada bir öğretim görevlisi, ... O iki saatlik programlarda açık oturum programları, işte yani canlı yayınlardı açık ve net söyleyeyim. Fakat bu kadar müzikal şey falan yoktu. İstanbul tanıtımı yapıyorlardı” (Bahadır Sungur).

İTÜ-TV’nin deneme yayınları sürecince İstanbul’da toplamda on alıcının olduğu; dördü İTÜ’de üçü bu işle meşgul olan öğretim üyelerinin evlerinde kalanı da Beyoğlu’nda birkaç mağazanın vitrininde yer aldığı (Yanatma, 2002: 52) bu on alıcı ve bir kameranın Türkiye’deki ilk televizyon yayınının teçhizatlarını oluşturduğu bilinmektedir (Altun ve Saraçoğlu, 2006: 118).

O dönemde İstanbul genelinde yapılan ilk araştırmalarda ise toplam yirmiye yakın alıcının olduğu, yayınların haftada bir gün düzenli hale gelmesiyle bu sayının arttığı görülmüştür. Kısıtlı sayıda bulunan televizyon alıcılarının karşısında onlarca seyirci toplanarak yayınları izlemiştir (Kıvanç, 2002: 26). Kıvanç o günleri şöyle anlatmaktadır:

“Televizyonu olan evlerde kişi sayısı 20-30’dan aşağı düşmezdi, bunu da unutmayın. Benim annem, eşim gidip komşuda beni seyredermiş. Televizyon cihazları kanunen Türkiye’ye girince, vitrinlere de kondu. O dükkânların önü tıklım tıklım olurdu: Bugün kahvelerde nasıl seyrediliyorsa, öyle...” (İTU Dergi, sayı 30: 18).

Teknik Üniversite Televizyonu 1960 yılı Mayıs ayında Türkiye’nin karışık gündeminden nasibini almış ve hem İTU-TV hem de İTU radyosu 2 Mayıs 1960 tarihinde polis müdahalesi ile kapatılmıştır (Kıvanç, 2002: 39). İTU-TV ve radyonun bu suskunluğu 27 Mayıs 1960 askeri harekâtının ardından Ekim ayında şartlı²⁰ son bulmuş, 17 Kasım 1960 itibari ile de normal canlı yayınlara yeniden başlanmıştır. Polis tarafından mühürlenmek televizyon çalışmalarını sekteye uğratmış olsa da yayınlar bir süre sonra eski şekliyle devam etmiştir. O yılların televizyonun İstanbul’daki izleyiciler arasında yaygınlaşmaya başladığı dönemler olduğunu anlatan katılımcılardan Semahat Çelikoyan’ın İTU-TV yayınlarından aklında kalanlar şunlar olmuştur:

1962 yılıydı, arkadaşımın evine hasta ziyaretine gittiğimde odanın bir köşesinde gördüm televizyonu. Televizyonun ne olduğunu biliyordum ama daha önce izleme fırsatım olmamıştı. Açtılar bir baktım ki televizyonda kurbağa görüntüsünden başka bir şey yok. Sonra anladım, üniversite televizyonunun belgesel yayınıymış izlediğimiz, sonra çeşitlendi tabii, her tür programı yaptılar televizyonda.

---

²⁰ İTU-TV ve radyonun 27 Mayıs 1960 askeri harekâtı öncesinde mühürlenmesinin ardından altı aya yakın bir süre yayınlar yapılamamıştır. 10 Ekim 1960’da İTU-TV’nin açılmasına “Devrim’le ilgili filmlerin gösterilmesi” şartı ile izin verilmiş ve yayınlar bir süre haber içerikli film ya da programlar şeklinde devam etmiştir (Kıvanç, 2002: 39).

Aynur Küner de İTÜ-TV yayınları devam ederken ilk kez karşılaşmış televizyonla, ama o dönemde Ankara’da yaşıyormuş ve yayınlardan haberdar değilmiş:

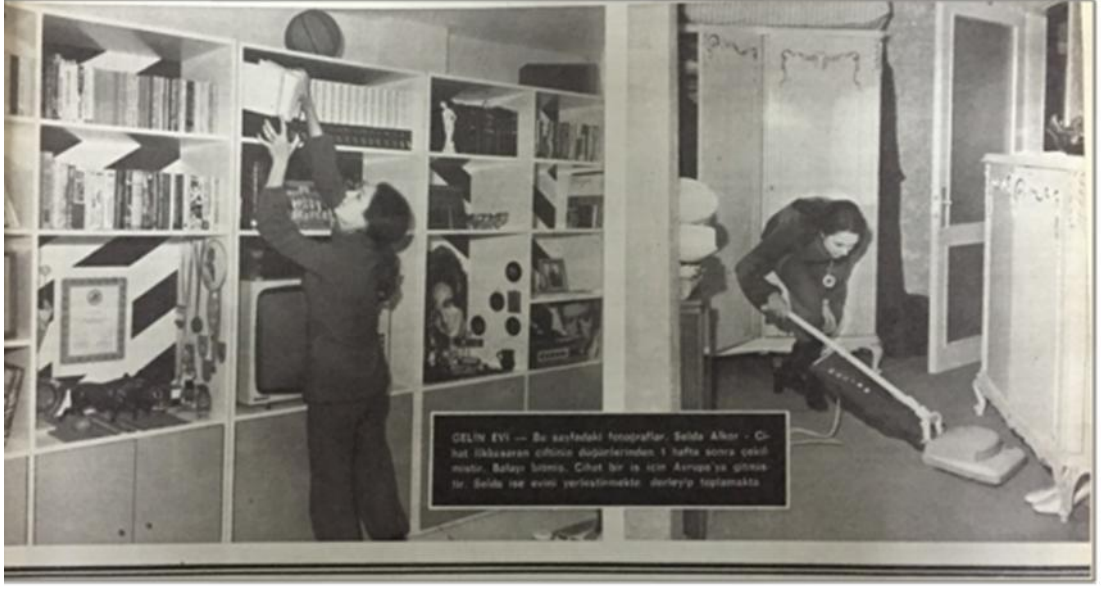
...1962-63 yıllarında, ortaokuldan arkadaşım ile dışçiyeye gittik. Dışçinin bekleme salonunda başköşeye yerleştirilmiş bir alet gördük. Arkadaşım bu aletin ne olduğunu ve ne işe yaradığını biliyormuş. Bunun televizyon olduğunu, dışçin Almanya’dan getirdiğini ve yakında bunun içinde adamların konuşacağını söyledi fakat ben o zamanlar bu habere hiç inanmamıştım.

İTÜ-TV’de yayınlardan sorumlu Adnan Ataman’ın, yapılan televizyon yayınlarının sadece teknik üniversite öğrencilerine eğitim verme amacını taşıması ve yayının gerçekleştiği stüdyonun bir laboratuvar olduğunun unutulmaması gerektiğine inandığını söyleyen Halit Kıvanç, Ataman’ın “*Buraya sanatçı getirmesek de olur, buradaki çocuklar çıksın, lay lay diye şarkı söyleyinler, fark etmez... Ben hocayım, bu da benim ders malzemem*” şeklindeki sözlerini hatırlatarak, hocanın sadece teknik olarak yayınların düzgün olması gerektiğine dair fikrini değiştirmenin zaman aldığını, teknik olarak sorunsuz gerçekleşmesi gereken yayınların içerik olarak da çeşitlenmesi gerektiğini kabul ettirdiklerini ve İTÜ-TV’nin sadece öğrenciler için değil, Türkiye’de gelecek yıllarda yapılacak ulusal televizyon yayınlarında çalışacak televizyoncular için de bir okul olduğuna inandıklarını şu sözleri ile belirtmektedir:

“Biz hocayı yumuşattık, şu fikre yönelttik: Burada yetişecek insanlar, yarın öbür gün Türkiye televizyonlarında görev alacaklar, sadece teknik elemanlardan değil, sanatçılardan, sunuculardan da yararlanması lazım!.. Herkes her şeyi yeni öğreniyordu” (İTÜ Radyo ve TV dergisi, sayı 30: 16-17).

Türkiye'nin teknik anlamda televizyonla tanışması 1952 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Televizyonu (İTÜ-TV) ile olsa da İTÜ-TV İstanbul'da çok sınırlı bir alana yayın yapabilmıştır. Bu kısıtlı alanda takip edilebilen yayınlardan haberdar olan izleyiciler de pek fazla olamamıştı. Aynur Küner, bir akraba ziyaretinden dönen babasının büyük bir kutunun içinde bir cihaz, uzun bir direk ve antenle eve gelmesi ile televizyon sahibi olmalarını anlatırken İstanbul'da izlenen televizyon yayınlarının İstanbul Teknik Üniversitesi'nden yapıldığını duyduklarını anlatmıştır. İstanbul'dan yapılan Teknik Üniversite yayınlarından haberdar olan diğer bir katılımcı ise Nurşen Güllüoğlu, bu yayınlar hakkında bildiklerini anlatmaktadır:

SES dergileri falan alırdık orada oyuncuların artistlerin evlerini falan gösterirlerdi her birinin başköşesinde birer televizyon, ben ona çok şaşardım ortada televizyon yayını yok bu televizyon neyin nesi acaba bunlara özel yayın yapılıyor mu falan gibi bir düşünce geçerdi kafamdan. Meğerse şeymiş yani haftada bir İstanbul Teknik Üniversitesinde deneme yayını yapıyorlmuş sanırım onu seyrediyorlardı veya bilmiyorum süs olsun diye koyuyorlardı ama bana çok ilginç geliyordu.

Görsel 2 :Ses Dergisi, 15 Ocak 1962, Selda Akkor

İTU-TV yayınlarının İstanbul'da sınırlı bölgeye ulaşması nedeniyle diğer illerde yaşayanlar bu yayınları takip edememiş hatta üniversite televizyonunun yayın yaptığından haberdar olmamışlardır. Nurşen Güllüoğlu'nun anılarında bahsettiği gibi İstanbul'da olup bitenden, ünlüler dünyasından haftalık dergiler aracılığı ile haberdar olanlar, ünlülerin hayatlarını takip ederken tesadüfi olarak –eğer o hafta tanıtılan ünlünün evinde varsa- televizyonu görebilmektedirler. SES Dergisi de her hafta ünlüleri evlerinde görüntülemekte ve onların sahnelerdeki hayatları dışında yaşadıkları gündelik rutinleri, okurlarıyla paylaşmaktadır.

İTU-TV'nin ilk yayın dönemlerinde, İstanbul'da yaşayanlar için, programları izlemek isteyenlerin tek şansı Üniversite'nin Gümüşsuyu binasına yerleştirilen televizyon alıcıları iken, 1964-1968 yılları arasında TV alıcısı satın alabilenler evlerinin çatılarına yerleştirdikleri antenler ile Bulgar, Romen ve Yugoslav

televizyonlarının programlarını da izleyebilmişlerdir (Cankaya, 2015: 53; Tuğrul, 1975: 142). Bu dönemde ülkedeki televizyon alıcısı sayısının, İstanbul ve çevresinde 3000, Güney bölgelerimizde 4000 civarında olduğu tahmin edilmektedir. İTU-TV'nin 20-30 kilometre olan yayın alanı sayesinde Şile, Yalova ve Bursa'ya kadar olan alanda televizyon alıcısına sahip olanlar İTU-TV deneme yayınlarını izleyebilmişlerdir. 25 Kasım 1964 tarihli Hürriyet gazetesindeki habere göre, 60'lı yılların ortalarında televizyon alıcısı sayısı beş bin izleyici sayısı ise yaklaşık on bin iken bu sayının 1970 yılında on bin alıcı ve elli-altmış bin televizyon seyircisine ulaşacağı tahmin edilmektedir (Serim, 2007: 34).

Türkiye'de televizyon yayınlarında pek çok ilkin gerçekleştirildiği İTÜ-TV, 24.12.1963 tarih ve 359 sayılı yasada²¹ Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu'nun (TRT) radyo ve televizyon yayınlarının tekeline sahip olmasının ardından 1971'de TRT ile protokol yapmış, stüdyosunu ve cihazlarını kuruma devrederek yayınlarına son vermiştir. (Yanatma, 2002: 56-59; Serim, 2007: 35). 12 Mart 1971 askeri muhtırasıyla İTU-TV'nin, TRT'ye devrinin ardından TRT İstanbul Televizyonu adı altında uzun yıllar program yapımı ve yayınlar devam etmiştir.

İTU-TV yayınları ile Türkiye'de televizyon beklenen bir araca dönüşmüş, üniversite televizyonu, hem çalışanlar ve ekrana çıkan sanatçılar hem de izleyiciler için eğitim niteliğinde olmuştur. İTU-TV'de geçirdiği yıllarda edindiği deneyimleri paylaşan Halit Kıvanç, Teknik Üniversite televizyonu yıllarında yaptıkları her işte eğitim alma ve öğrenme düşüncesini hayata geçirdiklerini anlatırken, Türkiye'nin

---

10 <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/.../kanuntbmmc05501568.pdf>

televizyona dair öğrenecek çok şeyi olduğunu ve İTÜ-TV'nin bu amaca hizmet ettiğini belirtmektedir (İTÜ Vakfı Dergisi sayı 30: 18; Kıvanç, 2002: 47-49).

3.2.3. Ankara'da Televizyonun İlk Günlerine Dair Hatırlananlar

Türkiye'de televizyon yayınlarının başlangıcı olarak kabul edilen İTÜ-TV yayınlarının sürdüğü 60'ların ortalarında Ankara'da televizyon yayınlarının başlayacağına dair haberler yazılı basında yer almış, üniversite yayınlarının televizyona dair oluşturduğu beklenti gazetelerdeki bu haberlerle pekiştirilmiştir. TRT'nin televizyon programlarını hazırlayacak ekibini Almanya'ya eğitime gönderdiği bu yıllarda, yabancı firmalardan Türkiye'ye televizyon vericisi sağlayacağı *Hürriyet* gazetesinin 6 Haziran 1965 tarihli haberinde duyurulmuştur.

Görsel 3: *Hürriyet*, 6 Haziran 1965

Almanya'dan eğitimden dönen TRT ekibinden program müdürü Semih Tuğrul başkanlığında 1966 yılında televizyon stüdyosu olarak hazırlanan Ankara Mithatpaşa Caddesi 47-49 numaralı apartmanın bodrum katında çalışmalar başlamış ve ilk kapalı devre yayını gerçekleştirilmiştir (Gülizar, 2008b: 5-6). Yapılan bu

deneme yayınına dair haber 25 Şubat 1966 tarihli Hürriyet gazetesinden okurlarına duyurulmuş, böylelikle kısa sürede ulusal televizyon yayınlarının başlayacağına dair beklenti giderek artmıştır.

Görsel 4: Hürriyet, 25 Şubat 1966

TRT 1966 yılına kadar sürdürdüğü kapalı devre yayınlarının ardından Ekim 1967'de teknik deneme yayınlarına başlamıştır. Halit Kıvanç TRT'nin televizyon yayınlarına başlama tarihinin kesinleşme anını şöyle anlatmaktadır.

“TRT Yönetim Kurulu Başkanlığı'nı yürüten İsmet Giritli 1966 ve 1967 yıllarında gazetecilerin “Türkiye’de televizyon yayını ne zaman başlayacak” sorusuna o kadar fazla maruz kalmıştır ki “Bu konudaki çalışmalarımızı en kısa sürede tamamlamak üzereyiz” şeklindeki bir kaç yıldır hiç değişmeyen cevabını 1967 yılının sonlarında “gelecek yıl” olarak değiştirmeye karar vermiş fakat cevabı yanlışlıkla “gelecek ay” şeklinde vermiştir. İşte devletin kalkınma planında kesinleştiremediği televizyonun kurulma tarihi bu dil sürçmesiyle 1968 yılı Ocak ayına yetiştirilmiştir (Kıvanç, 2002: 50-51).

TRT'nin televizyon yayınlarını başlatacağı önceden duyurulmuş ve 31 Ocak 1968 akşamı, yayının olacağını haber alanlar 18.30'da televizyon vericilerini açarak beklemiş ve bu sırada yayına giren test diası pür dikkat izlenmiştir (Gülizar, 2008b: 6). TRT Ankara Televizyonun ilk yayın akşamı Halit Kıvanç'ın anılarında şöyle yer bulmaktadır:

Ankara'nın Mithatpaşa Caddesi'nde 47 numaralı binanın bodrum katında bir telaş... Herkes bir şey için koşuşturuyor. Kolay mı? Türkiye yayıncılık tarihinde resmi olarak ilk televizyon yayını başlıyor... Takvimler 1968 yılını gösteriyordu. Aylardan da Ocak. Son günüydü 1968 Ocak ayının. Tarihi şöyle atıyorduk: 31.01.1968 Çarşamba Ankara... Saat 19.15... Türkiye televizyonlarının ilk görüntüsü, ekranda TRT adı görülüyor, 10 dakikalık ilk diadan sonra at üstünde Atatürk'ün heykeli ve ekranın sol alt köşesinde "Ankara Televizyonu" yazısı görülüyor. Ardından ekranda Nuran Emren (Devres) Türkiye'de ilk resmi TV yayının ilk anonsunu yapıyordu: "Burası Üçüncü Bant, Beşinci Kanal'dan deneme yayını yapan Ankara Televizyonu... Sayın seyirciler bugün 31 Ocak 1968, Çarşamba, Ankara'da ilk televizyon yayınına başlıyoruz..." Saat ayarı gong sesinin ardından Nuran Devres bu sefer TRT'nin ilk müdürü Mahmut Tali Öngören'i konuşmasını yapmak üzere anons ediyor. Öngören konuşmasını "TRT olarak size şimdiye kadar 'Sayın dinleyicilerimiz' sıfatınızla hitap ettik. TRT bu akşamdan itibaren görsel olarak da yayına başlamaktadır. Televizyon ekranlarından bundan böyle size 'sayın seyircilerimiz' diye hitap edeceğiz" sözleriyle açmış ardından "Şimdi size bu sıfatınızla hitap ediyorum: İyi akşamlar sayın dinleyicilerimiz..." diyerek tarihi yayının ilk dil sürçmesini yaşamıştı.. Açılış konuşmasının ardından "Devrim Tarihi programı yayınlandı. Programın sonunda radyo dinleyicilerinin alışık olduğu ve televizyon kalbi olarak beklenen "Haberler", yine TRT radyolarının haber spikeri Zafer Cilasun tarafından sunuldu. Haberlerin ardından televizyon tarihinin ilk hava raporu Zeynep Arıdurdu (Esen) tarafından sunulmuştu. Hava raporunu yabancı yapım çizgi film "Kötü Adam ve İnatçı Çiçek" ardından belgesel yayını yapılmış ve 20.50'de

kapanış anonsu ve İstiklal Marşı ile televizyon tarihinin ilk yayını sona ermişti (Kıvanç, 2002: 14-18).

31 Ocak akşamı yapılan Türkiye'nin ilk ulusal televizyon yayınında yaşananlar gazetelere de yansımıştır. Milliyet gazetesinin 2 Şubat 1968 tarihli haberine göre televizyon görevlileri TRT Ankara Televizyonu'nun ysyına başlaması ile sevinç ve telaşı birlikte yaşamıştır.

Görsel 5: Milliyet, 02 Şubat 1968

İlk televizyon yayınları otuz kilometrelik bir alana ulaşacak şekilde haftada üç kez salı, perşembe ve cumartesi akşamları üçer saatlik programlar olarak düşünülmüştü. Yayın Alman hükümetinin hediye ettiği beş kilovatlık bir vericiyle sağlanmıştı (Gülizar, 2008b: 7-8). 31 Ocak 1968 Çarşamba akşamı Ankara'da olanlar televizyonun Türkiye'ye geldiğine tanıklık etmişlerdi.

3.3. Televizyonun Türkiye'de Sosyal Alana Dâhil Olması

Türkiye’de televizyonun sosyal hayata dahil olmasından bahsederken gerek bir araç olarak televizyonla karşılaşma ve onu gündelik hayat pratiklerine dahil etme gerekse bir cihaz olarak televizyonu kullanabilme ve bireylerin cihazla başatme durumları anlatılmaktadır.

3.3.1. Televizyon ile Tanışma ve İlk Yayınların İzlenmesi

Televizyon hatıralarının en can alıcı noktaları televizyon ile karşılaşma hikâyeleridir. Televizyonun gündelik hayata girişinde hatıralarda kalan en önemli anlardan biri olan televizyon ile tanışma büyüü ve unutulmaz bir yere sahiptir. Türkiye’de televizyon yayınlarının başladığı ilk günlere dair aktarılan anekdotlar o ilk televizyonlu günlerin heyecanını yansıtmaktadır. 1970’lerin başında Türkiye, bu zamana kadar hanelerde başköşede tüm ağırlığı ile evin kıymetlisi olarak oturan radyoyu, kardeşi doğunca ihmal edilen büyük çocuk konumuna iten televizyon (Tunç, 2009: 74) ile tanışmıştı.

Türkiye’de bireylerin televizyon ile tanışması, TRT Ankara Televizyonu’nun yayınlarına başlamasından önceki dönemlere denk gelmektedir. Yazılı basından dünyadaki televizyon yayınlarına dair haberlerin ulaşması ve özellikle Türkiye’de televizyonun öncüsü olarak kabul edilen İTU-TV’nin İstanbul’da yayınlarına devam etmesi ve yurtdışından bir bavul içinde gelen televizyon alıcılarının yayınlardan çok önce evlere yerleştirilmesi ile televizyon yayınlarına dair beklentiler giderek artmıştır.

Kullanımı radyo gibi dünya ile eş zamanda olmayan, televizyon denen bu teknolojinin gelişi uzun yıllarca beklenmiş, neye benzeyeceğine dair pek çok şehir efsanesi cihaz kullanıma başlanmadan önce dolaşıma sokulmuştu.

Televizyonu görmeden önce duyuyorduk yani böyle görüntülü bir şey görülecek... (Ali İhsan Akgün)

Televizyon ile karşılaşmadan önce sohbet ederlermiş, televizyonun nasıl bir şey olduğuna dair. Televizyonun içinden insanların konuşacağı bir kutu olduğu hayal edilirmiş. Bu özelliği ile televizyon radyonun görüntülü ve resimli olanı olarak beklenmiş. (Nazlı Doğusoy)

Bir cihaz olarak televizyonun neye benzediği, radyo üzerinden tanımlanmaya çalışılması gerek kendisini önceleyen radyo teknolojisine getirdiği yenilik gerekse de televizyon ile karşılaşma kulaktan kulağa bilgiler ve yurt dışındaki televizyon yayınlarının Türkiye’de yazılı basına yansıyan haberleri ile desteklenmiştir.

Radyo gibi..

Amerikada television çok taammüm etti

Müttehidei Amerikada television radyo kadar taammüm etmektedir. Television her hangi bir hadiseyi ve yahut tiyatro oyununu tel vasıtasile seslerle birlikte diğer bir mahalde göstermek ve işittirmek demektir. Bu hafta Nev York tiyatroları televise edilmek üzere muhtelif oyunlar verecektir.

Bu oyunlar Amerikanın muhtelif şehirlerinde onar kadem murabbadaki perdeler üzerinde görülecek ve aktörlerin sözleri işitilecektir. Televisin en büyük hâdimlerinden Iskoçyalı Mr. Baird Amerikaya gitmiştir.

Bu zat yakında müessesesi tarafından Amerikada haftada 20,000 television cihazı yapılacağını ve senevi istihsalâtın bir milyon cihaz olacağını söylemiştir.

Bu sayede Amerikada television radyo kadar taammüm edecektir.

Görsel 6: Akşam, 22 Ekim 1931

Amerika'da televizyon yayınlarının başladığına dair *Akşam* gazetesinde çıkan 22 Ekim 1931 tarihli haberde televizyonun radyo ve tiyatroya göre getirdiği yenilikler anlatılmıştır.

Görsel 7: Milliyet, 16 Ağustos 1979

Türkiye’de radyo yayınlarının başladığı ve yaygınlaştığı bu yıllarda gazeteci Abidin Daver, yaptığı Amerika gezisinde televizyonu görmüş ve Hollywood anılarını anlattığı *Milliyet* gazetesi yazı dizisinde "Televizyon, radyo ile sinemanın izdivacından hâsıl olan bir harikadır" sözleriyle televizyonu anlatmıştır. Radyo yayınlarının dış dünyayı evlere taşımalarının ardından bir zamanlar içinde insanların yaşadığı düşünülen, üzerine dantel örtüler serilen ve ajansların dinlendiği sihirli kutunun içinde yaşananlara dair merak artmış ve bu teknolojinin görüntülü olanına dair beklentiler gelişmiştir. 50’li yıllarda bireysel çabalarla başlayan, 31 Ekim 1961’de Almanya ve Türkiye arasında imzalanan Türk İşgücü Anlaşması ile yaygınlaşan Türk dış göç hareketi ile önce Almanya’ya sonrasında da İkinci Dünya

Savaşı'ndan sonra hızlı bir kalkınma sürecine giren Batı Avrupa ülkelerine göç eden işçilerin Türkiye'ye dönerken yanlarında getirdikleri radyo ve televizyonlar yayınların olmadığı dönemlerde bile evlerde yer bulmuştur (Kıvanç, 2002: 21). Televizyonla ilk karşılaştığında Iğdır'da olan Nazlı Doğusoy'un televizyonla tanışması bu durumu örneklemektedir:

“İlk televizyonu 6-7 yaşlarında komşumuzun evinde gördüm. Komşunun Almanya'da işçi olan oğlu yıllık izne gelirken getirmişti annesine... Büyük kocaman bir bavuldu. Bavulun içinden çıkarmışlar, salonun başköşesine yerleştirmişlerdi, herkes başına toplanmıştı, televizyonu çalıştırdılar, Rusya yayınlar çıktı, bir şey anlamadığımız halde saatlerce izlemiştik.”

Yurtdışına gidenlerin dönüşte yanlarında getirdikleri televizyon alıcıları evlerde yer buldukça çatılara da antenler yerleştirilmeye başlanmıştı. İnsanlar evlerinin çatılarına kurdukları anten ile henüz Türkiye'de ulusal yayın başlamasa da sınır ülkelerin yayınlarını izleyebilmişlerdir.

Televizyon yayınları ülkemizde yeni başlamışken Girit doğumlu babaannemin Yunanistan'dan gelen televizyon ile İzmir de Yunan kanallarının antenin adalara doğru çevrilerek gayet net izlediğini hatırlıyorum. Özellikle aynı odada yattığımız için benim kanalı ayarlamamı heyecanla beklerdi. Girit'ten gelirken kendisi ile birlikte gelen Girit doğumlu aile çocukları ile Yunancayı da öğrendiğinden bize ara ara ne söylendiğini tercüme ederdi. Öykü bu. Gerçekten üç güne sığan yayın (salı, cumartesi ve pazar) sürecinde başlangıçtan programların bitimine dek izler ve yayın olmayan günlerde ise Yunan televizyonunu ayarlamamı söylerdi. O daha çok dünyanın öbür ucunda neler olduğunu izlerken, bizler de Yunanca alt yazılı yabancı dildeki

dizileri izlerdik. Bu da benim Saint Joseph öncesi bile yabancı dille doğrudan tanışmamı ve sevmemi sağlamıştı (Çağlayan Gökılınç).

“Televizyon, salona getirilen bir masanın üstüne konmuş. Sonra da anten yerleştirilmiş, kerpiç evin çatısına, anten 5m yüksekliğindeymiş. Anten için akılan demir anteni tutmaya yetmeyince tellerle sabitlenmiş anten... Fakat o kadar yüksek olmuş ki yayın kesildiğinde ya da bozulduğunda ağaç dalıyla çevirirlermiş anteni” (Nazlı Doğusoy).

“Almanya'dan eniştem getirmişti televizyonu bizden uzakta oturdukları için biz hep merak ediyorduk işte. Babama ağladık falan bir gün babam bizi götürdü. Bu radyonun yarısı kadar bir alet üzerinde buzlu camı vardı” (Ayşe Alıcı).

Türkiye’de televizyon yayınları başlamadan önce satışları yapılmaya başlanmış, televizyon adı verilen bu cihazın şekli şemali ve kullanımına dair uyarılar, önlemler yazılı basında da sıkça yer bulurken bireyler bu yeni teknolojinin nasıl bir şey olduğuna vakıf olmaya çalışmışlardı.

TELEVİZYONUNUZ VAR MI ? ÖYLEYSE BU TAVSİYELER SİZİN İÇİN...

İnşaat bilet, birgök mesafelerinde tereddüte düşüyorlar. Biz ul-kentlerde bu işleri bilenlerle konuşarak okurlarımıza yararlı olmayı düşünüyoruz.

Amerika'da tam onbir yıl televizyon eğitimi yapmış ve geçirdi müesseselerinde çalışan Teoman Yılmaz bu konuyu size nasıl tavsiyelerde bulunuyor.

“TV cihazı antenle falan kasa ne olur?”

—Bir TV cihazı 3500-4000 TL arasında. Antenlerin fi-yası değişir, 500-650 TL arasında. Ancak antene yük vermek için motor tutmak gerekir. Bu da 1200 TL eder. Kasa kab-lo, direk, ek tevazimat dahil Avrupa anten ve motor 2900 TL, sıni bulur. Anten amplifikatörü 600, ses konvektörü 625 liradır.

İngiliz olarak 8000 lirası mu-kamele bir TV seti buluyor.

—Bütün cihazlar ve TV seti-cilerinin çeşitleri hakkında bil-gi verelimiz.

—Avrupa Hirschmann ve Fu-bu antenleri son paketi olarak-radır. Toplam fiyatları 500 lirası bulur. Yeni üretilen bu Avru-pa ayarı aynı son zamanlarda . Fiyatları da 250-300 TL arasında-da. Alıcılara içinde yerli mon-raj olarak Philips ve Kometler fena değil.

—TV cihazlarından hangi o-lunuyor mu, postahonaya kayıt mecburiyetleri var mı?

—Bugün için boyut her iki sahnede de önemli bu cava-bu veriyoruz. Fakat her halde Radyo gibi yerde TV, olmalı -rinden de vergi istemesektir.

—TV dahi yenilikler, yeni cihazlar nedir?

—Fek büyük yenilikler var diyenem. Ses konvektörleri, voltaj regülöatörleri, anten amp-lifikatörleri ve diğer anten, kullanılan fedyalı angler.

—Televizyon arasında nelerere dikkat edilmelidir?

—İyi bir antenayaklıdır ve televizyonun aklı birisi tara -rinden kurulması gerekir. Tabii,

TV cihazının normal çalışması lazım. Yeni üretilen cihazlar, rca'nın varlığını anten alıcı debite-ri gösterir. İyi bir dışı kılıfı-ge-rektili tabii.

—TV olan ülkeleri sayar -mısın?

—Ortaçağ ülkeleri saymak daha kolay. World Radio - TV mecmuasına göre, TV olmayan ülkeler şunlar:

—Almanistan, Andorra, Bah -rayn, Bolivya, Burma, Tayvan, Grenland, Gine, Laos, Libya, Nepal, Vatikan, Yemen, Viyet-Nam, Bıada da var demir mi, bilmiyorum.

—Televizyonda regülöatör şart mıdır?

—Regülöatör şartı cereya -rindaki voltaj atılma ve yük-seklerini önler. Televizyonun sabit voltajı varada randa mu-hakkak çalışmaz. Bulundu-ğumuz muhitte şebhe şebhe-ke voltajı büyük değişiklikler ya-pıyoruz televizyonumuzda re-gülöatör kullanmak gerekir.

—Amerikan alınıyor bir Televizyon istenir mi kullanı-labilir mi?

—Amerikan Televizyonları-nın istenir mi kullanılması i-n-gin olan Avrupa TV stander-dine göre ayarlanması gerekir -vizeyonda program yazması-ya başlamadan önceki gösterilen daha kolay mıdır ya da?

—Teknik Üniversite Tale-bi vizeyonda program yazması-ya başlamadan önceki gösterilen daha kolay mıdır ya da?

—Teknik Üniversite ve bu -tün Dünya Televizyon istasyon-ları, programı başlatmadan ge-rekli "Test Pattern" denen bu sin-gelli yazımlar Test Patternin üstündeki çizgi ve diğerler te-levizyon vericisinin ve antenle-daki televizyon cihazlarının ayarında kullanılır.

GEÇEN SAYILARIN ÖZETİ

Elhas atıcısının seçtiği adamla evlenmemek için evden kaçan Ona yol gösteren Bob bir hikayedir. Fakat buğular bir kavgaya sonunda derde düşer. Polis karakolundan kurtulan El-ha ve Bob bir arada yaşadıkları görürlük ve yardımları konuşur.

Ben de aynı şeyi düşünüyordum... Bir gece kulübüne yer... İki hafta sonra ayr-ler... Sonra yolda için düşünürüz...

Yeni bir dünya geli-rim... Daha çok in-teraktif...

Görsel 8: TV Radyo Dergisi, 26 Şubat 1969

“İlkokuldayken böyle öğretmen anlatırdı bize bir kutu varmış içinde bütün dünyada olan olaylar görünüyormuş falan diye” (Nurşen Güllüoğlu).

Radyonun Türkiye’de gündelik hayata yerleşmesinin üzerinden çok uzun zaman geçmiş, bireyler kapalı bir kutunun içinden gelen seslere alışmış olsa da televizyon bu seslere bir de görüntü teknolojisinin eklenmesi ile yeniliklerin en sonuncusu olmuştu. Esmâ Naz Çiçek, bu deneyimini şöyle anlatır:

“Teybi, pikabı, telefonu anlamaya başlamıştılar ama bu daha farklı bir şeydi. Kapalı kutunun içinde insanlar konuşuyor, şarkı söylüyor, oynuyor görüntü vardı çünkü. İlk TV ile karşılaşmam 60lı yıllardan önceydi İstanbul’da ailemle gezerken, anne ve babamla, Taksim’de bir fuar vardı, fuarda bir televizyon vardı, akşamları yabancı kanal gösteriyorlardı. ‘58li yıllardı.”

Televizyon yayınları ve televizyon cihazının kendisi ile ilgili yazılı basında açıklamalar yapılmış olsa da cihazla karşılaşma anında yaşanan şaşkınlık ve hayranlık izleyici hatıralarında ortak nokta olarak görülmektedir. Yayınların nasıl yapıldığı, görüntülerin nasıl ekrana yansıdığına dair duyulan merak izleyicilerin televizyonla tanışma dönemlerinde yayınların başlamasından önce cihazı açıp beklemelerine ve izledikleri görüntüleri şaşkınlıkla karşılamalarına sebep olmuştur:

“69 yılındaydı ablamlar televizyon almışlardı. Bizde bu nasıl bir şeymiş diye oraya gittik seyretmeye, ilk defa orda gördük. Bir kapalı kutu” (Elmas Eren).

“Ankara’ya göç ettiğimizde, sanırım televizyon deneme yayınları yeni başlamıştı. Cebeci’de oturuyorduk ve hiçbir komşu evinde ve bizde televizyon yoktu. Televizyonla ilk karşılaşmamız, oturduğumuz sokaktaki berber dükkânında bulunan TV ile oldu. Aklıma yer eden ve inanmakta zorlandığım

ilk görüntüler ise; “Apollo uzay aracıyla aya ilk ayak basan Neil Armstrong ve ekibinin” görüntüleri” (Nemide Hatunoğlu).

Televizyonla ilk karşılaşmada gösterilen tepkilerin merak ve şaşkınlıktan çok farklı şekilde yaşandığı televizyonun “gâvur icadı” olarak görüp ahlak dışı bir şey olarak kabul edildiği ve evlerde olmasının sakıncalı olduğu durumları deneyimleyen Esmâ Naz Çiçek dedesinin eve televizyon alınmasına gösterdiği tepkiyi şöyle anlatmıştır:

Bir de ilk televizyon kurulduğu zaman tepkilerde çok oldu bizde. Benim dedem o yörenin şeyhiydi. Televizyon nedir? İşte haramdır... Gâvur icadıdır neden alıp evine koymuş. Ahlakları bozulur... İşte ahlak dışı bir şey olarak yorumlamaya başladılar.

Televizyona karşı gösterilen bu tepkiler Türkiye’de radyo yayınlarının ilk dönemlerinde radyo için de gösterilmiş içinde adamların konuştuğu bu cihazın evlerde olması “günah” olarak yorumlanmıştır.

Rahmetli babaannem günah diye radyoyu eve sokmak istemiyordu, dayım da bizi çok seviyordu, babam da babaannemin radyoya karşı çıkmaması için dayıları çocuklara hediye bir radyo almış, hediye getirdiğinde ona kızma dedi, radyoyu babam aldı ama dayım almış gibi yaptılar, o vesileyle radyoyla tanıştım (Erdoğan Mol).

Televizyonumuz geldi ama şimdi millet merak ediyor duymuşlar ama ne olduğunu ne işe yaradığını sadece radyo gibi olmadığını biliyorlar. Radyo da ilk geldiği zaman millet çok şey yaptı ki o zaman radyonun olduğu odada gizli görüşmelerini yapmazlardı radyodakiler duyarlar diye. O dönemler yaşandı yani. Teknoloji ile ilk karşılaşıldığı zamanki tepkiler çok farklıydı (Esmâ Naz Çiçek).

Radyonun evlerde olmasına alışıldığı hatta sabah uyanıldığında açılan ve evde gün içinde tüm olup bitene sesiyle eşlik eden bu cihazın akşam yatana kadar kapanmadığı dönemlerin ardından televizyon evlere beklenmedik bir şekilde girmiş yerleşmesi ve kendine alıştırmaları da bir o kadar hızlı olmuştur.

İnsanları bir türlü ikna edemedik biz onları görüyoruz ama onlar bizi görmüyorlar. O sıkıntı vardı. Kaçan oluyordu saklanan oluyordu. Karşısında yemek yemeyen içmeyen oluyordu bak diyordu erkekler var diyordu. Mesela kadınlar bir şey yemezlerdi. Hani bizi görüyorlar diye. Görmüyorlar diyorduk. Görüyor nasıl görmüyor bak gözümün içine bakıyor diyordu kameraya bakınca, eşimin babaannesi. Şakir Öner Günhan vardı o zaman, çok hareketli şarkı söylerdi parmaklarıyla, bilhassa işaret parmaklarıyla. Babaanne onu görmüş kendini toparlamış, bu adam sabahtandır bana parmak sallıyor demiş korkmuş yani(Esma Naz Çiçek).

Televizyonu görünce babaannemiz Vizan anne o yüzünü hemen saklıyordu... dedi bizi seyrediyorlar, gülüyorduk biz de (Cevahir Çiçek, Karakoçan)

Televizyonda izledikleri yayınlara anlam vermeye çalışan izleyicilerin ilk zamanlarda ekranda gördüğü kişilerin de onları görebildikleri düşüncesine kapılmaları *Vizontele* (2001) filmine de konu edilmiştir. Van'ın Gevaş ilçesine 1974 yılında televizyonun kurulmasını anlatan filmde, TRT görevlilerinin bir televizyon alıcısını ilçeye bırakmaları ile belediye başkanı ve ilçenin delisi televizyonu hem kurmaya hem de Gevaş halkına kabul ettirmeye çalışmışlardır. Televizyonun nasıl bir alet olduğunu Gevaş halkına anlatmaya çalışan Belediye Başkanı, *vizontele* dedikleri aletin radyonun resimlisi olduğunu, radyoda Zeki Müren'i dinleyenlerin televizyonda hem dinleyip hem izleyecekleri anlatmış bunun üzerine Zeki Müren de bizi göreceksiniz mi? sorusuyla karşı karşıya kalmıştır. Elazığ Kakaoçan'a televizyonun

kurulmasını anlatan Esmâ Naz Çiçek ve Cevahir Çiçek anılarında Vizontele'den bahsetmekte ve ilçelerine televizyonun kurulmasını ve tıpkı filmdeki gibi belediye başkanı olan evin babasının televizyon vericisini kurmak için verdiği mücadeleden bahsetmektedirler:

“Bizim memlekete 1976 ya da 1977 yılında ilk defa televizyon geldi. O zaman babam yine görevdeydi. Yılmaz Erdoğan'ın vizontele de yaşadıklarının aynısı bizde de yaşandı Yansıtıcılar geldi, bıraktılar dediler böyle yüksek bir yere yerleştireceksiniz. Alıcı nereden çekiyorsa oradan şey yapabilirsiniz diye bırakıp gittiler. Bunlar günlerce haftalarca taşıdılar. En son yüksek bir yer vardı, biz Goman köyü deriz. Köyün üst tarafına götürdüler çekmiyor daha üstüne götürdüler çekmiyor. Artık oradan öteye yol yok dağ taş böyle nasıl gidilecek tepeye oraya kurulsa çekecek ama nasıl gidilecek. Yol yok bir şey yok affedersiniz eşeklerle katırlarla taşındı gitti kuruldu. Haydii elektrik yok orada elektrik direği de yok ee elektrik olmasa da çalışmayacak aynı şekilde mazotla çalışan jeneratör götürdüler” (Esmâ Naz Çiçek).

“Tepeleri kurarken çekmiyordu. Gerek Diyarbakır yüksek olaydı Diyarbakır'ı çekeydi. Yer yer gezdiriyorlardı. O Yılmaz Erdoğan var tiyatrocı. Onun bir filmi vardır Ağrı da'dır Hakkârî'de. Sırtlıyor geziyor oranın belediye başkanlığını yapan bir şahıs Aynen oda bizimkindendir bütün ona benziyor. Yalnız onun hanımı televizyonu gömdü. Ben seyrediyordum. Gömmemiştım”(Cevahir Çiçek).

Televizyon yayınları başlamadan önce cihazla yaşanan bu tanışma anları cihaza dair bilgi edindikten ve yayınlar başladıktan sonra programları izleyebilme ve televizyon alıcısını kurma mücadelesine dönüşmüştür. Televizyon alıcısının evlere yerleşmesinin ardından yapılan en büyük iş ise çatıya anteni kurmak olmuştur.

“Kendi bölgemizde, doğuda, 71-72 yıllarında biz televizyon olayıyla tanıştık çünkü TRT artık bu olayı gerçekleştiriyordu. TRT yavaş yavaş batıdan doğuya doğru vericileri kuruldukça bize de yayınların ulaşacağı söylendi tabi bu birden bire yayılınca bir televizyon alma furyası başladı. Yani o siyah beyaz televizyonlar mağazalarda böyle yığınak halinde oluyor akşama kadar kalmıyor. aldık biz de eve götürdük tabi bunun kuruluşu ile alakadar olarak o zaman tabi insanlar bu kadar bilgili değil işte kabloyu buraya takacağız yukarda bir anten olacak onun yönünü bulacaksınız. Ondan sonra televizyon yayını olacak. Tabi ki onu kurduktan sonra esas iş o yönü bulmaya geliyordu. Tabi bizde böyle apartmanlar olayı olmayınca etraf açık oluyordu. Anten kuruluyordu saatlerce üç aktarmadan işte biri çatıda olurdu biri kapıda olurdu biri içerde olurdu biri bilmem nerede ilk ayarlamada bulamıyorsanız, tabi bulanlar oluyor daha güçlü vericilerle yani güçlü verici dediğim onun bir damda alıcısı altta bir kutucuğu, yani o cihazlarla biraz şey daha iyi görüntü alınıyordu” (Bahadır Sungur).

Anten, Türkiye’de televizyonlu günlerin başlangıcında yayın ile eş anlamda kullanılıyordu. Çatısında anten olan evde televizyon alıcısı olduğu ve yayınların izlendiği anlaşılmaktaydı. Televizyon sahipliğinin yaygınlaşmadığı ve herkesin televizyona ulaşamadığı dönemlerde yayınları takip etmek isteyenler bir evde televizyon olup olmadığını çatıdaki antenden anlamaktaydı. Aynur Küner, çatılarındaki anteni görüp televizyon yayınlarını takip etmek için evi dolduran insanlardan kendilerine yer kalmayışını anlatmıştır:

“Babam eve televizyon aldıktan sonra yayın akşamları ev öyle kalabalık olurdu ki biz kendimize yer bulamazdık. Bir gün işten geldim eve giremedim çünkü evin önü televizyon izlemeye gelen misafirlerin ayakkabıları ile doluydu Bir de yabancı 17-18 yaşlarında bir genç eve girmeye çalışıyordu, sordum, kimsin, bizi nereden tanıyorsun diye, genç bizi tanımadığını, çatıdaki antenleri görüp televizyon izlemeye geldiğini söyledi” (Aynur Küner).

Apartmanların çok yaygın olmadığı büyük şehirlerin mahallelerinde oluşan yeni görüntü çatılarında antenler olan gecekondular olmuş, antenlerin yönünü düzeltmek de yayın saatinden hemen önce yapılması zorunlu bir işe dönüşmüştür. Gazetelerde televizyon yayınlarını izleyebilmek için çatılarına kurdukları antenlerin yönleri ile uğraşan izleyicilerin görüntüleri yer almaktadır.

Görsel 9: Ses Dergisi, 18 Eylül 1971

Her yayın gününde evdeki erkekler kaliteli ve net görüntü alabilmek için kendilerini çatıya atıp antenleri çevirip ekrandakilerden gelen komutlara göre karıncalı ve karlı görüntüye çare bulmaya çalışmışlardır. Her yayın günü öncesinde ekrandaki görüntü karlı ise evdeki erkeklerin çatıya anten düzeltmeye çıkmasının yayın saatlerinin rutini haline gelişi, erken dönem televizyon hatıralarında da yer bulmaktadır:

“Ailenin erkekleri yayın saatinden önce dama çıkıp antenleri çevirdiği hele de takip edilen ve çok tutulan bir film veya dizi saatinde bazı gençlerin evlerin damlarında dizi boyunca kalıp anteni tuttuğu, mahallede birçok kişinin çatılarda “döndür döndür”, “biraz daha çevir”, “hala karlı”, “kal öyle” şeklinde evde çatıya doğru seslenmelerinin eskilerde sokak satıcılarının “bozacuuuu” diye bağırmaclarını bastırıldığını hatırlıyorum” (Muammer Yeşilkaya).

3.3.2. Bir Cihaz Olarak Televizyona Alışma: Televizyonun Kullanımı, Bakımı ve Tamiri

Televizyon alıcısının hanelere girmesi ile bakım ve tamirat meselesi de ortaya çıkmıştır; bir televizyon alıcısının kurulması, regülatöre bağlanması ve en önemlisi antenin çatıya monte edilmesi işleri başlı başına uzmanlık gerektirse de televizyon cihazının henüz yaygınlaşmadığı ilk dönemlerde televizyon tamirciliği de bir meslek olarak var olmamıştı. Radyo ve elektrikli aletlerin tamirinden anlayan kişiler çok geçmeden televizyon alıcısını kurma, anteni yerleştirme ve televizyon ile ilgili sorunları çözmek görevini de üstlenmişlerdir. Evin en kıymetlisi olan televizyonun bozulması halinde ortaya çıkacak sorunları çözebilen bu elektrik teknisyenleri haliyle televizyon müptelalarının gözünde çok önemli bir yere sahip olmuş hatta kendilerine “televizyon mühendisi” ünvanı verilmiştir.

Televizyon sahiplerinin cihazla ilgili karşılaşılabileceği durumlar ve bu durumlarda yapılacak işlemler gazete ve dergilerde görseller eşliğinde anlatılırken, televizyonun bozulmaması için alınacak tedbirlere de yer verilmiştir. Bu uyarıların başında televizyon antenin kurulumu vardır. Antenin çatıya kurulduktan sonra doğru yönde çevrilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

“Televizyon en güzel yere kondu... Şimdi televizyon altlığı alındı, yükseltici mutlaka gerekiyordu birde o konurdu. Ondan sonra bu voltajı düzenleyici alet her televizyon masasında bu üçü olurdu sonra da esas iş anten tepesinde ondan sonra birde işte yukarıda olur. Anten düzeltme olayları vardır. Ona da şahit olursunuz. Sağa çevir! Çevirdim oldu mu yookk, karıncalı. Sola çevir! Şentepeye çevir buradan. Şentepeye... (Nurşen Güllüoğlu)

Net bir görüntü için

ANTEN İNİŞ BORUSU KULLANINIZ

KIRILMAZ, EZİLMEZ, YANMAZ ve YEKPARE
OLDUĞUNDAN

- ★ Alıcınızdaki titreşimleri önler.
- ★ Resimlerdeki gölgeleri giderir.
- ★ Siyah - beyaz tezaini arttırarak,
resmin daha net görünmesini sağlar.
- ★ Ses zayıflığını düzeltir.
- ★ Anten iniş telini harici tesirlerden korur.
- ★ Madeni cisimlerden müteessir olmaz.

AVRUPANIN KULLANDIĞI, TELEVİZYON ANTEN
İNİŞ BORUSUDUR.

Dış çap	İç çap	İzole kalınlığı
20 mm.	16 mm.	2 mm.
25 mm.	20 mm.	2,5 mm.

25 - 50 metrelik turuncu renkli
kangallar halindedir.

ANTEN İNİŞ BORUSU, ANKAŞTRA VE
SİVA ÜSTÜ OLARAK KULLANILIR.

Görsel 10: Kendi Kendine Televizyon Nasıl Çalışır

Televizyonunuz Var mı? Öyleyse bu tavsiyeler sizin için

PAHALI ANTENLER GEREKSİZ
Evinizde bir televizyon alıcısı varsa yabancı TV. istasyonların sayısında - çoğalmış diye 'çok in pahalı, montajı mu -azzam bir antene ihtiyacımız olduğunu sanıyorsunuz.
Teknik Üniversite Televizyonunu yük -lenleri yöneten Prof. Adnan Ataman, İstanbul'da Fındıklı'da oturmaktadır

ve evindeki TV. alıcısından hiç bir yabancı istasyonu seyrederememekte -dir. Profesöre göre, bu durumda, an -tenin hiç bir rolü yoktur.
SADECE YÖNÜ BULUNUZ
Ülkemizdeki en yetkili Televiz -yon uzmanlarından biri olan prof. -ör Ataman, 'yabın yüksek sınıfların -den birinde bulunan herhangi bir a -

licinin yabancı TV. yayınlara zaten tesadüfen olduğunu belirtmekte, basit bir antenle de bu sonucu alınabile -ceğini söylemektedir. Çünkü antenin sadece istasyonu bulduğu yöne dönük olması yeter. Türkiye'den yay -ınların "evlanabilen" yabancı ista -yonların yönü ise bellidir. Antenizi o yöne dönük kurunuz ve bekle -meğe başlarsınız.

TV. YAYINLARININ ULAŞTIĞI YER
Teknik yönden, en yakın yabancı ül -ke olan Bulgaristan'ın TV. yayını o -rının bile bize ulaşmasını gerekir.
Bu TV. yayınının kaç kilometre uzak -lığa erişebileceği şöyle hesaplanır :
Diyelim ki bir TV. istasyonunun an -ten yüksekliği 100 metredir. (bu gün 250 metre yüksekliği kadar ulaşan

antena var). Bu yüksekliğin kare kökü (yani 10) 4'le çarpılınca, yayı -nın kaç kilometreye ulaşabileceği hesaplanabilmektedir. 100 metre an -tenli bir istasyonun yayını 40 kilo -metreye ulaşabilir.
DAĞLIK BÖLGELER
Dağlık bir bölgede, bu 40 veya 50 ki -lonetre uzaklık içindeki her yenden de yayın izlenemez.

Yukarıdaki şekilde TV. istasyonu (A) ve (B) bölgelerinde dinlenememekte, sadece kurumuz bölgelerde izle -nabilmektedir.
ÖYLEYSE, BİR TV. YAYINI NASIL DAHA UZAK YERLERE ULAŞABİLİR?
Bu sorunun ve TV. ile ilgili diğer soruların cevaplarını her hafta Rad -yo - TV'de bulacaksınız. Öğrenmek istediğiniz her şeyi bize sorabilirsiniz.

Görsel 11: Radyo TV Dergisi, 20 Kasım 1968

Sadece iyi bir cihazla iş bitmez l..

Televizyonda net resim almak için iyi bir anten şarttır!

Avrupa normlarına göre imal edilen ve 16 elemanlı olan Türkeli televizyon antenleri, kaplamalıdır. Paslanıp çürümez. Çok sağlamdır, fırtınalara dayanır. Ayrıca antenler için hususî kablolar ve 6 metrelik alüminyum direkler mevcuttur.

Televizyonda iyi netice alabilmek için, montajın hassas cihazlarla ölçülerek yapılması lâzımdır. Modern cihazlarla teçhiz edilmiş olan montaj servisimiz emrinize amadedir.

TURKELİ TELEVİZYON ANTENLERİ

İstanbul : Bankalar Cad, Karaköy, Tel : 44 47 47
Ankara : Karanfil Sok. 24/5, Bakanlıklar, Tel : 12 18 91

Görsel 12: 15 Ocak 1969, Radyo TV Dergisi

Televizyon alıcılarının evlerde yaygınlaşması ile cihazların tamir ve bakımları da dikkat edilmesi gereken unsurlar arasında yer almıştır. Gazete ve dergilerde reklamlarına sıkça rastlanan ithal ürünler halk tarafından tercih edilip evdeki televizyonlarını markalarına göre yarıştıran izleyicilerin sayısı çok olsa da yabancı marka ürünler yerine yerli üretim televizyonların tercih edilmesine yönelik uyarılar da yapılmıştır. Türkiye Elektronik Cihaz İmalatçıları Derneği, 1 Mayıs 1972 tarihli Milliyet Gazetesi'ne yerli üretim televizyon satışlarını teşvik edici ilanlar vermiştir. Derneğin verdiği ilanda yerli üretim televizyonların tercih edilmesi, bu televizyonların tamirinin daha kolay olduğu ve yedek parça sıkıntısı yaşanmayacağı aksi durumda alıcıların en ufak bir arızada sorunlarla karşılaşabileceği belirtilmekte, yerli üretim televizyonların garantili olduğu vurgulanmaktadır (Milliyet, 01.05.1972:5).

Televizyon üretimi ve fiyatlar

10 BÜYÜK FIRMA
3 MİLYARLIK TELEVİZYON
PIYASASI İÇİN SAVAŞIYOR

- Televizyon savaşını asıl yabancı firmalar körüklüyor. 19 çeşit televizyonun 10'unu Alman, 5'i Japon 3'ü Hollanda biri de İngiliz firmalarının lisanslarını taşıyor..
- Televizyon üretimi son birkaç yıl içinde görülmemiş bir hızla arttı. Üretim 1972 yılında 40 binken, 1974'de 300 bine çıktı. Bu yıl sonunda üretim 500 bin bulacak.
- 1972 yılında ülkemizde satılan televizyon markası 3'ü geçmezken şimdi 19 değişik marka televizyon yapan 10 büyük firma var!

Necati DOĞRU

TÜRKİYE'DE YAPILAN TELEVİZYONLAR HANGİ ÜLKENİN LİSANSINI TAŞIYOR?

Televizyonun cinsi	Lisans aldığı ülke
Saba	Alman
Nevtron	Alman
Grundig	Alman
Shaub—Lorenz	Alman
Telefunken	Alman
Körting	Alman
Northmende	Alman
Arçelik	Alman
Beko	Alman
Plaupunt	Alman
Nasyonel	Japon
Zetina	Japon
Tonberg	Japon
Atlas	Japon
AEG	Japon
Philips	Hollanda
Vega	Hollanda
Delta	Hollanda
Rank	İngiliz

Görsel 13: Radyo Televizyon Dergisi, 22 Haziran 1975

Eve alınacak televizyonun markası ile ilgili seçim yapıldıktan sonra sıra televizyonun bakımına gelmektedir. Evdeki kadınların sorumluluğunda olan bu konu cihazın hem temiz olması hem de korunmasını içerdiği için dikkat ve titizlik gerektirmiştir.

“Her zamanki ev temizliği akşamları eve gelen misafirler için daha da dikkatli yapılmaya başlanmıştı, yalnız tüm evi biz temizlerken televizyonun tozunu annem alırdı, özenle kendi yapardı bu işi, televizyona bir zarar gelmesin diye. (Feray Polat).

Televizyonun tozunu alma işi ne kadar titizlik gerektiriyorsa, cihazın kapalı iken bakımı da o kadar önemliydi. Eve geldiği gün hemen dantel örtüler ile süslenen bu cihazlar için özel olarak dikilen ve sadece yayın saatlerinde üstünden alınan örtüler, evin kıymetlisini koruyan çadır niteliğindedi.

“Komşunun biri mavi bir örtü dikmişti terziydi, tamamen televizyonu tamamen kapatan bir örtüydü bu tepeden pileli olarak iniyor üzeri papatyalar işli bir örtü, özel olarak televizyon için dikilen. Her gün törenle başlama saatinden önce açılır örtü katlanır bir kenara konulur akşam bitince o örtü tekrar kapatılır. Yani televizyon evin içinde kullanılan bir teknik aletten ziyade çok özen gösterilmesi gereken bir aile bireyi gibi falandı. Yani neredeyse önüne 3 öğün yemek konulacak, banyo yaptırılacak haftanın biri falan o tarz bir şey haline dönüşmüştü evin en kıymetli aletiydi... üstüne örtü örtülerek tozlanmasının önüne geçilir” (Nurşen Güllüoğlu).

“Televizyonumuz Grundigdi, pembe bir örtüsü vardı. Benim annem de çok titizdi televizyon bitince toz konmasın diye pembe örtüyü üstüne geçirirdi” (Mukaddes Candemir).

Televizyonların tüplü olması onların her an patlayabileceği tehlikesini de yaratmıştı. Böylelikle televizyonların bakımından tozdan korumak kadar ekrana su sıçratmamak da alınması gereken önemler arasında yer almıştır.

Televizyona su gelecek ekran patlayacak diye korkuluyordu. Hatta ekran patlamasın diye önüne mavi veya yeşil mika gibi bir şeyden ekranın üstüne geçirdik. Sebebine gelince hatunun birisi sevdiği bir insanı öpmek için televizyona yaklaşınca, Zeki Müren konser verirken, dudağını ekrana yaklaştırırken ekran sudan patlamış. Bize bunu anlatmışlardı, Televizyon patlayabilir diye. Bunun üzerine mavi ve ya yeşil koruyucu taktık. Her evde vardı o ekran koruyucu (Şükriye Karaasman).

3.4. Televizyon İzleme Alanları

31 Ocak 1968 Çarşamba akşamı Ankara'da olanlar televizyonun Türkiye'ye geldiğine tanıklık etmişlerdir. Fakat herkesin evinde televizyon alıcısı olmaması nedeniyle, televizyonu olmayanlar için yayınları izlemenin yolu ya televizyonu olan birilerinin evlerine misafir olmaktan ya da dışarıda mağaza vitrinin önünde beklemekten geçmiştir. Televizyon yayınlarının başladığı dönemde herkesin televizyon sahibi olamaması bireyleri yayınları izlemekten alı koyamamış, izleyiciler nerde televizyon vericisi bulurlarsa yayın gün akşamlarını orada geçirmişlerdir.

3.4.1. Kamusal alanlar; Vitrinler, Meydanlar, Mahalle Dükkânları

Türkiye'de İstanbul'da kısıtlı alana yayın yapan ve televizyonun miladı olarak kabul edilen İTU-TV'nin ilk döneminde televizyon sahibi olmak yaygın olmadığından kamusal alanlar, meydanlar ve üniversitenin konferans salonları, buralara yerleştirilen televizyon vericileri sayesinde da takip etmişlerdir. Yayınların

izlenebilmesi için vericilerin yerleştirileceği mekânlar yayın günü öncesinde duyurulmuştur. Bu duyurulardan biri de gazetesinde yapılan tarihli haberdir.

Görsel 14: Milliyet, 7 Şubat 1958

31 Ocak 1968 akşamı ise yine, Türkiye'de ulusal televizyon yayınlarını izlemek isteyen ilk televizyon izleyicileri çok soğuk bir kış gecesinde saatlerce ayakta durmak zorunda kalmışlar, vitrininde televizyon olan mağazaların önü bu tarihi anlara tanık olmak isteyen insanlarla dolmuştur. Nemide Hatunoğlu Türkiye'nin ilk ulusal televizyon yayınlarını izlemek için mahalle dükkânlarından faydalanan izleyicilerdendir.

“Ankara’ya göç ettiğimizde, sanırım televizyon deneme yayınları yeni başlamıştı. Cebeci’de oturuyorduk ve hiçbir komşu evinde ve bizde televizyon yoktu. Televizyonla ilk karşılaşmamız, oturduğumuz sokaktaki berber

dükânında bulunan TV ile oldu. Aklıma yer eden ve inanmakta zorlandığım ilk görüntüler ise; “Apollo uzay aracıyla aya ilk ayak basan Neil Armstrong ve ekibinin” görüntüleri.” (Nemide Hatunoğlu)

Olgunlar Sokak'ta Seyran Bağları'nda. beyaz eşya, elektronik malzemeleri falan satan büyükçe bir dükân vardı. O da vitrine koydu bir televizyon genellikle o zaman bütün vitrinlerde vardı. Gelen geçen orada birikir seyredirdi, biz de dükkanın üst katında oturan halamlara gittiğimizde önünde eğlenirdik dükkanın televizyon seyretmek için (Nurşen Güllüoğlu).

Kamusal alanların, beyaz eşya dükânlarının ve kahvehanelerin televizyon izleyicileri için yayın saatlerinde ziyaret ettikleri mekânlar haline gelişi, mahalle esnaflarının dükânlarını televizyon izleme alanlarına dönüştürmüştür. Bu durumun örneklerini *Ses Dergisi* ve *Hürriyet* gazetesinde haber yapılmıştır.

Görsel 15: Ses Dergisi, 18 Haziran 1971

“Kimi aldı kimi alamadı televizyonu, bizim evde yokken kahvenin camına yaslanırdık, giremezdik içine adamların yeri ydi orası biz girmezdik.. kahvede televizyon vardı camından izlemeye çalışırdık programları” (Sıdıka Dural).

Görsel 16: Hürriyet, 19 Ocak 1968

3.4.2. Ev Ortamı

Yayınlarnın Türkiye çapında izlenebilir olmasından diğeri bir değışle ulusal televizyon yayınlarnın başlamasından çok önce, televizyon yayınlarnın henüz TRT Ankara televizyonu tarafından gerçekleştirildiğı 1970 yılının ilk aylarında, televizyon izleme alışkanlığı gündelik pratikler arasına yerleşmiş, televizyon izleyicileri için yeni kavramlar üretilir hale gelmiştir. Yayınların başlamasından

sonra ise ülkedeki kentleşme süreci farklı düzeylerde yol aldığı için, örneğin, suret yasağı gibi bir dinsel inansın televizyondaki canlı görüntülerin evin içinde yer almasına karşı bazı zorluklar ortaya çıkmış ve televizyon alıcısı herkesin evine girememiştir. Televizyon alıcısına sahip olamayanlar ve yayınları izlemek için dışarıda mağaza önlerinde beklemek de istemeyenler ise televizyon sahibi olan yakınlarına misafir olmuşlardır. Hali vakti yerinde olup komşularından, ahbablarından önce televizyon almış olan aileler; bu yeniliğin öncüsü olma gururunu yaşadılarsa da evlerinde ayaklarını uzatıp rahatça televizyon seyredememiş, çünkü televizyon ile akşam oturmalarının niteliği hızla değişmiştir (Tunç, 2009: 76).

Televizyondan önce aileler arasında gerçekleşen nazik akşam ziyaretleri, ortak konuların konuşulduğu sohbetler ve bu ziyaretlerin gerçekleşmesi için en önemli koşul olan ailenin müsait olması geçerliliğini televizyon yayınlarının başlaması ile yitirmiştir. Herkesten önce televizyon sahibi olma şansını bulan ailelerin evleri sinema salonlarına dönmüş, bu evlere yapılan akşam ziyaretlerinin tek gayesi televizyon yayınlarını takip etmek olmuştur. Televizyonun başköşeye yerleştiği evler tanıdık tanımadık izleyicilerle dolmuş, yayınlarının ilk yıllarında televizyonu olmayanlar, dostuna, ahbabına, akrabasına, arkadaşına, komşusuna hatta ailece görüşmediği apartmanda gördüğünde ise zoraki selamlaştığı komşusuna sadece yayınların olduğu akşamlar misafir gidenlere isim takılmıştır: “Telesafir”. Takılan bu isme dair yazılı basında çıkan haberlerden bir örnek 30. Ocak 1970 tarihli Milliyet gazetesinde yer almıştır.

Görsel 17: Milliyet, 30.01.1970

Televizyon sahibi olmanın zor olduğu televizyonun ilk dönemlerinde, evinde televizyon alıcısı olanlara televizyon izleme amaçlı misafir gidenlere *telesafir* denmiştir. Bu deymi Halit Kıvanç, sunuculuğunu yaptığı "Bildiklerimiz, Gördüklerimiz, Duyduklarımız" adlı yarışma programında ilk kez kullanmıştı. Bu ifadenin ilk hali olan *telemisafirlik* televizyonu olmayanların televizyonu olanlara misafirliğe gidişini anlatan bir kalıp olarak kullanıma sokulmuştur. Halit Kıvanç da bu ifadeyi dile yerleşecek bir şekil verip *telesafir* ifadesini kullanmıştır. Böylelikle evinde televizyon olmayıp yayın yapılan akşamlar, evinde televizyon bulunanlara misafir gidenler *telesafir* olarak adlandırılmışlardır. Telesafirlerin yayın akşamları televizyon izlemeye gittikleri evlerde yaşananları Halit Kıvanç anlatmaktadır:

“Televizyon alıcısının başköşeye yerleştiği evlerde yayın olduğu akşamlar kapı çalınır ve ‘Ayyyy sizi ne çok özlemiştik, ama kısmet bugüneymiş... Aaaa televizyon mu var bu gece’ diye sarılıp öpüşmeler başlardı. Bu rastlantılar

uzun süre böyle devam etti, televizyonu olmayanlar, ahabplarına, arkadaşlarına, komşularına, ailece görüştüğü ya da görüşmediği, hatta tanımadığı evlere televizyon izlemek amacıyla misafir oldular” (Kıvanç, 2002: 11-13).

Bu telesafirliği deneyimleyen bireylerden en çok sıkıntı çekenler ise evinde televizyon alıcısı olan ev sahipleri olmuştur. İple çekilen yayın akşamları evi dolduran telesafirlerden kendilerine oturacak yer bile bulamayan ev halkı merakla bekledikleri yayınları ya izleyememiş ya da kendi evlerinde kalabalığın içinde kendilerine bir yer bulmak zorunda kalmışlardır. Oturdıkları yerlerde diğer hanelerden daha önce televizyon sahibi olma şansına erişen Ünal Dural ve Esmâ Naz Çiçek, telesafirlerle dolu evlerinde yayın akşamlarını şöyle anlatmaktadırlar:

“Yayın saatine yakın ev dolmaya başladığı, tüm mahalle bizde, tanıyan tanımayan anteni gören gelirdi, herkes programları takip eder, izledikleri dizileri kaçırmamak için yayın başlamadan gelirlerdi, salondaki sarı koltuklara sıkıştırlar koltuklarda yer kalmayınca halının üstüne dizilirlerdi. Ev tıklım tıklım olur, bırakın oturmayı salonda adım atacak yer kalmazdı” (Ünal Dural).

“İlk televizyon yayını Goman’ın tepesine kurulan yansıtıcıyla başladı. Ve Karakoçan’da yansıtıcının kurulmasıyla birlikte tek televizyon olan ev bizimki olduğu için sanki yayınlar bizim evden yapılıyordu. Yayın olduğu akşamlar 19.00 - 24.00 saatleri arasında yayınlar bizim evde izlenirdi. Yayın saatinden önce toplanan kalabalık İstiklal marşı ile açılan yayının yine İstiklal marşı kapanmasına kadar gitmiyorlardı”. (Esmâ Naz Çiçek)

Halit Kıvanç *telesafir* deyimini kullandıktan sonra aldığı bir izleyici mektubunu şöyle anlatmaktadır:

Telesafirlerden gelen mektupların birinde şu satırlar yazıyordu. "Halit Kıvanç, televizyonda her hafta Telesafirlerle ilgili espiriler yapıyor. Önce hepimiz gülüyorduk. Ama artık hafiften mahcup olmaya başladık. Eskisi kadar rahat gidemiyoruz Telesafirliğe, utanıyoruz... Tabii düşününce bulduk: Her televizyon gecesinde ev sahiplerini onca ikrama mecbur ediyoruz. Üstelik başka zaman gitmeyi düşünmediğimiz komşulara, ahabalara sırf televizyon için gittiğimizi de fark ettik. Kıvanç bu deyimini pek kullanmasın da. Unutturalım. Yeniden gitmeye başlayalım." (Kıvanç, 2002: 13).

Yayın akşamları evlerinde telesafirleri ağırlamaktan şikâyetçi ev sahiplerinin yanı sıra yayınları izlemeye giden telesafirlerin de bu türden sıkıntıları olmuştur. Televizyon izlemeye giderken çekinip sıkılanlar bu ziyaretlerini ellerinde bir şey götürerek yapmaya başlamış ve ev sahiplerine verdikleri rahatsızlık nedeniyle kendilerini affettirmeye çalışmışlardır:

"Ekonomik durumu bizden daha iyi olan komşularımızın evine televizyon izlemeye giderdik. Çocuktuk, hem yayınları izlemek istiyorduk, hem de çekiniyorduk giderken. Yine çocuk aklımızla bulmuştuk çareyi, bir avuç kıymayla gittik televizyon izlemeye bir akşam, hiçbir şeye yetmeyecek kadar azdı kıyma ama biz minnetimizi göstermiştik ev sahibine" (Mebrur Hatunoğlu).

Telesafirler ev sahiplerine verdikleri rahatsızlığın farkında olsalar da bu tür ziyaretler onların televizyon yayınlarını takip etmek için tek şansları olmuştur ve gittikleri evin sahiplerinin de bu duruma ses çıkarmamasını o dönemlerde toplu yaşama geleneğine bağlamışlardır:

Bizim apartmanda ilk televizyon alındı, üst katta oturan 10 çocuklu bir komşumuz vardı işte 3'ü 4'ü evliydi geri kalan hepsi o küçük küçük dairede sığıyorlardı... Bir ara bir dönem baya maddi açıdan iyi hale geldiler ve bir

adet televizyonları oldu. Allah mahalle, apartman bayram etti. Komşu televizyon aldı, bir bekâr iki tane kızları vardı yetişkin, garibin temizlik yaparlar bütün gün evi temizlerler, çok da titizlerdi. Akşam oldu mu biz mahallecek doluşuruz, televizyon açılır hepimiz yerlere otururuz, sığanlar koltuklara, kanepelere sığmayanlar yerlere açılır televizyon ya bir acıyın adamlara değil mi; belki yorgunlar belki yatacaklar belki uykuları var belki yalnız kalmak istiyorlar belki çocukları ders çalışacak. Yok, bir şey ya onlar da hiç itiraz etmezlerdi... çok ilginç bir şey bilmiyorum bizim apartman gerçekten komünal bir apartmandı zaten her şey ortak yapılırdı ama yani bunu telesafir olarıktan literatüre girdiğine göre muhtemelen o yıllarda hemen hemen bütün evlerde böyle bir şey oluyormuş. Böyle mest bir şekilde seyrederdik sonra neyse bizim katta bir komşu daha televizyon aldı da onlar birazcık rahatladı öyle olunca bir kısım oraya yayıldık (Nurşen Güllüoğlu).

Yayın akşamı televizyon sahibi bireylerin evlerini doldurup, yayınları hep birlikte izleme alışkanlığına 18 Eylül 1971 Ses dergisinde de yer verilmiş, televizyon izlemek amacıyla yapılan misafirlğe ve telesafirlerin ev sahibiyle birlikte televizyon izleme rutinlerinin yaşandığı İstanbul'un Fatih ilçesinde bir ev örnek gösterilmiştir.

Görsel 18: Ses Dergisi, 18 Eylül 1971

Televizyon sahipliğinin yaygınlaşmadığı yerlerde evlerine televizyon alabilmiş olan ailelerin yayın akşamları yaşadıkları sıkıntı da katlanarak devam etmiştir. Yayın saatleri için evin hazırlanması, düzenlenip temizlenmesi gibi işler evdeki kadınlara kalmakta, bu işlerin rutin haline gelmesi üstelik evi dolduran insanlara yayın saatlerinde çay ve ikram servislerine koşuşturmaktan televizyon izleyemeyen ev halkı için çekilmez bir hal almıştır:

“Televizyon alındıktan sonra evi temizleme sıklığı arttı, hem her yayın akşamı gelen misafirler için ev hazırlanırdı hem de yayın akşamı sonrasında eve gelen misafirlere yapılan ikramlardan dökülenler için ev temizlenirdi. Ev temizliğinde annem televizyonunun tozunu alma işini asla bize yaptırmaz, özenle kendi yapardı televizyona bir zarar gelmesin diye... Eve televizyon izlemeye gelen misafirlerden ve onlara ikram hizmeti yapmaktan o kadar sıkılmışım ki, bir gün ikram ettikleri çaylara fare zehri koymayı bile düşündüm”. (Feray Polat)

“Deniz Abla, apartmanda ilk televizyonu alanlardı, bir bayram arifesiydi hiç unutmuyorum kadın baştan aşağıya temizlik yapmış yani her yer pırıl pırıl yemin ediyorum yani en az 25 kişiydik salonda ve her yer battı çıktı tabi en azından hareketten dolayı toz olur ortalık. Kadın birde onlara ikram yapardı, çay demler, meyve getirir, çekirdek getirir, bir grup kuru yemiş getirir”.
(Nurşen Güllüoğlu)

“Bu telesafirliğin komşuluk ilişkileri ile ilgili olduğunu düşünüyorum... Demek ki diyorum komşuluk ilişkileri muhteşemmiş sadece bu televizyona duyulan ilgiden kaynaklı bir şey değil komşuluk ilişkilerinin güzelliğinden de doğan bir şey. Mesela bir komşu vardı hemen bizim yanımızdaydı, onların da vardı televizyonu fakat onlara giden olmazdı çünkü resmiydi onlar”. (Nurşen Güllüoğlu).

Komşulardan, akrabalarından ve pek çok kişiden önce televizyon sahibi olanlar bu durumla gururlansalar da yayın günleri çıkıp gelen davetsiz konuklar, telesafirler, onların hayatını bir hayli zorlaştırmıştır. İple çekilen yayın günleri davetsiz ve de çoğunlukla habersiz çıkıp gelen misafirlerle dolup taşmış, ev sahiplerinin televizyon izleme hevesleri kursaklarında kalmış hatta yayın akşamları onlar için yorgunluk ve bıkkınlıkla eş anlamlı hale gelmiştir. Nezaket gereği geri çevrilemeyen telesafirler de yayının başlangıcı olan İstiklal Marşı öncesi doldurdukları televizyon alıcılı salonlarda yayın seçmeksizin o akşamın tüm programlarını izleyip bitirseler de evlerine dönmeleri için cihazın kapanmasını beklemişler, tüm yayınları izleyip, verilen tüm ikramları tükettikten sonra, televizyon kapanırken sanki etrafı toplamak üzerlerine kalacak gibi evi hızlıca boşaltmışlardır. Yayın akşamlarının zulme dönüştüğü evlerde, ev sahipleri de yaşadıkları bu sıkıntıların her yayın akşamı tekrarlanmasından bıkmış bir halde hiç bir şekilde geri çevrilemeyen *telesafir*lerden kurtulmanın yollarını aramışlardır. Televizyon sahibi ailelerin *telesafirsiz* bir yayın

akşamı geçirmek için başvurduğu yollardan birisi “evde yokuz” yalanı olmuştur. Pek kolay bir numara olmayan ve çoğu zaman başarısızlıkla sonuçlanan bu yalana yüz­süz *telesafir*lerden bunalan ve müsait değiliz gelmeyin diyemeyen televizyon sahipleri çoğu zaman başvurmak zorunda kalmışlardır (Tunç, 2009: 77). Bir yayın akşamını ailecek, kimselere hizmet etmek zorunda kalmadan televizyon seyretmek isteyen ev sahipleri gündüzden sözleşip, akşam ışıkları yakmadan, perdeler sıkıca kapalı bir şekilde oturma kararı alsalar da, erken girip kapandıkları evlerinde baş başa geçirecekleri bir yayın akşamı hayali ya evin çocuklarının sessizliği bozması ya da aşırı meraklı komşularının kapıyı açmayan ailenin sağlığından şüphe duyup ortalığı ayağa kaldırmaları ile son bulmuştur (Tunç, 2009: 77-78).

Bazı ev sahiplerine göre ise *telesafir*lerden kurtulmanın çaresi onları pijamalarla karşılayarak yatmak üzere oldukları görüntüsü vermek olmuştur. Bu pijama ile karşılama çözümü ise o akşam evdekilerin yayını izlemeden erken yatacağı yalanına kılıf olarak hazırlansa da kapıya gelenleri “Evet yayın var bu akşam ama biz yatmaya hazırlanıyoruz” bile deseler ev sahipleri yine de *telesafir*leri ağırlamaktan kurtulamamışlardır.

“Televizyon Mamak’taki evimize 70’li yılların başlarında geldi, annem televizyon yayını başlamadan tüm ailenin pijamalarını giymelerini isterdi, babam ve erkek kardeşim tek desen çizgili Sümerbank kumaşından annem ve biz kız çocuklar ise yine aynı türden çiçekli pijamalarımızı giyer yayın başlamadan hazırlanırdık, ki eve gelen misafirleri yatacağız diye geri çevirebilelim... Yayın başlamadan yarım saat öncesinde basılırdı televizyonun düğmesine eve televizyon yayını izlemek için gelen pek çok misafir de umursamazdı bizim pijamalı halimizi biz de değıştirmezdik üstümüzü, belki erken giderler diye... Bu pijama giyme işine uymayan tek kişi dedemdi. Dedem İbrahim Polat, televizyon yayınında açılış ve kapanışta İstiklal Marşı eşliğindeki Anıtkabir görüntüsünü yayın boyunca çıkarmadığı kravatı ve

takım elbisesiyle takip ederdi”. (Feray Polat).

3.4.3. Televizyonla Eve Giren Mobilya

Televizyona atfedilen önem pek çok alanda görünür olmuş, Türkiye’de gündelik hayata dâhil olması ve yavaş yavaş hanelerde yer bulmaya başlaması ile televizyonun nereye yerleştirileceği ve nasıl korunacağına dair yöntemler de geliştirilmiştir. Televizyonun domestikleştirilmesi, bu yeni ev ortamına uygun hale getirilmesi gibi, ev ortamının ya da televizyonun yerleştirileceği odanın cihazın kullanımına uygun hale getirilmesi de söz konusu olmuştur.

Evlerde televizyonun yerleştirildiği odadaki koltuklar ve eşyalar genellikle televizyonu görme açısına göre yeniden düzenlenmiştir. Evin en büyük ve en güzel odasının başköşesine, kendinden önceki teknolojilere meydan okurcasına yerleşen televizyon ona verilen değerın göstergesi olarak tüm ihtişamıyla sergilenmiştir. Evlerde yerini bulan bu büyülü teknoloji, evin doğasına uydurularak ona özel hazırlanmış dantellerle örtülmüş ve üzerine süs eşyaları yerleştirilmiştir. Böylelikle eve gelen bu ağır misafir ev halkına dâhil edilmiştir.

Televizyonun üstüne uygun örtüler dikilmesi, dantel örtülerle örtülmesi, üzerine biblo veya aile bireylerinin fotoğraflarının yerleştirilmesi, evlere dahil olan bu yeniliğin aile bireyleri tarafından kendilerine dahil etme çabalarının göstergesidir. Ortasınıf ailelerin evlerini eşyalar ile doldurarak ev içindeki yaşamlarını katlanabilir kıldıkları gibi (Türkoğlu, 2000:111-113), televizyonla birlikte eve giren dolap, sehpa vb. eşyalar ve mobilya ile televizyon yeni bir teknoloji olarak eve dahil edilmeye çalışılmış ve bu yenilik ev ortamına adapte edilerek kabullenmeye çalışılmıştır.

Eşyanın, doğasındaki ihtiyaç giderme ve tüketim olgularına ilişkin düşünce düşünüldüğünde, insanın ihtiyaçları doğrultusunda üretime itildiği, bir üretme içgüdüsünün bulunduğu, tüketimin hem bu dürtüyü hem de eşyayı yarattığı görüşüne varılmıştır. (Bilgin, 1986: vii-viii) İnsanın eşya ile olan ilişkisi ise eşyaya sahip olduktan sonra ona attığı değerle farklı boyutlar kazanmaktadır. İşte televizyon yayınlarının ilk dönemlerinde hanelerde yer bulan bu cihazında yerleştiği odadaki düzeni değiştirmesi hatta kendisini görsel ve işlevsel olarak tamamlayacak yeni eşyaların cihazın eve girişini takiben alınması bu bağlamda açıklanabilmektedir. Kendi başına bir eşya olan televizyonun hanelere girişi tek başına olmamış, bu yeni eşya kendisi ile birlikte içine yerleşeceği mobilyaların da tüketimine yol açmıştır. Bunun yanı sıra televizyonun yerleşeceği odalar düzenlenmiş televizyonun konumuna göre oturma düzeni yapılmış hatta yeni mobilyalar alınarak odalar doldurulmuştur. 70'li yılların sonlarına doğru evlerin salonlarında vazgeçilmez eşyalardan biri haline gelmiştir televizyon. TV, radyo, sandalye, koltuklar, soba veya kuzine gibi eşyaların bulunduğu oturma odasında en tipik eşya divandır. Pencere kenarları ve TV karşısı divanın en çok bulunduğu yerler olarak dikkat çeker (Bilgin, 1986: 47). Odalarda eşya kompozisyonu televizyona göre düzenlenmiştir.

“Salonun başköşesine yerleşti televizyon, hatta üzerine örtüler örtülürdü. Herkes birbirinden dantel örneği alırdı falan... Şimdiki gibi açıkta değildi televizyonlar, kabinler içindeydi ve illaki kapağı olacaktı. Çünkü televizyon çalışmadığı zaman o kapak kapanacak televizyona bir zarar gelmesin diye...” (Şükrüce Karaasman).

“Televizyonun üstünü örten dantel örtü yayın başladığında kaldırılır, televizyon kapandığında tekrar örtülürmüşTelevizyon için akordeon kapaklı bir dolap alınmış.

Regülâtör televizyon dolabının üstünde dururmuş. Dolabın akordeon kapağı yayın başladığında açılır, yayın bittiğinde kapanırmış” (Nazlı Doğusoy).

Gündelik hayata heyecan ve hareket ve hareket getiren televizyonun girdiği hanelerde, evin en güzel yerine, başköşesine yerleşmesi de kaçınılmaz olmuştur. Televizyonun alınmasıyla birlikte, onun evde hak ettiği yere yerleştirilmesi türünden kaygılar odalarda yeni düzenlemelerin yapılması, divanların, koltukların, sehpalardan ve odadaki diğer eşyaların yerlerinin değiştirilmesine, odaların hatta evlerin düzeninin televizyona göre değiştirilmesine yol açmıştı (Tunç, 2009: 79-80).

Televizyon alıcıları kurulan evlerde dikkat edilmesi gereken diğer bir nokta mükemmel görüntü kalitesini yakalayabil olmuştur. İzleyiciye görsel olarak hitap eden görüntüyü sunabilmek için, oturma alanlarının ve ışığın doğru düzenlenmesi gerekmektedir. Amerika’da televizyon yayınlarının başladığı dönemde televizyonun evde nereye yerleşeceğine dair önerilerin bulunduğu anlatan Lynn Spiegel, bu dergilerde²² yayınlanan reklamlarda tüm bakışların ekrana kitlendiği televizyon alıcısının evdeki odak nokta olarak belirlendiğine dikkat çekmiştir (Spiegel, 2002: 331).

Spiegel, televizyonların evlere yerleştikten sonra kendisi ile ya da kısa süre sonra alınan mobilyaların evlerdeki düzenine dair mobilya firmaların reklam verdiklerine ve TV alıcısını merkeze yerleştiren mobilyaların üretildiğine, görsel zevke ulaşmak için görüntünün odak noktasında olan televizyonun yerleştirilmesine ilişkin matematiksel formüllerin çıkarılıp, görsel açıklamaların yapıldığına, gözlerin

---

²² "Where shall we put the television set?" *Good Housekeeping*, 1951, Sayı 133 s. 107

yorulmaması ve iyi bir görüntü alabilmek için televizyona kaç derece hizayla ve kaç cm uzaklıkta oturulması gerektiğinin hesaplanması gerektiğine değinmektedir (Spiegel, 2002: 332).

Televizyon girdiği haneye tek başına yerleşmemiş, yanında mobilyalarını da getirmiştir. Televizyonun evlere getirdiği aksesuarlardan bir televizyon sehпасıdır. Evlerde uzun süre televizyonlar tekerlekli sehpa üzerine yerleşmiştir. Bu sehpa gösterişsiz, sekizgen görünümlü, soluk renkli formikayla kaplanmış, açık raflardan oluşmuştur (Tunç, 2009: 80). En üst rafına televizyon, simetrik olan diğer raflarına dantel örtü serilmiş, üzerine biblolar ve çerçeveler yerleştirilmiştir. Televizyonun yerleştirildiği rafın bir alt rafı ise regülatör aittir. Regülatör, televizyonun evlere girdiğinde onunla birlikte alınan olmazsa olmaz bir cihazdır. Televizyonun tamamlayıcı aksesuarı olan regülatör voltaj düşüş ya da artışlarında televizyonun bozulmasını engelleyen bir voltaj düzenleyicisidir. Bu önemli görevinden dolayı, televizyon cihazı açılmadan önce muhtemel arızaları engellemek için önce regülatör çalıştırılmıştır (Tunç, 2009: 80). Akın Kurtoğlu, televizyonun birlikte kullanıldığı bu eşyalara dair şunları anlatmıştır:

...bir eve televizyon alındığında, cihaz genelde misafir odası ya da salona ya da evin en geniş odasına yerleştirilirdi. Televizyon eve gelmeden birkaç gün önce sehпасı alınır, sehpa birkaç denemeden sonra en uygun yere yerleştirilirdi. Televizyon geldiğinde çok özenli bir şekilde taşınarak bu sehpanın üstüne konurdu. Sehpa genellikle altlarında 2-3 sıra raf olan metal-tahta karışımı basit taşıyıcı yapılarıydı. Hemen her televizyonun yanında bir de regülatör olurdu... regülatörler evlerdeki volt farkından dolayı cihazın bozulmasını engellemeye yarardı” (Akın Kurtoğlu).

Görsel 19: Ses Dergisi, 17 Nisan 1972

Görsel 20: Ses Dergisi, 30 Nisan 1972

Televizyon sehpası bir süre kullanıldıktan sonra yerini, televizyonu da içine alan kapaklı dolaplara bırakmıştır. Bu dolapların iki çeşidi kullanılmış, ilkinin içine televizyon dahil pek çok şeyi sığmış, ortadaki büyük göze televizyonun diğer dantelleri gözle de, radyo, pikap, regülatörün yerleştiği, ansiklopediler, porselenler, çerçeve ve bibloların sergilenen camlı rafları olan bu vitrinli dolaplar salonda bir

duvarı boydan boya kaplayacak şekilde ev halkının beğeni ve ihtiyaçlarına göre tasarlanır ve yaptırılmış (Tunç, 2009: 80). İkinci çeşit, standart televizyon dolabıdır. Bu dolapların üst tarafları sürgülü kapaklı alttaki raf ise çift kapaklı şeklinde tasarlanmış, televizyonun yeri üst bölme olmuş ve cihaz kapalıyken bu bölmenin sürgülü kapağı kapalı tutulmuştur (Tunç, 2009: 80).

...şimdiki gibi açıkta değildi televizyonlar, kabinler içindeydi ve illaki kapağı olacak. Çünkü televizyon çalışmadığı zaman o kapak kapanacak televizyona bir zarar gelmesin diye. (Şükrüce Karaasman).

...televizyonda İstiklal Marşı okunduktan sonra dolabının kapağı kapanırdı ve yatarken dolap kapakları kapatılırdı. (Leyla Karagülle)

Derviş Özer'in televizyonun ilk zamanlarına dair anılarında ise televizyonu evde yaşayan çocuklardan korumak isteyen babasının çözümüyle dikkat çekmektedir:

Evdeki üç küçük çocuktan televizyonu korumak için babam tavana asılı, yerden 2 metre yükseğe, telden bir dolap yapıp, televizyonu onun içine yerleştirmişti. Çocukların televizyona dokunması yasaktı. Televizyon lambalıydı, açınca hemen görüntü gelmezdi, bir de beklerdik ki görüntü gelsin. Tüm bu tören sonrasında izleyebildik televizyonu.(Derviş Özer)

Televizyonun korunması başlı başına iş haline gelmiş, televizyonun bakımı ve temizliğine aşırı özen gösterilmiş. Televizyona sıçrayacak suyun patlamalara neden olacağı da yazılı basında yer almış, televizyonun bakımına dair önlemler sık sık duyurulmuştur.

Ev temizliğinde annelerimiz televizyonunun tozunu alma işini asla kızlara yaptırmazdı, özenle kendi yapardı, televizyona bir zarar gelmesin diye.
(Feray Polat)

Bazı televizyon dolaplarında sürgülü kapak yerine renkli cam kullanılmış, bu renkli camlar siyah-beyaz yayınların renkliye dönüştürülmesi için üretilen bir çözüm olmuştur. Televizyon bu renkli camın ardından izlenir, renkli cam görüntüyü bulanıklaştırırsa da bu camların verdiği renk duygusu izleyiciyi hem mutlu eder hem de televizyon darbe, toz vb zararlardan korunmuştur (Tunç, 2009: 81). Televizyonu koruma amaçlı kullanılan bu plastik renkli kapaklar aynı zamanda siyah-beyaz görüntüyü tek renk de olsa farklı hale getirmek için kullanılmıştır.

Televizyon dolapları televizyonun başına gelebilecek muhtemel tehlikeleri önlemeye yarsa da televizyonun asıl koruyucusu evdeki kadınların özenle hazırladığı dantel örtüler olmuştur. Eve televizyon alındığında yerine getirilen ritüeller arasında televizyonu tozdan koruyacak dantel örtü ile süslenmesi izleyici hatıralarında şöyle yer almaktadır:

“Televizyon salonun başköşesinde durur, hatta üzerine örtüler örtülürdü. Herkes birbirinden dantel örneği alırdı” (Şükrüce Karaasman).

Televizyon cihazının eve girişinin yarattığı ihtişam televizyonun büyüklüğünden de kaynaklanmaktaydı. İlk yıllarda televizyonlar büyük, hantal bir kutuyu andırıyordu. Ekranın sağ tarafında açıkta ayar düğmeleri bulunuyor, ses ve görüntü ayarları bu düğmelerle yapılıyordu. ayar düğmelerinin yanında bulunan kanal düğmelerinin sayısı on ikiye kadar çıksa da henüz Türkiye'de televizyon tek kanaldan yayın yaptığı için tüm kanallar ayarlansa da hepsinden aynı yayın

çıkıyordu (Tunç, 2009: 82). İlk yıllarda en büyük boy televizyonlar 61 ekrandı ve televizyon alacak aileler bu boyu tercih ederlerdi. Televizyonun büyük olması, ekranın genişliği, odanın her yerinden izleme rahatlığı sağlamıştı. Bir de 37 ekran televizyonlar vardı ki bunlara anten kurmak gerekmiyordu, kendisinden küçük bir anteni vardı, yayını izleyebilmek için bu anteni kaldırmak yeterliydi. Genellikle yurt dışına çalışmaya gitmiş işçilerin getirdiği bu küçük televizyonlar sayesinde balkonlarda ve bahçelerde televizyon izlemeyi mümkün hale getirmişti (Tunç, 2009: 81). Ünal Dural, çocukluğunda ailesinin televizyonu bahçeye taşımaya tanıklık etmiş ve bu durumu şöyle aktarmıştı:

...Havalar ısınınca baktık bir gün babam televizyonu kucaklayıp götürdü, sehпасıyla birlikte evin girişine yerleştirdi, tek katlı gecekonduunun avlusuna konan sandalyeler de telesafirlerin yeni yerleri oldu. Böylece bizim ev Mamak'ın yazlık sinemasını aratmıyordu.

Boyutları çok çeşitlilik göstermese de evlerdeki televizyonların markaları birbirinden farklı olmuştur. İTT Schaublorenz, Blaupunkt, Grundig, Nordmende ve Saba markaları izleyicilerin kendi aralarında sıkça sohbet konusu edilmiş, sahip olunan televizyonun markası üzerine rekabet edilmiş ve tartışmalar yaşanmıştır (Tunç, 2009: 81). Farklı boylarda ve markalarda, antenli ve antensiz televizyon alıcılarının beyaz eşya dükkânlarını doldurup hızlıca satıldığı günler Ankara'da haftada üç gün televizyon yayını TRT Ankara televizyonu tarafından gerçekleştirilmekteydi. Ankara'da 50.000 civarında televizyon alıcısının olduğu bu dönemde henüz yayınlar iki vericiden sağlanmaktadır. İstanbul'da ise durum daha farklıdır. TRT televizyonu henüz İstanbul'da yayınlarına başlamamıştır. Yayınların İTU-TV'den takip edilebildiği İstanbul'da 30.000'e yakın alıcı olduğu

söylenmektedir. Evlere yerleştirilen televizyon alıcılarının yayınların başlamasından bir süre önce aksesuar olarak kullanıldığı İstanbul'da çatıdaki antenler sayesinde komşu ülkelerdeki yayınlar ara sıra izlenebilmiştir.

Görsel 21: Hürriyet, 24 Haziran 1968

Televizyon izleyicilerinin tahmini sayısı Ankara'da 50.000 televizyon alıcı üzerinden aile bireyleri de hesaba katarak yaklaşık 200.000 olarak hesaplanmakta bu sayının içine televizyonlu evleri dolduran telesafirlerin sayısı katılmamaktadır (Kıvanç, 2002: 97-98). Ülkenin geri kalanında ise yurt dışından getirilen televizyon alıcılarının evlere kurulması ile sınır ülkelerin yayınları takip edilmiştir.

3.5. Cinsiyet İlişkileri ve Televizyon İzleyiciliği

Televizyon yayınlarının izlenir hale gelmesi ve televizyon sahibi olan hanelerin artışı ile televizyon Türkiye’de toplumsal yaşamın dinamiklerinden beslenmeye başlamıştır. Türkiye’de bireylerin televizyon izleyicisi olma durumlarında cinsiyet ilişkileri de bu süreçte gözle görünür durumlar yaratmıştır. Televizyonun Türkiye’nin sosyal hayatına ve evlere dâhil olması ve bireylerin Türkiyeli izleyici olma aşamalarının ardından geçen sürede televizyon da kadın ve erkeğin toplum içinde eril düzen hâkimiyeti etrafında konumlanışlarını beslemiştir. Televizyon sahibi olanların telesafirleri ağırladığı yayın akşamlarında misafirlere ikram hazırlayıp sunmaktan yayınları izleyemeyen kadınlar, yayın saatleri dışında evlerine yerleşen bu cihazın temizliği ve iyi görünmesinden sorumluyken, erkeklerin görevi televizyonun korunması ile ilgili olmuştur.

“Televizyon yerine yerleştirildikten sonra evin hanımı tarafından kendisi için özenle hazırlanan beyaz dantel örtüleri ile örtülür, üzerleri biblo ile süslenirdi” (Akın Kurtoğlu).

“Evde televizyonumuz duvarda asılı bir dolabın içine yerleştirilmişti. Akşam babam işten gelince annem televizyonun üstündeki danteli kaldırırdı, babam, kafesin kapısını anahtarıyla açar, televizyonun fişini takar sonra da düğmesine basardı” (Derviş Özer).

Televizyonun korunması ve bakımından sorumlu tutulan erkek bireylerin, cihazın sahibi olarak ilan edildiği durumlarda eğer evde erkek yoksa ve televizyonun kontrolü ondaysa kadınların yayınları takip edemediği görülmüştür.

“Babam tavana asılı, yerden 2 metre yükseğe, telden bir dolap yapıp, televizyonu onun içine yerleştirmişti. Dolabı kitler anahtarı da işe giderken yanında götürürdü, bu arada televizyonu bizden korurken gündüz annemi de televizyondan mahrum etmiş oluyordu.” (Derviş Özer).

Televizyonun içinde tutulduğu kafes dolabın anahtarının evin babasında olması David Morley'in evde televizyon kumandasının sahibinin baba olmasının babanın sembolik hâkimiyetinin (the symbolic possession of the father) göstergesi olarak görülmesiyle açıklanabilmektedir (Morley, 1992: 147). Ayrıca evdeki düzen içinde babanın hâkim konumda olmasını, onun televizyon kumandası ile televizyonu yönetirken hane içindeki düzenin de yöneticisi olarak algılanması ve televizyon kumandasının fallik ikona sahip olması ile ilişkilendirilmiştir (Dawson, 2008: 96).

Televizyonun yaygınlaşmadığı, verici olan evlerin yayın izlemek isteyen misafirlerle dolduğu dönemde, televizyona alışma ve televizyona karşı geliştirilen tepkilerin yaş ve cinsiyete göre değiştiği durumlar da yaşanmıştır. Özellikle gündelik hayatta kadın ve erkeklerin bir arada bulunmadığı bölgelerde kadınların, erkeklerden çekinmesi, onları televizyon ekranında gördüklerinde de devam etmiş, ekranda gördükleri erkeklerin de onları görebildikleri düşüncesiyle kadınlar ekran önünde kendilerini saklama ve kapama zorunda hissetmişlerdir.

“Televizyon gelince de spikerler çıkar böyle haberleri sunar onların bizi gördüğünü sanıyorlardı ilk başta. Biz onları görüyorsak onlarda bizi görüyorlar diye böyle hazır olda dururlardı. Bir saygı şeyiyle izlerlerdi... O zaman bizim böyle geleneğimiz devam eder yani haremlik selamlık. Kadın erkek bir arada oturmaz. Kadınlar ve çocuklar da merak ederdi ama televizyona erkekler egemen olmuştu kadınlar ve çocuklar izleyemedi. En sonun da isyan ettim baba dedim bizde izlemek istiyoruz. Ev boşalmıyor maşallah zaten boşalmıyordu şimdi televizyon sayesinde hiç boşalmıyor. Artık bize küçük bir tane televizyon aldı”.(Esmâ Naz Çiçek).

Televizyonun evlere gelişinin genel olarak var olan iş yüklerine yenisini eklediği kadın izleyiciler için evlerinde var olan makineler gibi televizyon da statü

göstergesi haline gelmiş, televizyon sahibi olup olmama kadınların durumlarını yansıttıkları sohbetlere sebep olmuştur.

Görsel 22: Akbaba, 6 Eylül 1972

Televizyonun evdeki varlığının erkeklere getirdiği iş yükü ise yayın arızalarında çatıdaki antenleri düzeltmek olmuştur. Evin içindekilerin verdikleri direktifler ile antenin yönünü değiştirip net görüntü için uğraşanlar erkek olmuş, bazen evdeki erkek bireyler yayın boyunca çatıda kalmak zorunda kalmışlardır.

“Eve alınan her yeni televizyon özellikle ilk izleme gecesinde sorun çıkarır, ev halkının yüreklerini ağzına getirirdi. Ya görüntü gelmezdi, ya ses duyulmazdı, ya da görüntüler sürekli yukarıdan aşağıya sinir bozucu bir şekilde kayardı. Evdeki baba ya da erkek çocuklar çatıya çıkarak antenin yönünü değiştirir ve

görüntüyü düzeltmeye çalışırlardı. Evdekilerden biri, ekranın önünde durur, görüntü hakkında çatıda duranlara bilgi verirdi.” (Akin Kurtoğlu)

3.6. Televizyon Programları; İçerik ve İzleyici İlişkisi

Televizyon yayınlarının başladığı dönemde kısıtlı zamanda izlenebilen yayınlar içinde program seçmek hiç kimsenin yapabileceği bir iş değildi. Yayınlar başlamadan önce ekranın karşına yerleşen izleyiciler İstiklal Marşı eşliğinde açılan yayında hiç bir anı kaçırmak istemez, yayın sona erdiğinde kapanışta da aynen açılıştaki tören gibi İstiklal Marşını da izlerlerdi. Haluk Şahin’in (2015) anlatımıyla, Türkiye’de televizyonlu günlerin başlangıcı, “...o günlerde yayınlanan programlardan birini izlememek tabağında yemek bırakmak gibi bir duygu hissettirirdi”²³ şeklinde tanımlanabilmektedir.

Televizyon yayınlarının açılış ve kapanışlardaki bu törensel ritüeller pek çok izleyici için yayınlanan programlarda çok daha önemliydi hale gelmişti. Aynur Küner İstiklal Marşı’nda pür dikkat olan izleyicilere dair deneyimini aktarıyor:

Televizyon izlerken unutamadığım bir an ise İstiklal Marşı’nın yayının başında ve sonunda izlememizdi. Her yayın günü bu töreni hiç kaçırmadan takip ederdik, bunu yapışımızın bir nedeni ise Anıtkabir’de görevli asker akrabaları görmeye çalışmaktı...(Aynur Küner).

Bu törenleri sonuna kadar bekleyen *telesafirlerinde* ekran başından kalmak bilmemesi ev sahiplerini çileden çıkartmıştır. Seyrettikleri filmin ya da dizinin

---

²³ Haluk Şahin, 25 Kasım 2015 tarihinde Çukurova Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Seminerleri kapsamında “Hodri Medya: Kitle İletişiminde Nereden Nereye” başlıklı konuşmasında program yöneticiliği yaptığı TRT televizyonunun ilk günlerinden bahsetmiş ve döneme dair televizyon hatıralarını aktarmıştır.

bitmesi telesafirler için ekranın önünden kalkmak anlamına gelmemiş, “Televizyonunuzu Kapatmayı Unutmayınız” uyarısı çıkmadan cihaz kapanmamış ve evler boşalmamıştır (Tunç, 2009: 76). Bu günler, Nurşen Güllüoğlu’nun anılarında şöyle yer almaktadır:

“Her şeyi izlerdik... işte şu program güzel bu program bunu seyredelim, bunu seyretmeyelim falan muhabbetleri oluyor kuzenler arasında. Ben diyorum ki ay bizim evde bir televizyon olsa ben her şeyi seyredirim belgesel de seyredirim. İşte bütün haberleri bile başından sonuna kadar seyredirim şu programı da seyredirim, bu programı da seyredirim, reklamları bile seyredirim. Olmayınca müthiş cazip geliyor birde böyle başlangıçta böyle reklamlar yoktu televizyonda hiç yoktu sonra reklamlar başladı, onları da izlerdik”. (Nurşen Güllüoğlu)

TRT Televizyonu yayınlarına başladıktan sonra çeşitli program türleri üretilmeye başlanmış bunlardan biri de Halit Kıvanç’ın sunduğu *Gördüklerimiz, Bildiklerimiz, Duyduklarımız* adlı yarışma programı olmuştur. İstanbul Teknik Üniversitesi’nde sunduğu Liselerarası Bilgi Yarışması, Mini-Gol ve *Talih Kuşu*’nun da sunuculuğunu yapmış olan Kıvanç, TRT televizyonunun Türkiye’nin ilk resmi televizyon kanalı olması nedeniyle bu yeni yarışma programının da Türk televizyon tarihinin ilk yarışması olarak adlandırılabileceğini söylemiştir. *Gördüklerimiz, Bildiklerimiz, Duyduklarımız* adlı yarışma programı 1969 yılında yayına başlamış ve 1973 yılında kadar beş yıl aralıksız devam etmiştir. Program süresi yaklaşık bir saattir. Programın adını uzun bulan seyirciler programa yeni isimler bulmuşlardır: *Bildiklerimiz Yarışması; Bildik, Gördük Yarışması; Bildik, Gördük, Duyduk Yarışması; Bil, Gör, Duy Yarışması* ya da *Halit Kıvanç’ın Programı*. Mektupla başvuru programda başlangıçtaki plaket, kupa ve gümüş tabak gibi sembolik

ödüllere daha sonra bir televizyon alıcısına çevrilmesi yarışmaya gösterilen talebi de arttırmıştır (Kıvanç, 2002: 83-87). Nurşen Güllüoğlu televizyonun ara vermeden elli kez yayınlanması ile rekor kıran bu programa dair anısını şöyle aktarmaktadır:

“Hiç kaçırmadığım bir program vardı. ‘Bildiklerimiz, Gördüklerimiz, Duyduklarımız’ diye bir yarışma, Halit Kıvanç sunardı. O oldu mu dersi, kitabı, yazılıyı mazılıyı her bir şeyi bırakıp koştura koştura giderdim. Bir gün orada şöyle bir şey oldu hiç unutmuyorum Halit Kıvanç hiç değişmeyen bir tiptir ya böyle mumya gibi, beyaz saçları ve o hiç değişmeyen yüz hatları ve ses tonuyla... Yarışmacılardan biri dedi ki ben size bir şey sormak istiyorum, bu sizin saçlarınız peruk mu? İnanmıyorum dedi kadın yani peruk olmadığına dedi, bakmam lazım dedi. Adam gitti kafasını eğdi kadın Halit Kıvanç’ın saçlarına yapıştı... Çekti... Sonra haklıymışsınız peruk değilmiş dedi ve adam hala aynı saçlarla duruyor nasıl bir genetikse bu”. (Nurşen Güllüoğlu)

Nurşen Güllüoğlu’nun bahsettiği program *Bildiklerimiz Gördüklerimiz Duyduklarımız* adlı program Halit Kıvanç tarafından elli sekiz bölüm kesintisiz sunulmuş ve sona erdiğinde programın sunucusu Hey dergisine bir röportaj vermiştir. Kıvanç, röportajda, 1969 yılında başlayan, elli sekiz hafta ve beş takvim yılı süren *Gördüklerimiz, Bildiklerimiz, Duyduklarımız* programının izleyenlerin programın başladığı dönemde tele-safir olarak evlerde toplandığını 1973 yılına geldiklerine ise tele safirlerin tele sahip olduklarını söylemektedir (*Hey*, 3 Ocak 1973: 38).

Görsel 23: Hey, 3 Ocak 1973

Görsel 24: Hey, 3 Ocak 1973

1969 yılı insanoğlunun Ay'a ayak bastığı yıl olarak tarihe kazınmıştır. İnsanlık tarihinde pek çok bilim insanının çalışmalarına ilham veren Ay yüzeyine ayak basma hayali Astronot Neil Armstrong ve ekibi tarafından Apollo 11 uzay aracının Ay yüzeyine iniş yapması ile 20 Temmuz 1969'da gerçekleştirilmiştir (16 Temmuz *Hürriyet*, 20 Temmuz *Hürriyet*, 21 Temmuz *Hürriyet*).

Bütün dünya heyecanla bekliyor...

TARİHE GEÇEREK OLAN 3 DÜNYALI ALDRİN, COLLİNS ve NEİL ARMSTRONG

BU GECE AY GECESİ

Astronotlar ve Ay Böceği inişe hazır

HOUSTON UZAY MERKEZİ (Texas), (UPI - AP - A.A. - HA) — 20. yüzyılın en parlak çağını açmak için Ay'ı fethetmek için üç uzay adamını taşıyan Apollo-11 dün sabah 8.12'de kalktı. — 20. yüzyılın en parlak çağını açmak için üç uzay adamını taşıyan Apollo-11 dün sabah 8.12'de kalktı. — 20. yüzyılın en parlak çağını açmak için üç uzay adamını taşıyan Apollo-11 dün sabah 8.12'de kalktı.

Uzay aracının hızı 3.278 kilometre ile boşluğun çizgisi kozmik sınırı aşmış. Ay'ın çekim bölgesine girmiştir.

Uzay aracının en parlak safalarını dolduracak Ay yolculuğunun en uzun çabası olan iniş, derhal varış bir faaliyete girişmiştir.

Uzay aracının en parlak safalarını dolduracak Ay yolculuğunun en uzun çabası olan iniş, derhal varış bir faaliyete girişmiştir.

Uzay aracının en parlak safalarını dolduracak Ay yolculuğunun en uzun çabası olan iniş, derhal varış bir faaliyete girişmiştir.

HAYAL KONUSUYDU

İnsanlık tarihi boyunca sanatlar, filozoflar, bilimciler ve milletler insan için daima bir hayal ve ilham konusu olmuş bulunan Ay'ın silsiline (Devamı 6a, 7, 8a, 1 de)

(Bastırma 1 Inel sarfede)

İniş hemen hemen 7 saat sürecek dört kademeli bir seri manevrayla gerçekleştirilecektir.

Bu manevraların ilki bugün saat 15.32'de, Ay fathileri Aldrin ile Armstrong'un birbirlerini takiben sürüne sürüne Kumanda Kabininden "Kartal" adını verdikleri Ay Böceğine geçişleriyle başlayacaktır. İki astronot Böceğe geçtikten sonra, buradaki cihazlara ve roket motorlarının muntazam çalışıp çalışmadığını iki saat çok sıkı şekilde kontrol edecek, bu arada Dünya'daki uzay merkezleriyle devamlı temas edecek, bilgi verecek ve talimat alacaklardır.

Armstrong ile Aldrin, bundan sonra, kendilerini yürüdüğü Ana Gemisinden ayırıp Ay'ın üzerinde önceden kararlaştırılmış noktaya indirecek olan Ay Böceğindeki yerlerini alacaklar, sonra 19.47'de Ana Gemisinden ayrılacak, onu Michael Collins'in yönetiminde yürüdüğü bırakıp Ay'a inmek üzere bir seri manevralara girişeceklerdir.

Hızla Ay'a doğru irtifa kaybeden Ay Böceği 22'yi 7 dakika geçte Ay'a 30 metre kadar yaklaşmış olacak ve astronotlar bu sırada dikkatle Sükunet Denizi içinde arızasız, iniş ve sonradan tekrar Ay'dan yükselişi güçleştiremeyecek gibi nispeten içliksiz bir yer arayacak, burasını iniş olarak seçecek sonra helikopterini andıran seri manevralarla, o noktanın üzerine gelecek ve fren roketlerini çalıştırmak suretiyle hızlarını adanamlı keseceklerdir. Sonra, Böcek, bir günün içinde andıran uzun çelik ayaklarının üzerine dev bir kuş gibi konacaktır.

Tam 22.16'da Ay Böceğinin çelik ayaklarının tabanları seri bir zemine dokunduğu anda Ay Kabininde içinde bir kırmızı ışık yanacak ve Ay yolcuları insanlığın milyonlarca yıldır erişmek istediği yere nihayet gelmiş ve uzay tarihinde yepyeni bir çağın açıldığı anlaşıyor.

Bu andan itibaren iki astronot için hummalı bir faaliyet devresi başlayacaktır. Armstrong ile Aldrin, 10 saat süreyle Böcekte kalıp cihazlarını kontrol edecek, bunlardan bir kısmını durduracak, Dünya ile yeniden temas kuracak, Ay'da yaşamalarını sağlayacak, arka çantalarını hazırlayacak, Ay Böceğinin pencerelerinden Ay'ın fotoğraflarını ve filmlerini çekecek, yine Böceğinin pencerelerinden televizyon kameralarıyla tarayarak Dünyaya Ay'dan ilk televizyon yayını yapacaklar.

Bütün bunlardan sonra sıra astronotların Ay'da ilk yemeklerini yeyip karınlarına doyurmalarına gelecek, ardından da Ay'daki yürüyüşleri için gerekli diğer hazırlıklar arası gelecek. Nihayet Armstrong ile Aldrin, uykuya yatacaklardır.

Astronotlar, Ay'a konduktan sonra gözlerine kolay kolay uyku girmeyeceği tahmin edildiğinden, bu dinlenme süresinin 4 saat kısaltılması ve iki Ay fathininin Ay Böceğinin kaportasını açarak Ay'a inmeleri için tespit edilmiş saatın pazartesi sabahı 8.12'den 4.12'ye alınması ihtimali kuvvetlidir.

Bu arada, Ay yolcuları, yürüdüğü bıraktıkları arkadaşları Collins'in yönetiminde iki uzay gemisiyle devamlı irtibat muhafaza edecek ve Ay'a inişten iki buçuk saat sonra gemilerine dönüşlerine kadar ki Ay'daki bütün faaliyetlerini de televizyonla Dünyaya yayınlacaklardır.

Görsel 25: Hürriyet, 20 Temmuz 1969

Neil Armstrong'un " [Bir] insan için küçük, insanlık için dev bir adım. (That's one small step for [a] man, one giant leap for mankind)²⁴" sözleriyle tarihe yazdırdığı bu unutulmaz olay Türkiye televizyonlarından da izlenmiştir. 20 Temmuz 1969'da Ay'a yapılan ilk insanlı uzay uçuşu olan Apollo 11'den astronot Neil Armstrong'un Ay' a ayak basışı TRT ekranlarından yayınlanmıştır. Bu ana tanık olmak isteyen pek çok insan ya televizyon ekranlarının başına toplanmış ya da yayını izleyebileceği bir ekranın önünde saatlerce ayakta kalmıştır. Semahat Çelikoyan, bu yayını kamusal mekanda izlemiştir.

Televizyon yayını başladığı zaman Esat'ta yaşıyorduk. Yirmili yaşlardaydım, evimde henüz televizyon yoktu fakat televizyon yayınlardan haberdardık. 1969 yılının Temmuz ayıydı. Neil Armstrong'un aya ayak

²⁴ "Astronot Neil Armstrong öldü." 25 Ağustos 2012, Milliyet <http://www.milliyet.com.tr/astronot-neil-armstrong-oldu/dunya/dunyadetay/25.08.2012/1586309/default.htm> Erişim tarihi: 28.05.2015

basışını verecekti televizyon. O sıcak günde dayımla Akay Yokuşu'nu tırmandık, yokuşun başındaki Philips bayisinde vitrinde duran dev ekran televizyondan yayını izlemek için kalabalık bir grup dükkânın önünde birikmişti. Herkes insanoğlunun aya ayak basışını izlemek istiyordu, sabırla, kalabalıkta ve sıcakta bekledik ekranı görmek için ve sonuna kadar izledik yayını. Çok heyecanlanmışım.

Neil Armstrong ve ekibinin Ay'a ayak basışının ardından uzaya olan merakı da tetikleyen dizi film Uzay Yolu Türkiye televizyonlarında yayınlanmaya başlamıştır. İnsanoğlunun en büyük olaylarından biri olarak kabul edilen Neil Armstrong'un aya ayak basmasının ardından, büyük rüyanın gerçekleşmesine paralel olarak dizinin Amerika'daki çekimlerine son verilmiştir. Yurt dışında tekrarları bile merakla beklenen dizi Türkiye'de heyecanla izlenmiştir (7 Kasım 1976, *Günaydın*; 6 Kasım 1975 *Okey*, 21 Kasım 1975, *Saklambaç*). Türkiye'de izleyicilerin bilimkurgu türüyle tanışmasını da sağlayan *Uzay Yolu* dizisi Atılğan isimli uzay gemisinde Kaptan Kirk, Mister Spock ve diğer mürettebat ile yaptıkları gezegenler arası yolculuklar, uzayda yaşadıkları mücadeleler izleyiciler için merak unsuru olmuş, dizinin her bölümü ilgiyle takip edilmiştir. Uzay Yolu'nda gemi mürettebatının gidecekleri yere ışınlanmaları dizinin en çok ilgi çeken olayları arasında olmuş, dizinin yayınlanmasının ardından Uzay Yolu'nun bir tür devamı olan Uzay 1999 dizisi de televizyonlarda gösterilmiştir. Türkiye'de 11 Ekim 1975 ile 12 Mart 1976 arası, 8 Ekim 1977 ile 4 Mart 1978 arası ve 24-25-27-30 Haziran 1980'de TRT televizyonu tarafından yayınlanan dizinin Uzay Yolu'nun gölgesinde kaldığı söylenmiştir (Tunç, 2009: 87). Uzay Yolu ve dizinin kahramanlarına dair haberler gazetelerde sıkça yer almış, Uzay Yolu'nda Kaptan Kirk ve ekibinin maceraları çok geçmeden çocukların oyunlarına da yansımıştır. Diziyi takip eden çocuklar kendi

aralarında dizide yaşanan olaylara benzer oyunlar kurar hale gelmişlerdir. Uzay Yolu'nu unutamayan izleyiciler Akın Kurtoğlu, diziye dair aklında kalanları şöyle aktarmıştır:

“Bir de “Uzay Yolu” vardı. Bir uzay gemisinde, yollarını şaşırıp mahsur kalan mürettebatın maceralarını anlatan bir Amerikan dizisiydi. Yıllarca bizim hayal bile edemeyeceğimiz teknolojik oyunlarını hayretler içinde izledik Uzay Yolu mürettebatının. Uzay gemisi rotasını şaşırdığı için, uzayın bilinmeyen sonsuzluğuna sürekli akıp giderdi. Her bölümün başında bir dış-ses şöyle birşeyler söylerdi: “Kaptan’ın seyir defterinden... Galaksi tarihi 18.624 ışık yılı. Rotamız xyz gezegeni...” Gemide ise ne ararsanız vardı. Karşılaşılan her zor durumda, mutlaka ama mutlaka işe yarayan birtakım alet-edevat geminin bir kenar-köşesinden bulunup çıkarılırdı ve derhal bunlar sayesinde olaya müdahale edilirdi. Tabii dizinin yayınlandığı günün ertesi sabahı mahallede çocukların oyunu bu sefer de Uzay Yolu olurdu. Sokağa park etmiş bir Volkswagen otomobil bulunarak, bunun üzerindeki olabilen tüm girinti ve çıkıntularından istifade edilirdi. 5-6 çocuk birden otomobilin tüm oturulabilen aparatlarına yerleşerek, kendilerine; “Kaptan Körk”, “Mr. Soulu”, “Mr. Spak” türünden isimler takarak, hepsi birden aynı anda Uzay Gemisi’ni kullanmaya çalışırlardı. Hemen her oyunun sonunda otomobilin dikiz aynasına, radyo antenine veya çamurluğuna gelen hasarları gören araba sahibi koşarak gelir çocukları kovalar ve mürettebatı dağıtırdı” (Akın Kurtoğlu).

Uzay 1999'a Takipçileri gönderecek uzayın mantıklı ve eğitici Mr. Spak'ı bekliyor...

Neredesin Mr. Spak?..

Uzay 1999 "Uzay Yolu" dizisi filmi geliyor

TV dizisi "Uzay 1999"un kan -
lıca kahramanları Martin Lan -
da ile Barbara Bain geliyor.

S inemansız dedik kö -
ken, parlı - filmleri
eğitici kimsesiz - yazarlar,
sadece Uzay 1999'a bir
gibi sınıyorlar. Bu dizinin
ve serisinin olarak "ge -
çmişleri ile ilgili etim" -
ye, ilmiyi yavaş - geçici -
gelecekteki ilgi - ile
bilimci Uzay Yolu'nun mu -
la arayanlar geliyor. Eski
dizide hiç Mr. Spak'ın -
reklamı yapıyor ve beğeni -
yor. Üstüne, sen -
pakt Mr. Spak'ın bir bilim -
ci araştırmacı - bilimci -
ve bilimci araştırmacı.
Televizyon - programları -
nın çok beğenilen Uzay Yu -
lu'nun kurtarıcı Uzay 1999'a
sınırları seri - yapılarla -
ya sınırlı oldu. TV izleyi -
cileri ilmiyi uzayın mu -
stak ve eğitici Mr. Spak'ı
bekliyor. Nitekim - araştı -
rma kadrosuna rağmen Uzay
1999'ın dizisi bilimci -
de beğenildi. Kısacası, bir
iki bilimci ve eğitici Barbara
Bain'ın rol aldığı Spak'ın
bilimci kadrosu Gerard'ın ay -
rı bir kısımda - görüldü -
ğü Uzay 1999'ın serisine -
ya bir dizinin - ek -
tanımı da yapıyor.

Görsel 26: Saklambaç, 21 Kasım 1975

Görsel 27: Günaydın, 7 Kasım 1976

Televizyonlarda polisiye türünün bir örneği olarak izlenen bir dizi de *Kaçak*'tı. Yayınlandığı saatlerde sokakların boşaldığı dizide karısını öldürmekle suçlanan Dr. Richard Kimble ve onun peşindeki polislerin maceraları ilgiyle takip edilmiştir. Dizinin adın aldığı *Kaçak* Dr. Kimble her bölümde tam yakalanacakken tekrar kaçmakta bu da seyircinin merakını taze tutmaktaydı. Dünyadaki pek çok ülkede aynı ilgi ve merakla izlenen dizinin farklı sonlarla yayınlandığı söylenmiş, Türkiye'deki son bölümünde ise pek çok kişi her ne işleri olursa olsun bırakıp *Kaçak*'ı izlemişlerdir. *Kaçak*'ın takipçilerinin diziyeye dair hatıraları şu şekildedir:

Görsel 28: Hürriyet, 25 Haziran 1974

“Kaçak dizisini hatırlıyorum, 1974 ya da 75 senesiydi. Bir Amerikan dizisiydi, çok ilgi gördü bu... Hatta son bölümünde herkes evlere kapandı, sokaklar bomboş oldu. Şimdiki dizilere oranla kaliteli bile sayılmazdı hem de siyah beyaz izliyorduk, yine de müthiş bir merakla izlendi son bölümü. Hatta okadar yoğun ilgi olmuştu ki son bölüme, bir sonraki gün tekrar yayınlandı ki TRT’de tekrar yayın olmazdı o dönemlerde. Dizinin son bölümünün yayınladığı gece herkes evinde olduğu için hırsızlık olaylarının daha az görüldüğü bilgisi emniyet tarafından verilmiş ve gazetelerde yayınlanmıştı”(Akın Kurtoğlu).

“Kaçak dizisi işte son bölümünde katilin işte yakalanıp yakalanmayacağı, takip eden bir müfettiş var. Yüz yüze gelip gelmeyecekleri meselesi adam aslında katil değil ama adam onu yakalamaya çalışıyor falan. Sokaklar boşaldı yemin ediyorum insanlar Kaçak sonunu seyredeceğiz diye evlerine kapandılar hiç kimse yoktu.”(Nurşen Güllüoğlu)

“Televizyonlarda ilk gece haber kuşağı "Güne Bakış" programını Can Akbel hazırlayıp sunuyor. O zamanlar TRT'de Kaçak diye bir dizi var, çok seyredilen. Gösterildiğinde sokakların boşaldığı dizinin son bölümünün yayınlanacağından bir gün önce (şimdi olduğu gibi az sonra az sonra enflasyonu yok ama) Güne Bakış'ta "Kaçak" dizisinin sonu hakkında bilgi verileceği anons ediliyor. Sıra bültenin o bölümüne gelince Can Akbel konuşur gibi yapıyor, sanki teknik olarak seste bir arıza varmış gibi oluyor, dizinin sonu bir gün önceden söylenerek kimsenin zevki kaçırılmıyor”.(Gürcan Arıtürk)

“Birde kaçak diye bir film vardı. Dr. Kimble mi ney, onu da seyrediyorduk yani. En çok beğenilen dizide Dr. Kimble kaçaktı yani trafiğin durduğu nokta. Millet hep koşardı onun saati geldiği zaman evlerine giderdi onu biliyorum hatırlıyorum.” (Tayfun Yılmaz)

“Dr. Kimble kaçak vardı karısını öldürdüğünden şüpheleniyordu. Oda kanıtlamaya çalışılıyordu. O müthişti mesela haftada 1 kez seyredilen toplanıp ailecek izlenen dizilerden biriydi.” (Şükrüce Karaasman)

Hollywood’da yapılan çekimlerin bir kaç yıl ardından Türkiye’de gösterilen Kaçak dizisi bir üniversite hastanesinin çocuk doktoru Dr. Richard Kimble’in; karısını öldürmekten suçlandıktan sonra cezaevinden kaçıışı, karısının gerçek katilini ve suçu kendisinin üstüne atanı bulmaya çalışmasının macerasını anlatmaktadır. Dr.Kimble’in cezaevinden kaçtıktan sonra peşine düşen dedektif doktorun suçlu olup olmadığıyla ilgisi yoktur onun derdi cezaevinden kaçan bir suçluyu çarçabuk bulup, kaçtığı yere teslim etmektir. Dr. Richard Kimble, bir yandan polisten kaçarken, bir yandan da, karısını öldürdüğünü ve suçu da kendisinin üstüne kimin attığını kanıtlama çabasıdadır. Dizi filmin her bölümü merakla bekleniyor ve ateşli bir tutkuyla izleniyordu. David Janssen’in canlandırdığı Dr.Kimble’in karısının katlini

ortaya çıkardığı dizinin son bölümünde Türkiye’de sokaklar boşalmış, dizinin takipçileri ekran başına toplanmışlardır. Dizin son bölümünün gösterildiği akşam sokakların boşaldığı, herkesin evlerinde olmasından dolayı da hırsızlık vakalarının yaşanmadığı basına yansımıştır (Altan, 2011)²⁵.

Televizyon için yerli yapımlar üretilmeden önce yabancı yayınların heyecanlı takip edilmesini Türkiye’de televizyon ve toplumsal etkileri konulu doktora tez çalışmasında Türkoğlu (1988: 158) şöyle açıklamaktadır: “Televizyonda izlenen hareketli görüntülerin çekiciliği, çoğunluğunu yabancı yapımlardaki konulara olan uzaklığı önemsizleştirmekte, televizyonu izlenir kılmaktadır”. “Televizyonun ilk yerli dizilerinin yapılması İsmail Cem’in TRT genel müdürlüğü görevini yürüttüğü dönemde olmuştur. İsmail Cem’in TRT televizyonunda ki yabancı yapım yayınlara eklemek istediği yerli diziler için Yeşilçam’ın ünlü yönetmenleri Lütfü Akad, Metin Erksan ve Halit Refiğ ile görüşmüştür (Çelenk, 2010: 20; Serim, 2007: 76).

Türkiye’de televizyonun ilk yerli dizisi Halit Refiğ tarafından, Halit Ziya Uşaklıgil’in Aşk-ı Memnu adlı eserinden uyarlanmış ve 33 dakikalık 6 bölüm olarak çekilmiştir (Çelenk, 2010: 18). Dizide, Osmanlı döneminde İstanbul’un yalılarında birinde eşinin ölümünün ardından kızı, oğlu ve çocukların mürebbiyesi ile birlikte yaşayan Adnan Bey’in, İstanbul’un ünlülerinden Firdevs Hanım’ın kızı Bihter’le evlenmesinin ardından yalılardakiler arasında yaşanan çekişmelerin, Adnan Bey’in

---

²⁵ Altan, Ç. (2011). Kaçak.

<http://www.milliyet.com.tr/kacak/gundem/gundemyazardetay/02.11.2011/1458064/default.htm>

Erişim tarihi: 25.06.2015

yeğeni Behlül'ün yalıya yerleşmesi ve Bihter'le yaşadıkları yasak aşkı konu edilmiştir.

“Aşk-ı Memnu, Müjde Ar'ın bu sayede üne kavuştuğu ve 19. Yüzyılın İstanbul'unda, konusu Boğaziçi'nde bir konakta geçen siyah-beyaz bir diziydi. Aşk-ı Memnu, kurgusu ve konusu yönünden çok başarılı bir diziydi ve Türk halkının bu türden ilk göz ağrısıydı. Dizinin yayınlanacağı saatlerde hayat durma noktasına gelir, misafirliklerde muhabbetler tam ortasında kesilir, çıt çıkarılmadan dizi baştan sona seyredilirdi. Yaşları orta ve ortanın üzerindeki hanımlar ellerinde mendillerle ekran başında tetikte beklerlerdi ki, aman Bihter'in başına bir şeyler gelsin de, dizi boyunca doya doya ağlasınlar bu duruma diye”.(Akın Kurtoğlu)

İzleyicilerin ilgiyle takip ettikleri yerli yapımlardan diğeri de Kaynanlar'dır. 1974 yapımı Kaynanalar'ın senaryosu, aynı zamanda dizinin oyuncularından olan Tekin Akmansoy'a aittir. İlk kez 4 Şubat 1974'te yayınlana dizide karısı ve evlatlığı ile yaşayan Kayserili zengin işadamı Nuri Kantar'ın, kızları Hakmen ailesinin oğulları Timuçin ile evlidir. Timuçin'in anne ve babası ile Nuri Kanar ve ailesinin başlarından geçen komik olayların her biri dizinin her bölümünde ekranlara taşınmıştır (Sekmeç, 2012: 14).

“Zannedersen ilk yerli dizilerimiz; “Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz ve “Kaynanalar”dı. Bunu o yılların hit dizisi; “Aşk-ı Memnu” takip etmişti”. (Akın Kurtoğlu)

“Yerli dizilerden ilk yıllarda Kaynanalar'ı ve sonraki yıllarda da Perihan Abla'yı ilgiyle izlediğimiz hatırlıyorum”. (Hasan Hüseyin Polat).

Programlar ve dizilerin rutin yayınları dışında yapılan özel yayınlar her zamankinden daha fazla ilgili uyandırmış ve merakla izlenmiştir. Bayram günlerinde

yapılan yayınlar rutin yayınlardan daha çok ilgi çekmiş, yayınlanan müzik ve eğlence programları ilgiyle izlenmiştir. Bayram yayınlarından biri de Karagöz filmi olmuştur. Radyo TV Dergisi'nin 1 Ocak 1969 tarihli ilk sayısında de yayınlanan haberde Karagöz filminin televizyonda yayınlanmasının halk sanatı olan Karagöz geleneğinin canlandırılmasına katkı sağlayacağı söylenmekte aynı zamanda televizyon için yeni bir eğlence türünün de yapılabileceği önerilmektedir.

Görsel 29: Radyo TV Dergisi, 1 Ocak 1969

Diğer bir özel yayın Muhammed Ali Clay'in boks maçları olmuştur. Yayınları saat farkından dolayı gece yarısına denk gelen bu maçları izlemek uğruna uykularını yarıda bırakan seyirciler için boksörün, ezilen kesimin sesi, uluslar arası alanda üstlendiği arabulucu görevi ve Müslüman olması da önemli bir neden oluşturmuştur. Muhammed Ali'nin maçlarını izlemek için saat farkından dolayı gece yarısından uykularından olan izleyiciler sporcunun Dünya Ağır Sıklet Boks Şampiyonu olduğu 1974 yılındaki maça dair anılarını şöyle aktarmaktadırlar:

“... Sabaha karşı kalkardık Muhammed Alı Kılayın boks maçıını seyretmeye... Ailece”. (Tayfun Yılmaz)

“... Dünyaca ünlü boksör Muhammed Ali'nin maçlarını gece 3 bucuclarda kalkıp izlediğimiz oldu. Ailece izlerdik. Amerika saatine göre gece 3 e denk geliyordu. Kalkıp Muhammed alinin 10-12 rauntluk boks maçıını izlerdik.”(Şükrüce Karaasman)

Görsel 30: Günaydın, 31 Ekim 1974

Saat farkı nedeniyle gece yarısında kalkıp izlenen bu maçlar, birkaç dakika sürer ve Muhammed Ali'nin galibiyeti ile izleyiciler mutlu ve huzurla döndükleri uykularının ardından bir sonraki gün yine bu maç hakkında konuşup, boksörün

performansı ve maçın seyri hakkında konuşmuşlardır. Gazetelerde de ye alan bu maç hakkında anısını Bahtiyar Uzun şöyle anlatmaktadır:

O dönemlerde boks maçları oluyordu Muhammet Ali' nin boks maçları sabahın çok erken saatlerinde olduğunu hatırlıyorum. Dört beş gibi. Yapıldığı yeri de hatırlıyorum ben. Malezya'nın başkenti Kualalumpur'da maç yapmıştı. Filipinlerin başkenti Manila'da yapmıştı. Onları şimdi hatırlıyorum şimdi neden öyle olduğunu sabahın erken saatleri çünkü bahsedilen saatler uzak doğu ülkeleri Malezya olsun Filipinleri olsun yerini dediğim gibi hatırlıyorum. Uzak olduğu için akşam saatlerinde oluyor ama biz de sabah saatlerine geliyor. Dolayısıyla sabahın çok erken saatlerinde onu kaçırmamam için çok iyi hatırlıyorum gece yarısından sonra hiç uyumadığımızı saat birden sonra kahvehanede toplandığımızı dörtte beşte başlayacak olan maçın kritiklerle yorumlarla beklediğimizi daha maç falan yok o arada aslında şimdi ki gibi canlı yayın felanmış bilmem neymiş yok. Halk arasında bunun yorumları yapılıyordu. Onu hatırlıyorum hani gece uykudan feragat ettiğimiz şeyler bunlardı.”

Yılbaşı programları da televizyonda izlenen özel yayınlar arasında yer almıştır. 1971 yılı 31 Aralık akşamı “Yeni Yıl Özel Programı” adıyla bir yayın yapılmış, 19:28’de başlayıp 01:30’da biten programda bir sinema filmi, Türk Hafif Müziği sanatçıları Timur Selçuk, Aytan Alpman, Ayla Algan, Bilge Tuna ve Muzaffer İlkar yönetimindeki Türk Sanat Müziği Korosu yer almıştır. Yayının adı “özel” olsa da normal yayın saatlerinin dışında gerçekleşen ve yaklaşık on bir saat süren ilk yılbaşı özel programı 1973 yılında gerçekleştirilmiştir.

“Bu özel günlerde yayın 10:00’da başlardı ve gece 24:00’e kadar kesintisiz devam ederdi. Yılbaşı özel programlarının yayın akışı o günkü gazetelerde listelenirdi. Herkes gazetenin bu listesinin üzerinde, beğendiği sanatçının ismini yuvarlak içine alırdı, vakti gelince seyretmek için. Gece 12’ye kadar

daha çok uvertür tarzı şarkıcılar çıkardı. Türk Hafif Müziği denen bir tür vardı meselâ şimdiki Türkçe popun o günlerdeki adı diyebiliriz. Bunların 70'lerin başlarındaki ismi ise Aranjmandı. Şarkı araları parodilerle doldurulurdu, reklâm süreleri çok kısa olduğu için ne reklâmlar ne de bu parodiler sıkılmazdı insanı. Saat 12'ye doğru ağır toplar devreye girerdi, daha çok tutulan şarkılar ve sanatçılar arka arkaya çıkarlardı. Saat 12:00'de de dansöz çıkardı sahneye. Tam 5 dakika sürerdi dansı. Bu süre içinde evin tüm sakinleri ses çıkartmadan bu enteresan şovu seyredelerdi. Evin erkekleri başları nispeten aşağı eğik ama gözler televizyona sabitlenmiş bir şekilde otururlarken, evin çocukları da o andaki meşgalelerini geçici bir süreliğine terk ederlerdi. Oynayan dansözlerin üzerinde de mutlaka bir tül veya kumaş olup, çekimler biraz daha uzaktan yapılırdı. Yani, detaylar mümkün mertebe saklanacak, seçilemeyecek bir şekilde. O yılların en meşhur dansözleri; Nesrin Topkapı, Prenses Banu ve Tülây Karaca'ydı. Saat gece 12'de yılbaşı gecelerinde TRT'nin değişmeyen 1 dakikalık parodisi ekrana gelirdi. Üzerinde biten yılın yazdığı adı "Nail" olan bir yaşlı sallanarak dışarı çıkmaya çalışırken içeri koşarak gelen çocuğun üstünde yeni yılın tarihi yazılırdı. Yaşlı adam ve çocuk birbirlerine sarılırlardı. Etraftaki insanlar da yaşlı adamı aynı giden yılı uğurlar gelen yılı sevinçle karşılarılardı. Ardından dansözün şovu ve sonrasında assolistler çıkardı ekrana. Zeki Müren, Emel Sayın, Muazzez Abacı ve saat 02:00'ye doğru da yasaklılar görünürdü; Bülent Ersoy, Orhan Gencebay, İbrahim Güzelses (Tatlises), bunlara yılda bir gece özel izin çıkardı TRT'den. Yani yılbaşı gecelerinde insanlar 2'ye 3'e kadar otururdu siyah-beyaz televizyonlarının başında otururlardı. Ertesi akşam ise yayın yeniden 19:30'da başlardı". (Akın Kurtoğlu)

TRT'nin arabesk müziği yasakladığı yıllarda yayınlanan yılbaşı özel program arabesk severler için de ayrıca önemli olmuştur. Her alanda olduğu gibi müzik alanında da izleyicileri "seçkin" olanla buluşturmayı hedeflemiş olan devlet televizyonunda müzik severlerin dinleyebileceği Türk müziği tarzları, sanat müziği,

halk müziği ve pop müzikle kısıtlanmış, yasaklı olan arabesk müzik sanatçılarının performanslarına sadece özel yayınlarda izin verilmiştir. Cumhuriyet döneminden itibaren, Türkiye’de müzik ve kültür alanlarına ülke düzeyinde ideolojik ev siyasal mücadelenin merkezine yerleştirilmiştir. Devletin kültür politikalarınca yüceltilen klasik Türk müziği, halk müziği ve batı müziğinin yanında yasaklı hale getirilen ve yayılması engellen arabesk müziğin yasaklı dönemi Türkiye’de özel radyo ve televizyon kanallarının yayına başlaması ile son bulmuştur (Özbek, 2005: 179;184). Ali İhsan Akgün, arabesk müzik sevgisini ve yasaklı dönemde yılbaşı ve özel programların arabesk müzik sanatçıları dinleyebilmek için nasıl bir fırsat dönüştüğünü anlatmaktadır:

Yılbaşları çok ilginçti zaten en önemlisi yılbaşılarıydı. Özellikle yılbaşları herkesin dört gözle beklediği. Neden çünkü bu günkü kadar müzik yok. Ferdi Tayfur ve Orhan Gencebay özellikle hele ben Ferdi Tayfur’u çok severdim. Ferdi çıkacağı zaman yılbaşlarında derlerdi ferdi çıkacak. Hiç unutmam bir yılbaşı günü teyzelere gidicem bir de varıyorum zile basıyorum basıyorum açmıyorlar ama belli içerideler içerden ses geliyor varlar ama kapıyı açmıyorlar. Öyle bir ağarıma gitti öyle bir içerledim ki hayır bir de beklemişsin yılbaşını beklemişsin geri döndüm ama nasıl döndüğümü hatırlamıyorum... Bir de yılbaşlarında dansöz olayı var tabi Nesrin Topkapı çıkar. Biz de aileden gelen yapıdan dolayı çok izlemek şey yapmazdık onu kapatırlardı, tam da on iki de olurdu fakat kalabalık olurdu genelde aileler olurdu ister istemez Kapatılırdı, izlenmezdi”. (Ali İhsan Akgün).

1973 yılının diğer bir özel yayını da 13 Mayıs günü gerçekleştirilmiştir. 13 Mayıs 1973 nüfus sayımında gün boyu süren sokağa çıkma yasağı nedeniyle evlerinde kalacak olan halkın güzel vakit geçirmesi için televizyon yayınları tüm gün devam etmiştir. 13 Mayıs 1973 özel yayını gazetelerde sayım gününün öncesinde

duyurulmuş, sabah saat 10.00'da başlayacak programlarda Zeki Müren ve Emel Sayın başta olmak üzere diğer müzisyenlerin de konserleri, Kaçak dizisinin bir bölümü ve özel yayın için hazırlanan televizyon oyunlarının olacağı duyurulmuştur (Vatan, 11 Mayıs 1973).

**Radyo ve TV'de
bu hafta**

13 Mayıs günü TV günü olacak

**● FAKİ BEREN
MİLLİYER**
Günün başında... Zeki Müren, Emel Sayın, Kaçak dizisinin bir bölümü...
**● AYRILAN KIZ
SÖZLEŞME**
Bu hafta...
**● AYRILAN KIZ
SÖZLEŞME**
Bu hafta...
**● AYRILAN KIZ
SÖZLEŞME**
Bu hafta...
**● AYRILAN KIZ
SÖZLEŞME**
Bu hafta...

Görsel 31: Vatan, 11 Mayıs 1973

Nüfus sayımının yapıldığı günlerde de TRT televizyonda tam gün yayın yapardı, evlerine kapanan halkı eğlendirmek için TRT tam gün yayına geçirdi. Bu herkes için bulunmaz bir nimetti. TRT sabah 10.00'da yayınına

başlar, gece yarısına kadar sürerdi. Bu kesinlikle kaçırılmayacak bir eğlenceydi herkes için. Yayın kısa bir haber bülteniyle başlar ve ardından da gün boyu yarım saat aralıklarla tekrarlanan kısa "sayım bilgilendirme bölümleri" devreye girerdi. Sayım memuru eve gelince ne yapılması gerektiği, nelere ne şekilde cevap verileceği anlatılırdı, hem de uygulamalı olarak. Bu yayın 10 dakika kadar sürerdi ve en sonunda da Sayım'ın bir yurttaşlık görevi olduğu ve sayım memurlarına zorluk çıkartılmaması gerektiğinin altı çizilirdi. Bu bilgilendirme yayının ardından program akışı başlardı. Gün içinde yerli ve yabancı iki film yayınlanırdı. Öğleden sonra da rahmetli Cenk Koray'ın sunduğu; "Tele-Pazar / Özel Sayım Programı" adlı eğlence/yarışma program yayına girerdi ve de yaklaşık 4 saat kadar sürerdi. Cenk Koray'ın programda her yaptığı espri, daha sonra günlerce insanların kendi aralarında tekrarlanırdı. Sayım memurunun bir an önce gelip, sayımını çabucak bitirip gitmesi istenirdi ki, yayın kesintiye uğramasın. Bu milli görevi sabahın erken saatlerinde tamamlayan şanslılar, çizgili pijamalarıyla atletlerini giyerler ve TV'nin karşısına geçerlerdi. Filmler, reklamlar, eğlence programları ve James Last Orkestrası'nın o nefis nâmeleri... Gece saat 24:00 olunca yayın biterdi" (Akın Kurtoğlu).

Yayın sırasında, gerek stüdyodaki elektrik kesintileri, gerek cihazın ya da gösterilen filmin bozulması ya da pek çok farklı aksilik nedeniyle televizyon ekranı aniden kararır ve "yayınlarımıza arıza nedeniyle bir süre ara verildi" uyarı yazısına eşlik eden altında necefli maşrapa olduğu yazan bir cisim belirirdi. (Tunç, 2009: 96). Ekran kararır yayın kesildiğinde Düden şelalesi ya da farklı bir doğa resmi de eşlik ederdi Necefli Maşrapa'ya. Dakikalar ya da bazen saatler süren arızalarda izleyiciler cihazı kapatmazlar, "Lütfen bekleyin" uyarısına uygun davranarak arızanın giderilip yayının devam etmesini beklerlerdi.

Türkiye’de televizyon izleyicileri yayın arızaları ile ilk kez karşılaşmamışlardı. Televizyon yayınlarının İTU-TV’den yapıldığı dönemde yayınları takip edebilenler teknik arızalara alıştı. Yaşanan bu arızalardan birini Kasım Yargıcı anlatmaktadır:

“İlk televizyon yıldızı 13 yaşındaki balerin Gülçin Bayburt yayına çıkmak için İTÜ TV’ye geldiğinde teknik bir arıza vardı. Bayburt arızanın giderilmesini, halk ise televizyon başında onu bekliyordu. O’nun oynayacağını duyan hayranları stüdyoyu doldurmuşlardı. Beyoğlu’nda televizyon alıcısı olan bir mağazadan boyuna telefon ediyorlardı. Meğer halk vitrinin önünde birikmiş sabırsızlanıyormuş. Nihayet arıza giderildi. Neşriyat biraz gecikmeyle başladı. Gülçin kameranın karşısına geçmiş, projektörlerin göz kamaştırıcı ışığı altında parmaklarının ucunda dolaşmaya başlamıştı. O artık ilk Türk televizyon yıldızı olmuştu” (Yargıcı, 1953: 9)²⁶

Türkiye televizyonlarının deneme yayının yapıldığı 31 Ocak 1968 akşamı yine bir yayın arızası yaşanmıştır. İlk gün yayınlanacak "Devrim Tarihi" belgeseli yönetmeni Gülseven Güven ve stüdyo şefi Tuncer Tezel' in kendi aralarında yaptıkları konuşmanın farkında olmadan açık mikrofondan yayına verilmiş ve izleyenler bu konuşmaya şahit olmuştu. Yönetmen Güven çözümü yayına arıza diasını girmekte bulmuş ve dekoratör Artanç Köksal'ın çizdiği arıza diasının ekrana gelmesi ile yayına ara verilmişti(Kıvanç, 2002: 15-16). TRT televizyonun ilk arıza diası, trafik sinyal lambasının yanındaki bir polis, omuz hizasında kaldırdığı sağ elinde ünlü polis düdüğü, sol eli ise “durunuz” işareti yapar durumda, parmaklarının hemen ucuna değen bir baloncuk içinde “Lütfen Bekleyiniz” yazısı... (Gülizar, 2008b: 7).

---

²⁶ Türkiye’nin ilk televizyon yıldızı Gülçin Bayburt, İTU-TV’de

Büyük şehirlerde sıkça yaşanan elektrik kesintisi bir şekilde açıklansa da çok heyecanlı bir maçın ortasında, filmin en gergin anında yaşanan bu yayın kesintilerinin bir açıklaması yoktu, fakat izleyiciler bu nedensiz yayın kesintilerinde ekrana gelen Necefli Maşrapa'yı²⁷ çok geçmeden kabullenmişlerdi (Doğanay, 2012). Akın Kurtoğlu, bu Necefli Maşrapa görüntüsünü şöyle anlatıyor:

“Yayın sürerken izlenen dizi ya da filmde görüntü karıncalanmaya başlayıp sesler boğuklaşırsa bilirdik ki yayın kesilecek... İzlediğimiz dizinin ortasında birden kesilirdi yayın. Yayın kesildiğinde çeşnili sürahi görüntüsü gelirdi ekrana, hiçbir açıklama yok, yalnızca üzerinde Necefli maşrapa yazardı. Yani bir maşrapa resmiydi bu ilginç araç. Bir süre böyle oldu, yayın her kesildiğinde Necefli maşrapayı gördük. Yayın bolca kesildiğinden alışmıştı insanlar bu duruma. İleriki yıllarda yayın kesintilerinde doğa görüntüleri gelmeye başladı ekrana. Manavgat Şelalesi, Topkapı Sarayı, Efes Harabeleri, Üç Şerefeli Minare vs...”

“Televizyon, günlük ve saatli yayın yaptığı için, herkes her şeyi izlerdi. Zaten bolca yayın kesilir, “necefli maşrapa “ görüntüsü ile müzik yayını yapılırdı. O zamanlarda benim ilgim hemen başka bir şeye kayardı. Malum yayın boyunca pür dikkat, gözümüzü kırpmadan ekrana bakıyoruz, bir nevi mola oluyor arızalar”. (Sevil Hatunoğlu).

Bir de seyler film kopardı... Osmanlı'dan kalma sürahi gibi seyler vardı. Hemen film kopunca o görüntüye gelirdi. Yıllar sonrada o bayağı komedi konusu olmuştu komedi programlarında. Necefli Maşrapa... TRT'nin kendi teknikleri vardı yani ama hemen yine bozulanı düzeltemiyorduk (Leyla Karagülle).

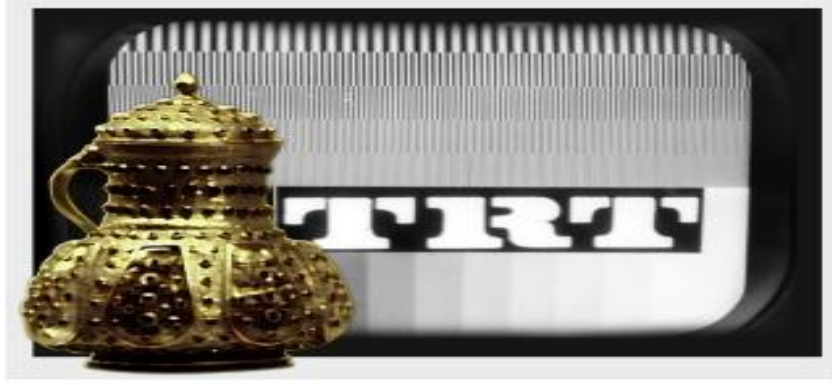
²⁷ “Yayınımıza bir süre ara vermek zorunda kaldık özür dileriz” duyurusu eşliğinde Necefli Maşrapa görüntüsü <http://www.trtmuze.com.tr/sergi/canlandirma/> Erişim tarihi: 25.05.2015

Yayında yaşanan teknik arızalar izleyiciler için can sıkıcı durumlar yaratsa da bazen de programcılar lehine kullanıldığı da olmuştur. Bu durumlardan birini deneyimleyen Gürcan Arıtürk başından geçen olayı şöyle anlatıyor:

Televizyonlarda ilk gece haber kuşağı "Güne Bakış" programını Can Akbel hazırlayıp sunuyor. O zamanlar TRT'de kaçak diye bir dizi var, çok seyredilen. Gösterildiğinde sokakların boşaldığı dizinin son bölümünün yayınlanacağından bir gün önce (şimdi olduğu gibi az sonra az sonra enflasyonu yok ama) Güne Bakış'ta "Kaçak" dizisinin sonu hakkında bilgi verileceği anons ediliyor. Sıra bültenin o bölümüne gelince Can Akbel konuşur gibi yapıyor, sanki teknik olarak seste bir arıza varmış gibi oluyor, dizinin sonu bir gün önceden söylenerek kimsenin zevki kaçırılmıyor.

Bazen de Necefli Maşrapa ya da doğa manzaralarının yayının ortasında ekrana yerleşmediği durumlarda oluşurdu arıza, bu sefer antenin yönü ya da hava koşulları nedeniyle kesilirdi yayın. Bu durumlarda genellikle çözüm evdeki erkeklerin çatıya çıkıp antenin yönü ile oynamasında bulunmuştu. Bu duruma bir örneği Ünal Dural anlatıyor:

Yayının olduğu akşamlar yerim televizyon karşısı olamadı hiçbir zaman, ben çatıdan takip ederdim olan bitenin çoğunu. Yayın sırasında görüntü bozuldu mu başlardı benim görevim, çatıya çıkıp anteni düzeltirdim.."Çevir, çevir.. yok dur olduğun yerde dur sakın kıpırdama" (Ünal Dural).

Görsel 32: Necefli Maşrapa²⁸

Günleri ve saatleri kısıtlı olan yayınların bir de arıza nedeniyle kesintiye uğraması çileden çıkartırdı izleyiciyi, yayını beklerken biriktirilen heyecan yerini bu kesintiler ile hüsrana bırakırdı. Akın Kurtoğlu, sıkça yaşanan yayın kesintilerini şöyle anlatıyor:

Yayınlar kesintisiz izlenemezdi. Eve alınan her yeni televizyon özellikle ilk izleme gecesinde sorun çıkarır, ev halkının yüreklerini ağzına getirirdi. Ya görüntü gelmezdi, ya ses duyulmazdı, ya da görüntüler sürekli yukarıdan aşağıya sinir bozucu bir şekilde kayardı. Evdeki baba ya da erkek çocuklar çatıya çıkarak antenin yönünü değiştirir ve görüntüyü düzeltmeye çalışırlardı. Evdekilerden biri, ekranın önünde durur, görüntü hakkında çatıda duranlara bilgi verirdi.

- Geldi mi?

- Bozuk..hala bozuk..bozuuuk! Karıncalanma var.

---

²⁸https://www.google.com.tr/search?q=necefli+ma%C5%9Frapa&biw=1600&bih=805&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjAqcGlutvJAhVG3CwKHZCVBnYQ_AUIBigB#imgcr=BRd78-P-KWK1eM%3A

- *Şimdi?*

- *Dur dur görüntü gelir gibi oldu hiç bozma öyle kalsın.. Aaaa yine gitti!
Çevir çevir!*

- *Nasıl şimdi?*

- *Ses gelmiyor!*

o zamanın sık rastlanan diyaloglarındanı”. (Akın Kurtoğlu)

Televizyon yayınlarının ilk dönemlerinde “*ne olsa izlerdik*” diyen izleyiciler olduğu gibi yayınlanan programlar konusunda memnuniyetsiz olanlar da olmuştur. TRT’nin radyoda olduğu gibi televizyonda da halkı eğitime işlevi televizyon yayınlarının ilk dönemlerinde sıkça vurgulanmış, henüz televizyon yayınları yaygınlaşmadan kitle iletişim araçlarının işlevleri ile ilgili akademik metinler yazılmıştır (Geray, 1971; Oskay, 1971). Kitle iletişim araçlarının yayınlarının tekeline bulunduran TRT’nin yayın ilkelerinde haber verme, kamuoyu oluşturma, eğitime ve eğlendirme görevi, toplumsal dönüşüm ve kalkınmaya bireyleri hazır hale getirme ve eğitim ortak noktasında birleşmekte (Geray,1971: 38) dolayısıyla televizyon yayınlarının eğlenceden öte eğitime ağırlık vermesi söz konusu olmaktadır. Televizyon programlarının eğitim ve eğlendirme yönünün yanında çocuklarının televizyondan nasıl etkilendiği de haftalık televizyon dergilerinde tartışma konusu yapılmıştır.

Görsel 33: Radyo Televizyon Dergisi, 30 Haziran 1975,

~ Uyuşturucu madde filân kullanmadı, biraz radyo dinleyip, biraz da televizyon seyretti... Sonrada gazetesini okudu, bu hale geldi...

Görsel 34: Cumhuriyet, 10 Mart 1972

SONUÇ

Bu çalışmanın, medyayı toplumsal gelişim süreçleri dâhilinde ele alarak, genel olarak medya tarihi çalışmalarında özel olarak ise televizyon tarihi yazımında boş bırakılan alanı doldurduğu düşünülmektedir.

Türkiye’de televizyonun gündelik hayat pratiklerine nasıl dâhil olduğu, neleri dönüştürdüğü, Türkiye’de radyo deneyimi olan bireylerin televizyon izleyicisi olma sürecinde neler yaşadıkları gibi sorulara çalışma boyunca yanıt aranmıştır. Saha çalışmasında Türkiyeli izleyicilerin televizyonun ilk günlerine dair bireysel tanıklıkları derinlemesine mülakatlar yoluyla kaydedilmiştir. Bu tanıklıklar, Türkiye’de 1960’lı ve 70’li yıllarda yaşanan toplumsal dönüşümler ışığında değerlendirilmiştir. Dönemin dergi, gazete haberleri, televizyon yayın akışları ve anı kitapları ile televizyonun gündelik hayatın neresine konumlandığına dair başvuru kaynakları olmuşlardır.

Çalışmada toplanan veriler, yeni teknolojilerin benimsenmesi, özel ve kamusal alan kesişmeleri, toplumsal cinsiyet yapıları, vb. televizyon izlemeye doğrudan bağlanabilecek toplumsal dönüşüm göstergeleri olarak aşağıda belirtilen tematik kategorilerde sınıflandırılmıştır.

Türkiye’de televizyonlu günlerin başlangıcında izleyicilerin bireysel tanıklıklarının analiz edildiği tematik kategorilerden ilki “Yeni Teknolojilerin Benimsenmesi: Türkiye’de Radyo Dinleyicisi Olmaktan Televizyon İzleyicisi Olmaya Giden Yol”dur. Bu kategoride Türkiyeli izleyicinin bireysel tanıklıkları içinde televizyonu önceleyen radyo teknolojisi ve Türkiye’de ilk televizyon deneme

yayınlarını gerçekleştiren İTU-TV'ye dair deneyimleri incelenmiştir. Türkiye'de ilk düzenli televizyon yayınları 31 Ocak 1968'de başlamış olsa da Türkiye'nin televizyonla tanışıklığı çok daha eskilere dayanmaktadır. 1952 yılında İstanbul'da kurulan ve Temmuz ayında ilk yayını gerçekleştiren İstanbul Teknik Üniversitesi Televizyonu (İTÜ-TV) İstanbul'da çok sınırlı bir alana yayın yapmakla birlikte Türkiye'de insanların televizyonla tanışmasında ve televizyona dair beklenti içine girmesinde önemli bir rol oynamıştır. İTÜ Televizyonu teknik eğitim amacıyla kurulan ve gelecekte şekillenecek bu alanda çalışacak elemanları yetiştirmek amacıyla gütmektedir. Bu, İTÜ'nün o dönem üstlendiği ve ülkenin kalkınmasında önemli görülen alanlar için temel araştırmaları yapmak ve teknik elemanlar yetiştirmek rolünün bir parçası olarak ortaya çıkmıştır. Televizyon tekniğini incelemek, işleyişini öğrenmek amacıyla eğitim dönemlerinde gerçekleştirilen çalışmalara paralel olarak çeşitli yayın denemeleri de yapılmıştır. İTÜ Televizyonu 1971 yılına kadar yayınlarına devam etmekle birlikte çok sınırlı bir alanda kalmıştır. Bununla birlikte ilk günlerden itibaren gerek siyasilerce gerekse halk arasında İTÜ televizyonu merak ve ilgiyle karşılanmıştır. Türkiye'de ilk televizyon deneyimi olarak üniversite televizyonunun vedaha da öncesinde televizyonu önceleyen bir teknoloji olarak radyonun ev ortamına ve bireylerin gündelik hayatlarına dâhil olması, bir teknoloji olarak televizyonun toplumsal tarihini yazma çabası içinde olunan bu tez çalışması için anlamlı görülmüştür. Televizyon izleyiciliğine giden yolda yaşanan radyo deneyimi, radyoyu dinleyicilerin gündelik hayatlarını televizyondan önce dâhil etmiş olmaları ve İTU-TV yayınları ile ilk televizyon deneyiminin yaşanması, Türkiye'de televizyona dair bir beklenti oluşturmuş ve televizyonun bir teknoloji yaygınlaşması ve benimsenmesini kolaylaştırmıştır.

Çalışmanın ikinci analiz kategorisi olan “Televizyonun Türkiye’de Sosyal Alana Dâhil Olması” başlığı altında derlenen hatıralar bu benimsenmenin nasıl gerçekleştiğinin örneğini vermektedir. Öncelikle, Türkiye’de izleyicinin televizyon ile tanışması, ilk yayınların izlenmesi ve bir cihaz olarak televizyonun kullanımına dair hatıralara bakıldığında, şaşkınlık duygusu ile başlayan merak ve keşfetme isteği ile devam eden yoğun bir ilgi görülmüştür. Televizyonla tanışma meselesinin Türkiyeli izleyiciler için şaşkınlık duygusu, merak ve keşfetme isteğini birlikte getirdiği görülmüştür. Gündelik hayatlarına dâhil olan bu yeni teknolojinin, bireyler tarafından kabul edilmesi çok geçmeden gerçekleşmiş bunun yanında izleyiciler televizyonla olan ilişkilerini sadece yayın izlemekle sınırlı tutmamış, evlerine yerleşen bu cihazın genel kullanımına da vakıf olmaya çalışmışlardır.

“Televizyon İzleme Alanları” çalışmadaki diğer bir analiz kategorisi olarak televizyonun izlendiği kamusal mekânlar; mahalle dükkânları, meydanlar, vitrinler ve evde televizyon izleme pratiklerine dair anıların incelenmesini içermektedir. Türkiyeli ilk televizyon izleyicileri televizyon sahibi olmaya da olmama durumlarına göre, televizyon yayınlarını ya kendi evlerinde, ya akraba, tanıdık, komşu ya da televizyon vericisi gördükleri herhangi bir evde ya da kamusal alanlarda izlemişleridir. Bu kategoride incelenen anılar bize Türkiye’de izleyicilerin televizyon yayınlarına ulaşmak için televizyon sahibi olmanın bir gereklilik olmadığını anlatmaktadır. Yine “Televizyon İzleme Alanları” kategorisinde yer verilen diğer bir konu ise televizyon ile ev ortamına dâhil olan mobilyadır. Televizyon sahiplerinin evlerinde televizyon için ayırdıkları odalarda hem televizyonun odanın düzenini değiştirdiği, televizyon ile eve alınan dolap ve ünitelerin ev düzeninde değişiklikler

yaptığı, hem de televizyonun evdeki düzene katılma sürecinde gerek örtüler, danteller gerekse biblo ve fotoğraf sergileriyle domestikleştirilmiştir.

“Cinsiyet İlişkileri ve Televizyon İzleyiciliği” kategorisinde incelenen hatıralar ise Türkiye’de televizyon izleyicisi olma deneyiminin bireylerin cinsiyetlerine göre değişiklik gösterdiğini ortaya çıkmıştır. Ev içinde kadınlar televizyonun temizliği ve süslenmesi ile domestikleştirme sürecinde etkin rol alırken, erkek bireyler televizyonun koruyucusu ve sahibi olmuşlar, izlenen yayınlarda söz hakkını ellerinde tutmuşlardır. Televizyonun erkek sahipliğinde olması ve bu eril iktidar, toplum içinde erkeklerin konumlanışları ile paralel bir durum olarak görülmüş, televizyonun ilk günlerinde cihazı açma ve kapama ile başlayan hâkimiyet ileriki dönemlerde kumandayı elinde tutan erkek modelleri ile pekiştirilmiştir.

Çalışmanın son analiz kategorisi olan “Televizyon Programları; İçerik ve İzleyici İlişkisi”nde izleyicilerin izledikleri yayınlar, üretilen programlar ve içerikleri ile gündelik hayatta zaman ve mekânın kullanmada televizyonun yönlendiricisi bir unsur olduğu ortaya çıkmaktadır.

Çalışmanın bütününden ortaya çıkan özgün sonuç şöyle özetlenebilir; Türkiye’de, izleyiciler, televizyon ile ilk karşılaşmadan başlayarak adeta ekranın büyümesine kapılmışlar ve sonraki dönemlerde popüler kültür eleştirilerinin kaynağı olacak televizyon içeriklerinin meraklı takipçileri haline gelmişlerdir. Ancak bu merak duygusu yalnızca geçici bir heves olarak kalmamış, televizyon, izleyicilerin gündelik yaşamlarını planlamada hem yeni bir iletişim teknolojisi hem de toplumsal bir statü göstergesi olarak, ev içi ve ev dışı yaşamların yeniden düzenlenmesine

sebepe olmuştur. Bu yeniden düzenlemede, izleyicilerin toplumsal cinsiyet özellikleri de belirleyici olmuştur.

KAYNAKÇA

- 147'ler Derneği (1962). **147'ler Meselesi: Beyaz Kitap**. İstanbul: Sermet Matbaası.
- Adaklı, Gülseren (2006). **Türkiye'de Medya Endüstrisi**. Ankara: ÜtopyaYayınevi.
- Ahıska, Meltem (2005). **Radyonun Sihirli Kapısı Garbiyatçılık ve Politik Öznellik**. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Akgündüz, Ahmet (2013). "Bir Modernleşmeyi Hızlandırma Projesi Olarak Batı Avrupa'ya İşçi Göçü". **Modernizmin Yansımaları: 60'lı Yıllarda Türkiye**. içinde haz. R. Funda Barbaros ve Erik Jan Zucher. Ankara: Efil Yayınevi. 191-211.
- Akşin, Sina (2008). "Siyasal Tarih 1950-1960". **Türkiye Tarihi: Çağdaş Türkiye 1908-1980**. içinde der. Sina Akşin. İstanbul: Cem Yayınevi. 215-224.
- Altun, Şafak ve Cenk Sarıoğlu (2006). **Türk Popüler Tarihinde İlkler**. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Aybar, Sedat (2014). "Türk Modernleşmesinde Finansın Rolü (1970-1980)". **Modernizmin Yansımaları: 70'lı Yıllarda Türkiye**. içinde haz. R. Funda Barbaros ve Erik Jan Zucher. Ankara: Efil Yayınevi. 87-109.
- Aydın, Suavi ve Taşkın, Yüksel (2015). **1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi**. İstanbul: İletişim Yayınları.

Aziz, Aysel (1999). **Türkiye’de Televizyon Yayıncılığının 30 Yılı 1968-1998**. Ankara: TRT.

Barbier, Frederic ve Laviner, Catherino Bertho (2001). **Diderot’tan İnternete Medya Tarihi**. Çev. Kerem Eksen. İstanbul: Okyanus Yayınları.

Bilgin, Nuri (1983), “Gecekondu ve Apartmanlarda Eşya ve Mekan Organizasyonu” **Çeşitli Sosyo-Kültürel Gruplarda Eşya Sistemleri ve İnsan-Eşya İlişkileri**, s. 44-48, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fak. Yayınları.

Boratav, Korkut (2008). “İktisat Tarihi 1908-1980”. **Türkiye Tarihi: Çağdaş Türkiye 1908-1980**. içinde der. Sina Akşin. İstanbul: Cem Yayınevi. 297-383.

Burke, Peter (2000). **Tarih ve Toplumsal Kuram**. Çev. Mete Tunçay. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Burke, Peter (2006). **Kültür Tarihi**. Çev. Mete Tunçay. Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Cankaya, Özden (2015). **Bir Kitle İletişim Kurumunun Tarihi TRT 1927-2000**. İstanbul: İmge Kitabevi.

Cankaya, Özden, (2003). **Bir Kitle İletişim Kurumunun Tarihi: TRT 1927–2000**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Curran, James (2002a), “Rival Narratives of Media History”, **Media and Power** içinde. London and New York: Routledge, 3-54.

Curran, James (2002b),“Media and the making of British Society c.1700-2000”,
Media History. 8 (2), 135-154.

Curran, James ve Jean Seaton (2003). **Power Without Responsibility: The Press and Broadcasting in Britain**. London, New York: Routledge.

Czitrom, Daniel J. (1983). **Media and the American Mind**. USA: The University of North Carolina Press.

Çaplı, Bülent (2001). **Televizyon ve Siyasal Sistem**. Ankara: İmge Kitabevi.

Çaplı, Bülent (2002) . **Medya ve Etik**. Ankara: İmge Kitabevi.

Çelenk, Sevilay (1998). **Türkiye'de Televizyon Program Endüstrisi : Bağımsız Prodüksiyon Şirketleri Üzerine İnceleme**. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

Çelenk, Sevilay (2003).**Televizyonda İçerik Yapılaşması ve Toplumsal Kültür: Yayın Akışı Ekseninde Eleştirel Bir İnceleme**. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

Çelenk, Sevilay (2005). **Televizyon, Temsil, Kültür : 90'lı Yıllarda Sosyo-kültürel İklim ve Televizyon İçerikleri**. Ankara: Ütopya Yayınevi.

Çelenk, Sevilay (2010). “Aşk-ı Memnu'dan Aşk-ı Memnu'ya Yerli Dizi Serüvenimiz”. *Birikim*, 256-257. 18-27.

Çetin, Derya (2014). “1970’lerde Sinema Endüstrileri ve Yeşilçamın Krizi”. **Modernizmin Yansımaları: 70’lı Yıllarda Türkiye.** içinde haz. R. Funda Barbaros ve Erik Jan Zucher. Ankara: Efil Yayınevi. 289-310.

Dawson, Bret Maxwell (2008), TV Repair: New Media “Solutions” to Old Media Problems, PhD Thesis, Northwestern University. <https://books.google.com.tr/books?id=RS828s1tziEC&printsec=frontcover&hl=tr#v=onepage&q&f=false> Erişim tarihi: 03.07.2015

Geray, Cevat (1971), “Toplumsal ve Eğitsel Açıdan Türkiye’de Radyo ve Televizyon Yayınlarının Amaç, İlke ve Öncelikleri Üzerine Bir Deneme”, *AÜ. Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1): 33-63.

Gülizar, Jülide (2008b). **TR+Tv=TRT.** Ankara: Sinemis Yayınları.

Gülizar, Jülide (1982). **İyi Akşamlar Sayın Seyirciler.** Ankara: Dayanışma Yayınları.

Gülizar, Jülide (2008a). **Burası Türkiye Radyoları.** Ankara: Sinemis Yayınları.

Gündüz, Mustafa (2013). “Akademiye Anımsamak: Anılarda Üniversite Sorunları ve Eleştiriler”. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*. 3(1). s. 16-26.

Güneş, Serkan (2012). “Türk Toplumunu ve Otomobil”. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* Sayı.25. 213-230.

Harootunian, Harry (2006). **Tarihin Huzursuzluğu**. Çev. Mehmet Evren Dinçer. İstanbul:Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Hilmes, Michel. (2003), **The Television History Book**. London: British Film Institute.

Iggers, George (2011). **Yirminci Yüzyılda Tarih Yazımı**. Çev. Gül Çağalı Güven. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

İlaslan, Süleyman (2014). **Türkiye'de Televizyon Yayıncılığının Kuruluşu: TRT ve Kamu Hizmeti Etrafındaki Mücadeleler 1960-1980**. Yayınlamamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İlikan Rasimoğlu, Ceren G. (2013). Türkiye’de Televizyon Yayıncılığının Başlangıcı ve Yazılı Basındaki Yansımaları (1968- 1970)”. *Global Media Journal Turkish Edition*. 4 (7): 97-117.

Kejanlıoğlu, Beybin (2004). **Türkiye’de Medya’nın Dönüşümü**. İstanbul: İmge Kitabevi.

Kıvanç, Halit (2002). **Telesafir "Bizde TV Böyle Başladı"**. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kocabaşoğlu, Uygur (1983). “Radyo.” *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*. Cilt no 10. Murat Belge, Mete Tunçay (haz.) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları. 2732-2737.

Kocabaşoğlu, Uygur (2010). **Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna**. İstanbul: İletişim

Lefebvre, Henri (2007). **Modern Dünyada Gündelik Hayat**. Çev, I Gürbüz, İstanbul: Metis Yayınları.

Lüküslü, Demet (2013). “60’lı yılları Gençlik Kategorisi Üzerinden Okumak: Modernist Söylemin Savunucusu ve Aktörü Olarak Gençlik”. **Modernizmin Yansımaları: 60’lı Yıllarda Türkiye**. içinde haz. R. Funda Barbaros ve Erik Jan Zucher. Ankara: Efil Yayınevi. 212-230.

Morley, David (1992), **Television, Audiences and Cultural Studies**. London:Routledge.

Murdock, Graham and Pickering, Michael (2009), “The Birth of Distance: Communications and Changing Conceptions of Elsewhere”. **Narrating Media History** içinde. Bailey, Michael (ed.), London and New York: Routledge.

Mutlu Erol (1999). **Televizyon ve Toplum**. Ankara: TRT Eğitim Dairesi Başkanlığı.

Mutlu, Erol (1986). **Karşılaştırmalı Televizyon Sistemleri ve Televizyon Yapımcılarının Mesleki Eğilimleri**. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Mutlu, Erol (1999), **Televizyon ve Toplum**. Ankara: TRT Yayınları.

Mutlu, Erol (2008). **Televizyonu Anlamak**. Ankara: Ayraç Kitabevi.

Nerone, John (2006). "Approaches to media history". **A Companion to Media Studies**. içinde Angharad N. Valdivia (edt.). Blackwell Publishing. 93-114.

O'Malley, Tom (2002). "Media History and Media Studies: Aspects of the development of the study of media history in the UK". 1945-2000, *Media History*, 8(2), 155-173.

Oskay, Ünsal (1978). **Toplumsal Gelişmede Radyo Televizyon**. Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Yayınları No:410

Ödekan, Ayla (2008). "Mimarlık ve Sanat Tarihi 1908-1980". **Türkiye Tarihi: Çağdaş Türkiye 1908-1980**. içinde der. Sina Akşin. İstanbul: Cem Yayınevi. 523-605.

Özbek, Meral (2002). **Popüler Kültür ve Orhan Gencebay Arabeski**. İstanbul: İletişim Yayınları.

Özdemir, Hikmet (2008). "Siyasal Tarih 1960-1980". **Türkiye Tarihi: Çağdaş Türkiye 1908-1980**. içinde der. Sina Akşin. İstanbul: Cem Yayınevi. 227-297.

Rogers, Everett M. (1995). **Diffusion of Innovations**. New York, London: The Free Press.

Ruppert, Wolfgang (1996). **Bisiklet, Otomobil, Televizyon**. çev. Mustafa Tüzel. İstanbul: Kabalacı Yayınevi.

Ruppert, Wolfgang (1996). **Otomobil, Bisiklet, Televizyon**. Çev. Mustafa Tüzel. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Sağın, Salih Kaya (1985). “Türkiye’de Yapılan ilk Otomobilin Öyküsü: Başarı mı? Fiyasko mu?”. *Mühendis ve Makine Dergisi* 26 (310): 14-16.

Scannell, Paddy (2004), “Broadcasting Historiography and Historicality”, *Screen* 45 (2), 130-141.

Scannell, Paddy (2005). “Television and History” **A Companion to Television** içinde (der.) Janet Wasko, United Kingdom: Balckwell Publishing, 51-66.

Serim, Ömer (2007). **Türk Televizyon Tarihi**. İstanbul: Epsilon.

Spiegel, Lynn (2002), “Installing the Television Set [1992]”, **The Everyday Life Reader**, Ben Highmore (der). London: Routhledge: 325-337.

Tekeli, İlhan (2000). “Araba Sevdası”. *Cogito*. Sayı 24: 96-105.

Tekeli, İlhan (2000). “Tarih Yazımında Gündelik Hayat Tarihciliği Kavramsal Çerçevesi Nasıl Genişletilebilir?” Tarih Yazımında Yeni Yaklaşımlar: Küreselleşme ve Yerelleşme III. Uluslararası Tarih Kongresi Kitabı içinde 9-11 Aralık 1999, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları. 42-60.

Tekeli, İlhan (2013). “1960’lı Yıllarda Türkiye’de Planlama Düşüncesi’nin Yeniden Canlanışını Modernite Projesinin İçinden Okumaya Çalışmak”. **Modernizmin**

Yansımaları: 60'lı Yıllarda Türkiye. içinde haz. R. Funda Barbaros ve Erik Jan Zucher. Ankara: Efil Yayınevi. 25-55.

Topuz, Hıfzı (2003). **II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi.** İstanbul: Remzi Kitabevi.

Tuğrul, Semih (1975). **Türkiye'de Televizyon ve Radyo Olayları.** İstanbul: Koza Yayınları.

Tunç, Ayfer (2009). **Bir Maniniz Yoksa Annemler Size Gelecek. 70'li Yıllarda Hayatımız.** İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Tunçay, Mete (1983). "Siyasal Gelişmenin Evreleri", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* Cilt 7: 1967-1990.

Turam, Emir (1994). **Medyanın Siyasi Hayat Etkileri.** İstanbul: İrfan Yayıncılık.

Turan, Ömer (2013). "Alternatif Tahayyüller, Devingenlik, Popülizm: 1970'ler için Bir Çerçeve Denemesi". *Toplum ve Bilim* Sayı 127: 3-25.

Türker, Şule (2001). "Allo! Allo! Muhterem samiin".

<http://arsiv.sabah.com.tr/2001/04/30/g04.html> Erişim tarihi: 27.05.2015.

Türkoğlu, Nurçay (1988). **Toplumsal Değişimde Televizyon İzleyiciliği: Televizyon İzleyen ve İzlemeyen İki Köyde Karşılaştırmalı Olan Araştırma Modeli.** Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Türkoğlu, Nurçay (1995).”Türk Reklamcılığının Popüler Tarihi:1838-1980, III.Kısım". *Evrensel Kültür. Sayı 39:6-9*.

Türkoğlu, Nurçay (2000). **Görü-yorum**. İstanbul: Der Yayınları.

Türkoğlu, Nurçay (2012). **Medya ve Toplumsal Dönüşüm:Seyirlik Cümbüşler**. İstanbul: Parşömen Yayıncılık.

Türkoğlu, Nurçay (2015). **İletişim Bilimlerinden Kültürel Çalışmalara: Toplumsal İletişim**. Adana: Karahan Kitabevi.

Ünüvar, Kerem (2013). “’70’ler: ’80’lerin Öncesi ’60’ların Sonrası”. *Toplum ve Bilim* Sayı 127: 30-47.

Wallerstein, Immanuel (2004). Braudel Braudel’den Hareketle Güncellik Olarak Tarih. **Maddi Uygarlık: Gündelik Hayatın Yapıları** içinde Fernand Braudel. Çev, Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: İmge Yayınevi. 11-16

Williams, Raymond (2003). **Televizyon, Teknoloji ve Kültürel Biçim**. Çev. Ahmet Ulvi Türkbağ. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Yanatma, Servet (2002). “Türkiye’de Televizyon Yayınlarının Başlaması ve Gelişimi: İTU-TV”. ninovaltu.edu.tr/tr/dersler/guzel-sanatlar/3918/snt105/ek kaynaklar?g395745 Erişim tarihi: 27 Mayıs 2015.

Yargıcı, Kasım (1953). “Türkiye’de İlk Televizyon”.*20. Asır* Sayı 44: 9-34.

Yazgan, Teoman (2006). **Önce Radyo Vardı**. İstanbul: Tekin Yayın Dağıtım.

Filmler ve Belgeseller

Beyaz Cam Belgeseli (2014). Bölüm 1: Sihirli Kutu. Yönetmen: Elif Özçelik.TRT.

Devrim Arabaları (2008). Yönetmen: Tolga Örnek.

Devrim Arabaları Belgeseli (1997). Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi.

Vizontele (2001). Yönetmen: Yılmaz Erdoğan, Ömer Faruk Sorak.

ÖZET

Bu tez çalışmasında Türkiye’de televizyonun sosyo-kültürel tarih anlatısı oluşturmaya çalışılmaktadır. Sosyal ve kültürel bir araç olan televizyonun eklemlendiği gündelik hayatta bireylerin bu aracı nasıl deneyimledikleri ve toplumsal gelişim sürecine televizyonun nasıl dâhil olduğunun araştırılmıştır. Türkiye’de televizyonun tarihi, toplumsal gelişim süreci ile birlikte düşünülmüş ve televizyonun tarihine gündelik hayat pratikleri üzerinden yaklaşılmıştır. Türkiye’de televizyonu deneyimleyen kişilerle derinlemesine görüşmelerin yapıldığı saha çalışmasında toplanan televizyona ilişkin kişisel hatıralar, dönemin toplumsal, siyasi ve ekonomik olayları ışığında değerlendirilmiş ve dönemin gazete ve dergilerinde televizyon yayınlarının başlamasını konu eden haberler, karikatürler ve yazılar kullanılmıştır. Çalışma sonucunda sosyal bir deneyim olarak Türkiye’de televizyonun kültürel tarih anlatısı oluşturulmuştur.

Anahtar kelimeler: televizyon, gündelik hayat, bireysel tanıklıklar, sosyo-kültürel tarih

ABSTRACT

In this dissertation, it is tried to constitute the sociocultural narrative history of television in Turkey. As a social and cultural medium, television is articulated to everyday life therefore it is researched how individuals experienced this medium and how television was included in the process of social development. Accordingly, the history of television in Turkey is considered within social development and it is drawn on the history of television through practices of everyday life in this research. In-depth interviews with the people who experienced television practices in Turkey are conducted. Personal recollections about television which were obtained in the fieldwork are evaluated in consideration of social, political and economical cases of the era. In addition, news, caricatures and articles in newspapers and journals of the era which were about the beginning of the television broadcasting are used in this research. As a result of this research, cultural narrative history of television in Turkey as a social experience is constituted.

Key words: Television, socio-cultural history, everyday life, personal recollections.

EKLER

EK-1: DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME FORMU

Derinlemesine Görüşme Formu için Hazırlanan Sorular

A) Demografik Özellikler:

Ad, soyad:

Cinsiyet:

Doğum tarihi:

İlk televizyon deneyimi:

Mesleği

Yaşadığınız şehir:

B) Bilgi Soruları

- Televizyon ile nasıl tanıştınız?
- İlk televizyon izleme deneyimlerini anlatır mısınız?
- Televizyon gündelik hayatınıza nasıl dâhil oldu, hatırlıyor musunuz?

EK-2: SAHA ARAŞTIRMASI DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME FORMU

Derinlemesine Görüşme Formu için Hazırlanan Sorular

A) Demografik Özellikler:

Ad, soyad:

Cinsiyet:

Doğum tarihi:

İlk televizyon deneyimi:

Mesleği

Yaşadığınız şehir:

B) Bilgi Soruları

- Televizyon yayınları başlamadan önce günlük hayatınızda neler yapardınız?
- Televizyon yayınları başlamadan önce evinizde radyo var mıydı, radyo ile ilişkinizi hatırlıyor musunuz?
- Televizyon yayınları başladıktan sonra radyo dinleme alışkanlıklarınızda bir değişiklik oldu mu?
- Televizyon yayınları başlamadan önce sinema izler miydiniz? Televizyon yayınları başladıktan sonra sinema izleme alışkanlığınızda bir değişiklik oldu mu?
- Televizyon izlemeye başladıktan sonra gündelik yaşamınızda

değişiklikler oldu mu, bunlar nelerdi?

- Televizyon ile nasıl ve nerede tanıştınız?
- İlk kez televizyon izlediğiniz zamanı hatırlıyor musunuz?
- Televizyon yayınlarını nerede izlerdiniz?
- Televizyon sahibi miydiniz yoksa yayınları başka bir evde mi takip ederdiniz?
- Evinizde televizyonu nereye yerleştirdiniz?
- Televizyon aldıktan sonra ev içi düzenlemenizde değişiklikler yaptınız mı?
- Televizyon aldıktan sonra onunla birlikte yeni eşyalar da aldınız mı?
- Televizyondaki ilk yayınlar nelerdi?
- Televizyonda neler izlerdiniz?
- Televizyon izlemeye başladıktan sonra gündelik hayatınızda değişiklikler oldu mu, bu değişiklikler nelerdir?
- Televizyonla tanıştıktan sonraki hayatınızı, aile içinde yaşananlar, komşularınız, yakınlarınız ve tanıdıklarınızla ilişkileriniz açısından değerlendirir misiniz?